

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐRÁ

XXX. ÉVFOLYAM III-IV.

2021/3-4. SZÁM

**A NEMZETKÖZI
EUCCHARISZTIKUS
KONGRESSZUS ELŐTT**
AZ ÉRSEK, A RABBI,
A REFORMÁTUS PÜSPÖK
ÉS AZ AGYKUTATÓ
ESZMECSERÉJE

A MADÁRISTEN FIA
**VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ
VERSEI**

**A MILLENNIUM
FELEJTHETETLEN PILLANATAI**

HATSZEMKÖZT
VITRAY TAMÁSSAL

KÜLÖNSZÁMUNK

**KÖNYVÜNNEP
KARANTÉNBAN**

BELSŐ CSEND

*Hager Ritta retrospektív
kiállítása a Pesti Vigadóban*

Cikkünk a 36. oldalon

1. Folyamat
2. Evezz a mélyre!
(részlet)
3. Véled gondolkodám...
4. Ego sum vitis, vos palmites
Lk. 15,4
5. Kegyelem
6. Ovis perdita
Jn. 15,5

SZAKONYI KÁROLY

TALÁN A NYÁR...

„Talán a nyár majd visszaadja arcom...” – írta Gyurkovics Tibor a *Szác* című versében. Mostanában ez a sor cseng vissza a fülemben, ahogy járásgyakorló sétáimat teszem a tavaszban. Arcomon a maszok, s talán azért is mondogatom magamban ezt a verssort, mert már szeretném levenni, *levetni*, mint zablát a ló. Furcsa, megszoktuk, hogy *bekötött* szájjal beszéljünk, társalogjunk, csak a tekintetünk villanjon össze, megjegyzem, több férfitársamtól hallottam, amivel magam is egyetértek: nők általában szebbek lettek így, hogy csak csillogó szempárjuk látszik, az arc többi része sejtelmes titokban marad. Ahogyan annak a fiatalasszonynak is csak találgathatom arcvonásait, akit a parkban látok az egyik padon. Ül a közeli, sárgán bontakozó aranyeső ágai közelében, karcsú nyaka, keskeny válla előmeztelenkedik a kivágott, gallértalan blúzból, melegíti a hirtelen nyári melegé vált tavasz. Vajon milyen arcot fed a maszok? Feltűzött, vékony szálú haja, bő, színes szoknyája, könnyű cipője szerint finom vonalú lehet, ahogy egész termete. Fél kézzel a fiát tartja az ölében, másik kezével jobb füléhez szorított mobilján cseveg derűsen valakivel. Bolondos, szecessziós divat szerint van öltöztetve a gyermeke, bársonysapkája, mint a reneszánsz festményeken a kölyköké. Kétéves mulhatott jóval, már beszél, tekintget értelmesen és kíváncsian a környező világra. Járnak körben a Feneketlen-tó körül a sétálgatók, a keménygumi futósávon el-elsuhannak a szorgos tréningezők, a víz szegélyén a learatott nád torzsái közt még alig láthatóan zöldell az új hajtás, vadkacsák szelnek, borzolja a sima felszínt. Délelőtt van, neszeznek a madarak. A fiúcska egyszer csak megpillant egy fekete-rigót. Aztán egy másikat, harmadikat. A sárga csőrű hím csattog, csirreg szakadatlan a két tojó körül, nagy igyekezetében egyik farkevezőjét el is veszti, annyira billegeti magát, felröppen a szomszéd pad támlájára, bekiáltja a tavaszba a vágyát. – Madár! – böki feléje parányi ujjával a gyermek. És feltekint az anyjára. – Madár... – Rigó! – veti oda a telefonálásból a nő. – Madár! – ismétli a fiúcska. – Igen, igen madár... – Aztán a telefonba. – A gyerekekkel ülök itt, rigókat lát, de mondjad csak...

Egy másik anya bukkan fel az úton, az is fiatal. Nyűtt szoknya lóg a derekán, tág szveterre szárát innen is, onnan is egy-egy fiúcska rángatja. Jönnek mellette, karján is tart egy szoptatót korút. Alig vánszorog a teher alatt, haja kócos, vékony arcán agyonhasznált, szürke maszok. A szeme fáradt-fénytelen. De szép. Megtörtségében is szép.

Hager Ritta: Fonalaimból szőtte a madár és én

Lassan a padhoz érnek, megállnak. Várakozva nézik a telefonáló nőt, az nem is veszi észre őket, csak amikor a fiúcska mondja: – Néni... Baba...

Erre feltekint. A háromgyermekes ráveti fáradt tekintetét, nézi, nézik egymást. – Várj! – mondja emez a telefonba –, várj, ne tedd le! – Baba – mondja újra a fia. A háromgyermekes asszony hirtelen kinyújtja feléjük szabad kezét, és erre a mellette álló két kölyök is ezt teszi, felfelé fordított tenyérrel. De nem kérnek, csak várnak.

– Semmi! – húzódik hátra riadtan a padon a madonna. – Nincs nálam semmi. Semmi. Csak levegőzünk... lejöttünk. Nincs pénz, nem hozok pénzt magammal. Talán csak... – És a padon heverő szatyorban kotorász, egy kiflit talál, meg még egyet és egy almát. – Talán csak ez! Tessék!

A fiúk mohón kapnak érte. – Néhány forint, ha könyörülne! – siránkozik mégis az asszony.

– De nincs. Nincs nálam. Mondom, csak lejöttünk a szép időben. Csak lejöttem... – Egészen belepirul. Ösztönösen magához szorítja a gyermekét, mintha veszélyben lenne. *Mindig ez van, gondolja. Kellemetlen. Már az ember nem tudja, hova menjen.* Amaz is a

melléhez szorítja a kicsinyét. Így néznek farkasszemet.

– Akkor leülnék egy kicsit pihenni – mondja az asszony, és le is zökken a padra a félszegen elhúzódozó madonna mellé. A fiúk némán majszolják a kiflit, az egyik az almába is beleharap. A madarak még ott bogarásznak a serkenő fűben. A fiúcska figyelni őket. – Madár... – mutatja.

– Rigó! – mondja neki okoskodón az egyik kiflit majszoló nagybacska.

– Madár – selypíti a gyermek.

– Rigó! – ismétli a fiú magyarázóan. – Rigó! Ezek rigók! Rigók. Érted?

– Madár... – néz rá konokul a gyermek.

A két anya hallgat. A madonna nem mer telefonálni. Érzi, hogy nem teheti. Feszeng. Elmenne, de tudja, hogy azt sem teheti. Az asszony nézi a kiflit majszoló fiait. Aztán azt mondja: – Most már jobb lesz. Most már jobb lesz, ha meleg lesz. Sokat fáztunk... – Fáradt tekintetét a madonnára veti. Ha nem lenne rajta a maszok, talán lehetne látni, hogy bágyadtan el is mosolyodik. De csak a tekintetük találkozik. Az egyik fáradt, szomorú, a másik szorongón szégyenkező. ❖

(2021. április)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

KÉPESLAPOK GENOVÁBÓL

Ma reggel pártában jön fel a nap,
felveszem én is ünnepi arcom.
Egy nőstény szellőcske bokámba kap,
sikong, s tovaíramlik a parton.
A Régi kikötő bulira készül,
az ifjak már tüzzel töltekeznek.
Csak szépítkezettek, tündéarcok,
dús öröme fel, ti tündértettek!

Bár lángszórók mohognak az ég alatt,
a szűk utcákban örök az árnyék.
Rám szemközt négy büszke maszáj halad:
Genova helyett Kenyában járnék?
A sarkon bizsu-kalmár fordul elé,
fogsorát villantja, magas a kedve,
s előttem a döner kebabos út
hűtő-mágnessel van kikövezeve.

A felhők alól megláttam a tengert –
csak úgy szikrázott rengeteg teste!
De színe, Istenem, akárcsak szemed,
hibátlan-kék és tiszta lehetne.
Ehelyett torzszülött szemétszigetté
verik a szennyet a hullámok össze.
Sirályok szállnak rá, s vágyakoznak
a fészekdajkáló part-meleg löszre.

Egy reggel majd csadorban kel fel a nap,
s arcunk rózsája akkor vált fehérre.
Felszisszen Kolumbusz a pálmák alatt.
Don Cristoforo, imához, térdre!
Megrázkódik a nagy monumentum,
az admirál' márványtérdei törnek...
S megindulnak az inka városok,
egünkre sötét nyilak röpülnek.

A kalibrált szájú próféták jelzik:
a pohárban ismét habzik az oldat,
és repülőszőnyeg-kötélékek
blokkolják körbe az uniós Holdat.
A vezér aztán a Földnek fordul,
s felzúg a radar-rengeteg erdő.
Ember, a földre! S te lóra, Uram,
ha még hiszed, hogy országod eljő!

SZELLEMBESZÉD

(Csontváry Zrínyi kirohanása c. festményéhez)

Írni, mint volt, ma ki lenne képes?
Az emléktár zárolt, a nyelv tehetetlen.
A látomás mannáján csak festők élnek,
kik közbenjárót fizetnek a mennyben.

Csontváry csöndjét feltörtem egyszer:
drámámmal küszködött már napok óta,
de vívótőr lett most az ecset kezében,
s színeit ész nélkül döfködté, szórta.

Odatett engem, mint holmi pojácát
Szigetvár szomorú színpadára,
de hogy a holdat leszakíthassam,
a varázsigt már nem adta számba.

A pogányból dúsan dölt a mocsokszó –
bár sárkánytorokkal üvöltött volna!
Forogjon el már e nyomasztó szintér,
hadd következék a valódi torna!

Jézus Allahal jegyzéket váltott,
magzathalált halt így is a béke.
A mi Megváltónk magába roskadt,
s bánattal bámult öt nagy sebére.

Itt a köveknek is kínjai lesznek,
a bazalt visszaréved láva-korára,
a varjak a maguk módján temetnek,
de megpihenni, jaj, nem lelnek ágra.

A pokol ura már rohamot rendelt,
fegyenceit mind a vár ellen küldte,
a Halál a had élén dísztorokban
jön, s táncoltatja ménjét a kürtre.

Lendülnek mindjárt a boncsokos zászlók,
a szablyák vijjogva egymásnak esnek,
szépen ürülnek a megnyitott vénák,
a vasalt lólábak vérhabot vernek.

A Halál torkának ugrottam ottan,
de magát az ördög megsokszorozta.
Szerecsenjei kordonba fogták,
kölykeivel kelhettem csak birokra.

Szívekbe szaladt, belek közt viháncolt,
csattogva csonkolt a jó damaszt penge,
ám villant s robbant valami szemközt,
s én megérkeztem a totális csendbe.

Kisboldogasszony maga jött értem –
láncon acsargott még csak az este.
Megmosta tündöklő lábát a vérben,
fejem izsóppal bélelt kosárba tette.

A lenyugvó nap még visszahanyatlott,
s nyugtázhatta: már gyolcsban a lelkem.
Felleg rogyott az üszkös romokra,
de én már Uramban békére leltem...

Magyarjaim, ha felemlegettek
úgy négyszázötven esztendő múltán,
legyetek résen. Új áfiummal:
kolduló haddal vonul fel a szultán.

A SZITAKÖTŐ

Rokkant fűz borul a folyóra,
vízen landol a szikkadt levél.
Maga a csónak és a vitorla,
lengé lelkével bajmol a szél.

Kék szitakötő száll a levélre,
precízen ölö kis légi vadász.
Ha szúnyog, apró legyecské lennék,
látására kitörne a frász.

Nyugi, nyugton az öldöklő ösztön.
A potrohvéig kényesen alámerül,
hogy a petéknek ágyat keressen,
s árad a derű már féktelenül.

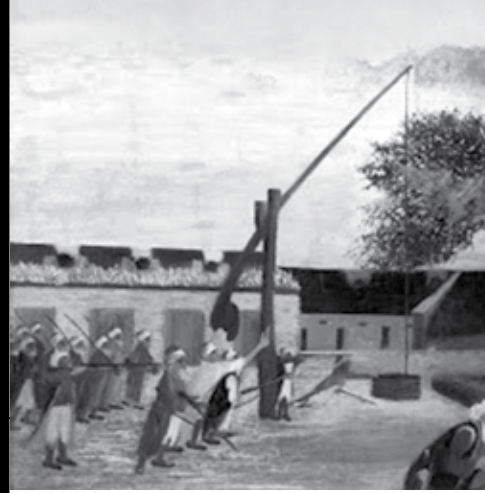
De megfeneklik a pille csónak,
mint ama bárka a bazalthegyén.
Utasa felszáll, így látja jónak,
nem köti ígéret, engedelem.

Csak az embernek mérve az útja,
kordában nyelve, pályván szíve.
Mentsége, hogy még megvan a lelke,
s küldheti vágyainak elibe.

Ősz a tavasszal nem jöhet össze:
köztük a nyár meg köztük a tél.
Balga alapoz házat a löszre,
s szerelme lázában félrebeszél.

Lám, mily eszelóst gondolok én is:
óhajtom vissza a szitakötőt.
Tündéri párja hogyan lehetnék,
át hogy verhetném e ribanc időt?

Csontváry:
Zrínyi
kirohanása,
1903

MEGKÉSETT VALLOMÁS

Feleségemnek

Midőn még szerelemképes voltam,
s öleltük egymást inszakadásig,
belsődben boldogan barangoltam,
nem készült helyedre még az a Másik.
Szerettelek szőnyegen, széken,
kádiban, megroppant gerincű ágyon,
aztán a legforróbb nyár szívében
bolondos, budai éjszakákon.

S amikor sikolyodra a lombok
bódulatukból felriadtak,
akkor indult be aprócska szíve
képemre formált kisfiadnak.
Hanem a lombok árulók lettek,
eleve annak lettek teremtvé:
lerázták magukról a friss zöldet,
esendő sárgát vettek helyette.

Te öröközöldnek születél, annak
árnyalatait raktad magadra,
te kikeletet jeleztél folyton –
megtagadtalak mégis tavaszra.
Lehet, a föld rendült meg alattam,
vagy hogy tán idegen napba néztem,
s aki e szép napot támasztotta,
hattyú képében el is jött értem.

Ej, hisz nem úgy volt. Egy pöre angyal
mellkasomba nyúlt pusztá kézzel,
madárnyi szívemet kezembe adta,
hogy kettőzzem meg még akkor éjjel.
A delírium tán el sem eresztett.
Kábán köszöntött rám a reggel,
ám azt a képtelen végjátékot
álmában is kerülje az ember.

Mert mintha trónjához láncolt volna
valami barbár szerelem-isten,
aki csak okáda rám a rontást,
hogy azon helyben elveszítsen.
Magamhoz tértem, de a férfierőm...
Vétkeim felmérték... Ez lett az ára.
Hogy kereszténynek is hitvány lettem,
bocsásd meg, örök asszonyom, Klára!

Szemadám madarai
közül a vörös fogoly
a műcsarnoki
kiállításon, 2016,
részlet

KÉT MADÁRMÍTOSZ

(Szemadám György madarai)

A MADÁRISTEN FIA

Harmadfű csikó koromban egyszer
a turáni sikon vagy Pohjolában
az enyéimtől elkódorogva
rejtelmes vizekre vitt a lábam
a napkorong már ereszkedőben
vörösből visszaváltott ezüstre
a tótest tán ettől megborzongott
megemelkedett sötétlő tükre

egy felszálló madár zúzta széjjel
nyugalmát felhőnyi volt szárnya
az eget illendően megkerülte
s ránehezült az alkonyló tájra
nyomában suhogó kék nyalábok
vörös lidércek keletkeztek
szeme átható reflektorában
a démonok láthatókká lettek

a teremtet világ delejezetten
bámult a látvány galléron fogta
s az embertől érintetlen tájon
felsusogott a bizalom bokra
s amint arccal a földnek fordul
óriáskócsag leszállni készült
két lábra állva fogadtam volna
de szemem két ablaka elsötétült

ám szíve szívemmel összedobbant
s én hozzája hasonlóná lettem
mire havait az ég leszórta
finom tollpíhék lepték a testem
iszonyú módon megéheztem ő
mellkasát feltépve etetni kezdett
a madáristen fia volt mondom
a teremtmények között a legszebb.

A HOLDMADÁR

Az elfajzott ember nem tud repülni
lassan már lelke is földönfutó
elméje kihagy a vére szunnyad
kristállyá épül szemében a só

hanem amikor lepihen végre
de zsbongó aggyal nem alhat el
a holdmadár halkán beoson érte
s keblébe idegen lelket lehel

ő emeli már megfáradt testét
nyílnak előtte a téglafalak
a vityebszki éjben lebegett így
ama bozontos Chagall-alak

elhúzza a kémények sűrűjében
a tornyok baglyaihoz beköszön
s csodájára hogy visszahúgnak
bimbót bont arcán a gyermeköröm

s előző életét kezdi lapozni
szárnyas lény volt ő is valaha
járta a tengert Afrika földjét
s ha verte a vágy csak egyre haza

de szakadozik a közvetítés
az álomszolgáltatás most marad el
az emberi lény leszáll az ágyról
csordultig a hólyag mennie kell

a holdmadár figyelme bicsaklik
karmából a kavics messze gurul
elrúgja magát a való világtól
keservvel krúgatva visszavonul

holdanyja mindéig hazavárja
a kudarcra szép álorca kerül
s ha felsír az ember néhai párja
emlékek fátyla mögé menekül.

FOGYÓ HOLD

Tegnap még voltam valaki,
holnap tán ismét az leszek.
Ma még csak hadd rakódjanak
lépteimre a levelek.

Ma még lehetnék büszke is.
Okkal gondolom: volt mire.
Biztosan áll, még nem ropog
bánatom barna boltive.

Csak árnyékom gyengélkedik –
lábra kéne már kapnia –,
és éjszakáim dúlt szívét
gyötri az aritmia.

Rávaló gyógyírt hol lelek,
merre a nagy mennyég alatt?
A pástrolány is elindult,
s szépsége szerteszt szaladt.

Terelgetném én boldogan
a báránycák kiseded hadát,
ha szívem, e renyhe, lomha
megemberelné magát.

Aki ölelni képtelen,
előbb, vagy utóbb ölni fog.
Karmot ereszt, állkapcsában
éles gyilokká nő a fog.

A penna papírosba mar,
a lista lassan összeáll.
A végrehajtó toporog –
tán máris tűzparancsra vár.

A fogyó hold öble felől
a pokol kutyáit hallani.
A halál szeme zöldre vált:
bizonyal indul valaki.

EGY VÉRBŐL

Babitsra hangolva

Hercegnő, lásd, lassan itt a tavasz,
s nem mozdul drága vénuszod vére.
Ki pezsdíthetné, most csupa panasz:
a szerelem angyalát baleset érte.
Szárnya romokban, kék szeme zárva,
zúzott tüdeje vért hörög folyton,
mellére kiül, borong a lélek,
nem érzi magát a tört testben otthon.

Esküszöm, mindent megteszek érte!
Megjönnek mindjárt a mentő drónok,
s éhező öled kincses kagylóját
nyitogathatják majd zsongító csókok.
E reménynek beint a diagnózis:
néhány hét, hónap... míg ember lesz újra.
de mi legyen már a szép szerelemmel?
Pendítetlen nem maradhat húrja.

Kerülget, simogat egy délceg szellő,
melled bimbaja szinte szétesattan,
de zöldről tilosra vált a szemed,
s a gavallér odébbáll máris riadtan.
A nap is cirógat, becézi bőröd,
ám egy lomb féltőn ernyőjét bontja.
Szépséged láttán csak sírni lehet:
a májusi felhő rád könnyeit ontja.

A tisztáson át egy őzbak iramlík,
de szagodra kapva megtorpan menten.
Álomszép sutája te leszel, Írisz,
csak ne iszonyodj, ó, drága szép szentem.
Alkalmazkodj inkább. Állj négykézlábra,
szemeid zárd be, s hadd essék bármi.
Szerelem s csoda – egy vérből valók,
s az őz – tán egy elátkozott királyfi.

FEKETE RÍMEK

Fekete péntek fekete ormán
roskad a nap le fekete formán
Kivégző osztag fekete horda
mind hazagyávul elkullog sorba
fekete munka fekete bére
fekete hattyú gyászt visel érte
fekete éjre fekete hajnal
fekete kakas fekete jajjal
áruló lélek fekete korma
bánatom fojtom fekete borba.

Fekete bűnnek fekete árán
fekete oltár újszülött bárány
fekete szemnek fekete üszke
fekete bojtár mire vagy büszke
fekete szívből áradó átok
fekete szájjal nem én kiáltok
fekete sarkon fekete céda
fekete keblén halok meg még ma
fekete szűznek feketült jonha
fekete bánat dőlj a karomba.

Fekete harang fekete délben
fekete fátyol fekete szélben
fekete ragya arcpirulásra
fekete özvegy végzetes nászra
fekete padon fekete vénék
fekete nyáltól romlik az ének
fekete földnek feketébb gyomra
fekete fenék tobzódna torra
hófehér galamb vár a kereszten
fekete lelkem hozzá eresztem.

Szurokfeketén ragyog a porhó
fürdeti fiát fekete holló
fekete század fekete óra
kiskacsa ne szállj fekete tóra
a legszebb szívből lándzsa nyilallik
fekete versből tüdővér habzik
fekete rímek hiába rínak
lágyabb poézis kellene írniak
fekete árnyam a föld beissza
csak a Megváltó öt sebe tiszta.

SZEPTEMBER VÉGÉN

Már rínak a völgyben a kerti virágok,
lelkükre a romlás, ím, rátelepült.
Ha látod köröttünk a való világot,
lásd negatívját is: a ninestelen úrt.
Nem vágyódhatsz el már a holdra sem innen,
ha van is ott élet, az nem emberi.
Bőgő citeráját viharra hangolja,
s az egeket megzengeti Valaki.

Ki lehetne más, mint a nagyságos Ördög,
ki farkával hozzá taktust is dobol?
Az induló élén vonul Covid úrnő,
s a kupákban máris megromlik a bor.
A szívtájék sajdul, az élet iramlík.
Jöjj, Szeptember, ül az ölemben ide,
hogy maszkbá bugyolált orcával bukjak
két szép, kitakart kebled fölibe!

A francba a maszkot! Érezni akarlak,
a vírus meg húzzon jó anyjába vissza!
Bocsáss meg, Uram, talán nem a te dolgod,
teremtő két kezed ez ügyben tiszta,
de lobbizhatnál mégis valahol értünk,
hogy kihúznánk tavaszig bomlatlan aggyal.
Hadd készülődjék csak bebábozódva,
s tenyeredről szállhasson fel az Angyal.

„EREDJ, HA TUDSZ!”

Eszmecsere Vári Fábián Lászlóval

Március 15-e alkalmából Kossuth-díjat kapott Vári Fábián László Babérkoszori és József Attila-díjas költő, műfordító, néprajzkutató, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja Magyarország számára kivételesen értékes művészi pályafutása során megalkotott, a kárpátaljai magyarság nemzettudatát erősítő művei, szenvedélyes hangvételű, gazdag képi és formavilágú lírai alkotásai, kordokumentumként is szolgáló, egyszerre drámai és humoros, önéletrajzi ihletettségű regényei, valamint sokoldalú néprajzi gyűjtői, műfordítói és irodalomszervezői tevékenysége elismeréseként. A kitüntetés kihirdetése után Vári Fábián Lászlóval beszélgettünk életművének lényegéről és kárpátaljai forrásvidékéről.

Vári
Fábián
László

– Milyen további intuíciók támadtak önben az örömmön kívül, amikor tudomására jutott az elismerés?

– Az öröm ilyenkor magával emel, s emeli a családot, a barátokat és az olvasót is. De hogyan lehetne felhőtlen ez az állapot, amikor a világ és benne Magyarország egy ádáz vírusra kell pazarolja energiája számottevő részét? Lehetetlen ünnepelni, amikor a mindennapi életünket fékezni vagyunk kénytelenek. Iskolarendszerünk, művelődési intézményeink, egyházaink, színházaink kényszermegoldásokkal próbálják betölteni küldetésüket, de tudjuk, hogy ez pusztán kinszenvedés. Aztán ott vannak a kerékkötők, a kákán is csomót keresők, a szabotőrök, akik a felajzott társadalmi hangulatot a robbanásig fokozzák, hogy újra hatalomra kerüljenek. Idegörlő, elbizonytalanító állapotok között tengünk-lengünk, s csak az vigasztal, hogy az ország vezetői higgadtságot, nyugalmat mutatva tartanak egy erős politikai ellenszélben is rendet. A remény most elsősorban a járvány megfékezésére, az élet újraindítására irányul, de féltő, hogy az egymás iránti megértés, a tisztelet, a szeretet is csorbát szenvedett, ezek alkalmazását is újra kell majd tanulnunk.

– Indulása a hatvanas évek végén egybeesik a kárpátaljai magyar irodalom kibontakozásá-

nak időszakával. Mennyire lehetett ebben az öntudatra ébredésben szerepe azoknak a fiataloknak, akikkel együtt jelentkezett az Ungvári Állami Egyetem magyar tanszékének irodalmi körében, az Együtt című gépiratos lapban, majd 1967–1971 között a Forrás néven működő csoport keretein belül?

– Az Együtt az ungvári egyetem irodalomkedvelő és az irodalmat kezdő szinten művelő magyar szakos hallgatóinak kéziratos, szamizdatszerű folyóirata volt. Mechanikus írógéppel sokszorosítva, összefűzve, harminc-harmincöt példányban „jelent meg” a magyar tanszék tanárainak felügyelete alatt 1966–1967 között. Amikor 1968-ban elkezdhettem tanulmányaimat, már betiltották, így nem is írhattam bele. De 1967 őszén ezek a fiatalok (S. Benedek András, Balla Gyula, Györke László, Zselicki József és mások) megalakították a Forrás irodalmi stúdiót. Ehhez több társammal én is csatlakoztam. Egymás írásait olvasva-elemezve, felső tagozatos társaink tanácsait meghallgatva-megfogadva tanulgattuk az írás mesterségét. Hamarosan Kovács Vilmos, a negyvenes években járó nagyszerű költő is mellénk állt, s őrá figyelve neki köszönhetjük irodalmi ízlésünk kialakulását. Anélkül, hogy összebeszéltnünk volna, ösztönösen fordultunk el az akkor még

erőszakosan menetelő szocialista realista szemlélettől, és a kortárs magyar líra Nagy László, Ratkó József és a *Kilencek* által taposott útjára léptünk.

– Folyamatosan foglalkoztatták a kisebbségi önismeret feladatkörei, a demográfiai, néprajzi anyaggyűjtés, a kárpátaljai magyar lakosság kulturális és közoktatási helyzetének javítása, egy lehetséges kárpátaljai magyar kulturális autonómia tervezetének felvázolása. Miként maradt emellett ereje, kedve a költészetre, sőt a prózai művek megírására?

– Néprajzi érdeklődésem 1970 nyarán kezdett horgadozni bennem, amikor a *Forrás Stúdió* szervezésében kerékpárra ülve, sátrakkal, a táborozás kellékeivel felszerelkezve gyűjteni indultunk. Ez a gyűjtés képezte később a *Vannak ringó bölcsők* című népballadagyűjteményünk alapját. Visszagondolva azt mondhatom, hogy igen mozgalmas évek voltak ezek. Kovács Vilmost és a *Forrás Stúdiót* 1971 augusztusában durva ideológiai támadás érte. Egy merőben új akolba, a rendszer iránt elkötelezett, József Attiláról elnevezett irodalmi műhelybe terelgettek volna bennünket. Nem hagytuk magunkat, beadványt írtunk, támogató aláírásokat gyűjtöttünk. Jött a megtorlás. Kicsaptak az egyetemről, besoroztak a szovjet hadseregbe. A szabadsulást követően dolgoztam, később tanítottam, diplomát levelező tagozaton szereztem, családot alapítottam, de a költészet szinten tartása végett a szilencium idején is írtam. A közelgő rendszerváltozással felpörgött Kárpátalján is a történelem. Megalakult a *KMKSZ*, a vezetőség tagja lettem, s a helyi politikai küzdelmekre ráment tíz évem. Az ezredforduló előtt kevéssel magam döntöttem úgy, hogy abbahagyom, visszatérek az irodalomhoz. Amit a kultúra számára létrehoztam, nagyrészt ezt követően született – a tanítás, a család, a ház körüli gondok mellett, sokszor a pihenőidő rovására.

– Egyszer mesélte, hogy édesapja számos verset tudott fejből. Vajon hogyan tett szert erre a tudásra, kiknek a verseit tanulta meg, és vajon miért? Ennek is hatása lehetett abban, hogy verselni kezdett?

– Apám polgári iskolába járt, irodalmi ismeretei jórészt onnan valók. A verseket kimonodottan szerette, s a családi nyugalom óráiban, mintha csak magának mondaná, belekezdett a *Toldi* neki tetsző részleteibe, Petőfibe, de jól ismerte a magyar irredenta költészetnek a korabeli tananyagban is megjelenő alkotásait, főként Reményik Sándort. Kívülről tudta a XIX. századi Ábrányi Emil *Mi a haza?* című, rapszodikus csapongó, drámai hangvételű költeményét. A címben feltett kérdésre a befejezés ad hiánytalan választ. Ezt úgy nyolc-kilenc esztendőskoromig többször is végigmondtam nekem, s amikor az egykori, ronggyá lapozott olvasókönyvében ráakadtam, megtanultam. De kiderült apámról, hogy maga is megpróbált verselni. „*Hunyad le szemedet, a két szép csillagot, álmodjál szépeket, én melletted vagyok.*” Mindössze ennyit idézett nekem saját magától, ezt a két sort meg is őriztem tőle. Teljes bizonyossággal állítom, hogy az első indítást tőle kaptam.

– *Több megnyilatkozásában is beszélt arról, hogy a népköltészet varázsától az első rátalálkozása óta nem tud szabadulni. Miként érte ez a hatás?*

– Kisgyerekkoromban, a varrónő nagyanyám „műhelyében” hallott hiedelemtörténetek is nagyon le tudták kötni a figyelmemet, de igazából az ugyancsak Tiszaújlakon felbukkanó első népballadák – a *Halálra táncoltatott lány*, a *Fehér László*, az *Anyai átok* – hatottak rám tömör drámaiságukkal, archaikus szimbolikájukkal. 1969-et írtunk akkor, s még alig ismertem a műfajt, de így is képes volt elcsábítani. Hatásuk – a hozzáértők szerint – költészetemen jól érzékelhető nyomot hagyott, légkörük verseim többségében felismerhető.

– *Talán ennek köszönhető, hogy a költő-elődök közül is azokra figyelt fel leginkább, akiknek a műveiben szintén felismerte a népköltészeti hatást, tehát József Attilára, Nagy Lászlóra, Csoóri Sándorra, Kormos Istvánra, Ratkó Józsefre, a Kilenckekre.*

– A felsorolt költő-elődök – le sem tagadhatnák – szintén megmerítkeztek a népköltészet tiszta, éltető vizében, költészetük ettől üde és vonzó. József Attilánál a *Szabad-ötletek jegyzékében* is felbukkan egy rövid, bizarr történet az anyai szívről. Egy leány azt kéri kedvesétől, hogy vágja ki anyja szívét, s azt vigye el neki rendíthetetlen szerelme igazolására. Az elvakult legény megteszi, és rohan kegyetlen szívű szerelméhez. A nagy sietségben megbotlik, elterül a földön, kezéből a szív messze gurul. Amint megpróbál talpra állni, a szív megszólal: „Nem ütötte meg magad, gyermekem?” Mekkora dráma! Hogy tudott ilyen ki is találni! – lelkenedezt egyik jóbarátom. Ez népköltészet – csillapítottam lelkesedését. – Gyerekkorában hallhatta, most csak felőlött benne. Én apámtól hallottam először, s valóban különleges volt a hatása. De gyűjtőútam során Izsnyéten egy ponyvaízü verses feldolgozá-

sát is hangszalagra rögzítettem. Vagy jusson eszünkbe a teljesen szürreális „fellegajtó-nyitogató”, amelytől – egy lólépés sem kell – máris ott vagyunk József Attila „pántos égboltjának lógó ajtajánál”. De hány ilyen szemléletes példa rejtőzik még a kérdésben felsorolt nagyságok költészetében! A világirodalomból szívem szerint a Nagy László tolmácsolásában megismert García Lorcat is ide sorolnám, valamint a Rab Zsuzsa által közvetített orosz poétát, Szergej Jeszenyint.

– *Ugyanakkor a 2011-ben megjelent, leginkább regényes, szociografikus emlékiratként olvasható prózai munkája, a Tábori posta sokak számára meglepetést okozott. Mi indította arra, hogy ritka szavú lírikus volta ellenére megírja ezt a nagy lélegzetű, komoly prózairói erényeket is csillogtató regényt az NDK-ban állomásozó szovjet hadsereg mindennapjairól, amelyeket légvédelmi tűzérként személyesen tapasztalt meg?*

– Vannak témák, amelyeket versben nem tudnék feldolgozni. A katonaság is ilyen. Előfordult régebben, hogy barátaimmal beszélgetve egy-két epizód az én katonai szolgálatom idejéből is felszínre kerekedett. Írd meg! Írd meg! – kaptam a biztatásokat, s végül rászántam magam és belevágtam anélkül, hogy a prózában bármilyen jártasságom lett volna. Egy tartalmi keretben helyeztem el a harmincvalahány epizódot, amelyet a bevonulással nyitok meg, és a hazatéréssel zárok. A nehézzé váló búcsúzás még csak lebegtetni a nagyapa halálát, a hazatérésre előálló bizonyosság azonban már keményen a földre ránt.

– *Nem várt túl sokat a regény megírásával?*

– Kezdetben nem volt szándékomban megírni, ezért haladt-maradt – kerek harminc esztendeig. Ennyi azonban kellett ahhoz, hogy az események leülepedjenek, s higgadtabb fejjel, az érzelmek különösebb felkorbácsolása nélkül kezdjem el faggatni a múltat.

– *A regény egyik kérdése az „Mert hogy is kerül egy magyar anya fia a szovjet hadseregbe, s ha már egyszer homlokára vette a vörös csillagot, miért pont német földön kell védenie a szovjet hazát?” Erre az abszurd kérdésre az egyik válasz talán az, hogy már egészen fiatalon túlonult alámerült a közéletbe, a politikába, a határon túli magyarság drámájába?*

– Fentebb már említettem, hogy 1972 januárjában a magyar polgárjogi mozgalomban vállalt szerepem miatt kicsaptak az egyetemről, s erre a katonai behívó már halmazati büntetésként érkezett. Normális körülmények között ez nem következett volna be, hiszen bennünket az egyetemen tartalékos tisztnek is képeztek, s a diplomaosztást követően csak néhány hó-

napig kellett volna viselnem az angyalbört. De nem így történt. A *Forrás Stúdió*t ért ideológiai bírálatokra mi a *Beadvánnyal* válaszoltunk, s azt a megyei pártbizottság és a *Kárpáti Igaz Szó* című napilap főszerkesztőjéhez is eljuttattuk – jó szájótvén aláírás kíséretében. Erre hamarosan megjött a *Tiszatáj* 1972/1. száma, amelyben két, akár félre is magyarázható versem megjelent. Ezt már nem nézhették tovább, a megyei pártvezetésnek és a titkosszolgálati szerveknek lépniük kellett, nekem pedig a rektori parancs szerint – menni.

– *Trianon történelmi abszurditása és hatása végigvonul költészetén. Mondhatni, hogy hajtóerőként egy személyes lázadás is megmutatkozik, amikor ilyen természetű verseket ír? A Kárpátalján élő magyarság megtartásának szándéka is ösztönzi?*

– Trianon az országcsönkítésen túl is felfoghatatlan károkat okozott. Tönkretette a gazdaságot, az oktatási

rendszereket, a kultúrát, családokat szakított szét, évtizedekre visszavetett mindennemű fejlődést. Óhatatlan, hogy ezek következményei ne hagyjanak nyomot a versen is. Reményik Sándor *Eredj, ha*

tudsz! című, felkavaró hatású költeménye azért nagyszerű, mert a bűnök megnevezése helyett a helyét nem leelő ember önmarcangolását mutatja be, miközben az elvándorlás helyett a maradásra ösztönöz. Ezt a költői magatartást tartom helyesnek és tisztességesnek, ezért csak az okozatokat – a felnégyelt hazát, Munkács szláv szavú öreit, a száj szögletén biccenő szavakat – emlegetem mint változásért kiáltó látleteket. Azt tapasztalom, hogy olvasóim értik és komolyan veszik, és a nemzeti öntudatuk erősítésére fordítják a küldött üzeneteket. Higgyük, hogy ettől talán jobb magyarok és jobb emberek lesznek.

– *Létszemléletében meghatározó az istenhit. Összefüggésben lehet ez azzal a történettel, amit a Vannak ringó bölcsők című portréfilmjében elmesélt a nagymamájáról, akinek megjelent Krisztus, hogy tudassa: él a fia, az ön édesapja?*

– Római katolikus családból érkező apai nagyanyám sokszor elmesélte házasságkötése történetét. Jóval idősebb, özvegy, négy félárva gyermekével élő református férfi felesége lett, hogy – mint indokolta – az árvákat felnevelje. Ebből következően a plébános megtagadta tőle a gyónás szentségét, ezért egyházával minden kapcsolatot megszakított, az Istentől azonban nem fordult el. Annak a bizonyos látomásnak a körülményeit olyan részletességgel és meggyőződéssel mesélte nagymama – és mindig ugyanúgy –, hogy a Krisztus megjelenésének valóságát kétségessé tenni nem lehetett. Az én,

*Örvendek tartom,
hogy szinte folyamatosan
tűnnek fel ifjú szívek,
akikből felszínre jön
a versben való gondolkodás,
a lírai önkifejezés igénye.*

ILLYÉS GYULA

Az öregedés hasznáról

gyerekkoromban még csak formálódó istenhittem ebből a családi hagyományból is táplálkoztam, ám meggyőződéssé majd csak a felnőttkor elején kezdett válni.

– *A portréfilm talán legmegindítóbb jelene az, amikor egy kárpátaljai iskolában tiszta arcú, csillogó szemű fiatalokat bátorít arra, hogy maradjanak szülőföldjükön és vállaljanak családot. Nem pusztába kiáltó szavak ezek a kárpátaljai magyarság máig tartó vesszőfutásának ismeretében?*

– Én azt is el szoktam mondani a fiataloknak, hogy a szülőktől kapott szeretetet sohasem a szülőknél kell visszaadni, mert ha akarnák, akkor sem tudnák. Azzal ugyanis leendő gyermekeiknek tartoznak. Akinek bármilyen oknál fogva úgy alakul az élete, hogy nem létesít családot, nem nevel gyermeket, az egy életre adós marad a szülőktől kapott szeretettel. Lehet, hogy kevesen hallgatják meg, lehetnek és vannak is ez alól felmentést kérő kivételek, de a fiatalok többségének ezzel szembeülnie kell. Nem azért jöttünk a világra, hogy utódok nélkül menjünk el, mert akkor értelmét veszti minden, amit létrehoztunk, beleértve a szellemi értékeket is. Különbözik a kárpátaljai fiatalok között egészen elfogadható a gyermekvállalási kedv. A gond a gazdasági helyzet miatt helyüket kereső, s többnyire szétszóródó családokkal van.

– *Vannak-e mai fiatal kárpátaljai költők, akik lírai módon is ki tudják fejezni a nemzeti azonosítástudat és a megmaradás drámai voltát?*

– Öröndetesnek tartom, hogy szinte folyamatosan tűnnek fel ifjú szívek, akikből felszínre jön a versben való gondolkodás, a lírai önkifejezés igénye. Ha ez a törekvés egy folyton fogyó nemzeti kisebbség életében tapasztalható, tekintsük különös kegynek. 2002 óta rendszeresen megjelenő folyóiratunk, az *Együtt* köré már jó ideje jönnek a fiatal íróemberek. A kezdet számukra sem lehet könnyű, de akinek veleszületett adottsága van az irodalom művelésére, előbb-utóbb eléri a célját. Kárpátalja fiatal alkotói 2014 óta a *Kovács Vilmos Irodalmi Társaságban* egyesülve céljuknak tekintik, hogy névadójuk és a kárpátaljai magyar irodalom hagyományainak megtartása mellett az irodalom és a művészet színvonalas műveléséért és megújításáért munkálkodjanak. A társaságot Csordás László fiatal irodalomtörténész irányítja. A tagság túlnyomó része már learatta első babérjait. Marcsák Gergely első verseskötetéért Gérecz Attila-díjban részesült, Shrek Tímea novellista, Kopriva Nikolett és Nagy Tamás, költők is bemutatkozhattak az *Előretolt Helyőrség* kiadásában megjelent színvonalas köteteikkel. „Kezdet nincs, csak folytatás van” – írta Kovács Vilmos a 70-es évek elején. A kinyilatkoztatás tipikus Kárpát-medencei mentalitásra vall, amellyel mélységesen egyet kell értenünk. Ha majd az én nemzedékem egyszer alámerül, nem hagyunk tátongó őrnt magunk után, mert a folytatáshoz már felállt a csapat. ♣

(*A Mi az, hogy idő?* címmel, *Elfeledett írások* alcímmel megjelent kötetében Illyés Gyula újabban napvilágra került írásait találjuk. A könyvet Kodolányi Judit szerkesztésében, 2020 karácsonyára a Nap Kiadó adta közre. Részlet a fent nevezett tanulmányból.)

Irodalomtörténet és olvasótábor a korán elhalt írókat minden korszakban jobban kedvelte a hosszú életűeknél. Kettősen nehéz a még élő hosszabb életű író helyzete. Ítéletünket a művekről ugyanis hamar kialakítjuk, föllebbezhetetlennek tartjuk s zavartalanul óhajtuk az író esetleges közbeszólásától, utólagos belemagyarázásától is. Hagyján, ha az író a múltélok nyelvén szól közbe. Ez, mint egyenrangú közbeszólás, megvitatható, megcáfolható és visszautasítható.

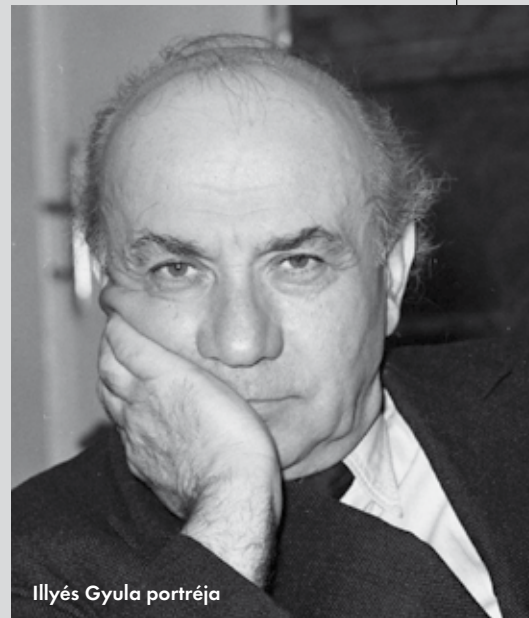
Körülményesebb, ha az író e közbeszólást művek útján, vagyis helyzetével mintegy visszaélve eszközli. Az életmű szempontjából tehát mindenképpen megnyugtatóbb, ha az író már nem él. Az irodalom évezredeire visszatekintve szinte tételbe foglalhatnánk, író elevenek egyáltalán nem kívánatos.

Van mindazonáltal, amiért érdemes vállalni a hosszabb élet kockázatát. Jellemünk kialakításához ugyanis szűk annak az egy-két évtizednek a kerete, amit az ifjúság ad. Azaz jellemünk maga ugyan gyorsan is kialakulhat, de nem mutatkozhat meg kellően. Nincs tere szerteágazni; természetéről próbák útján is bizonyosságot szolgáltatni. Annak a rejtelmes növénynek, ami az egyéniségünk, csak virágcserepnyi talaj egy-két évtized. Ahogy a szőlőtőkének öt-hat szüret, az embernek öt-hat évtized kell legalább, hogy a gyökerekig megvallja a természetét.

Hogy a közre s a tudományra nézve mégis mi haszonnal jár némely közszereplő hosszabb élete, arra én 1848 hőseinek jellemvizsgálata közben ébredtem rá. Legtöbbjük csak egyszeri föllépést kapott a történelem színpadára. Egy-két jelenet során, egy-két cselekvéssel kellett magukról a nemzet emlékeztetésének örök képet adniok. Szívszorító föladat egy-egy tettel ábrázolni magunkat olyan irtóztató világtításban, mint amikor egy ország ég. Innen a sok vita: tehetett-e valaki – egy Kossuth, egy Görgey például – másként, mint ahogy tett? Vádolható-e ez hazádsággal, az árulással? Illetve, mivel védekezhet ez is, az is a vád ellen?

A későbbi tetteivel.

Kossuthnak igazán élete második felében lett alkalma kivallania, hogy a szenvedély és a jogérzés mellett épp a felelősségérzet tette jellemét már kezdettől oly naggyá, személyét oly vonzóvá. Görgeynek az öregkori, majd

Illyés Gyula portréja

aggastyánkori viselkedése szól amellel, de sorozatban, hogy ifjú hadvezérként ki-mi volt.

Itt van Petőfi két katonai pöre Mészáros Lázárral és Klapkával. A versek – a Nyakravaló és az Egy goromba tábornokhoz című – természetesen, mint mindnyájunkat, engem is Petőfi mellé állított. De aztán megnéztem ellenfelei jellem-dossierjének későbbi anyagát is. Mészáros remekül viselkedett az emigrációban, öregén, betegen, nélkülözve is. Becsontosodott, de képzett, dolgotudó katona volt. Fegyelmet akart és teremtett is valamilyest abban a szép anarkiában! Föláldozta karrierjét; előbb elszánt volt, aztán önzetlen és következetes, épp oly elszántan. Igazsága más, mint a költőé. Tehát Debrecenben sem ő volt valójában hibás, hanem a helyzet. Ami nem áll Klapka esetére.

De nemcsak így mások megismerésére kedvező a hosszabb élet. A magunkéra még inkább. Magunk iránt ugyanis elfogultak vagyunk, szubjektívek! A tettek viszont csaknem tárgyakká tekinthetők. Egy tény objektíve ábrázol bennünket.

Íróknak sokáig élni voltaképpen e végett tanácsolható. Pályafutásának tán legizgalmasabb szakaszába érkeznek. Szembe nézhet saját magával is. [...] ♣

(*Az írás teljes terjedelmében mostani, Könyvünnep karanténban – 2021 különszámunkban olvasható.*)

Őnök küldték

Mostani számunkban – Őnök küldték címmel indított rovatunkban – folytatjuk azon szellemi csemegék közlését, amelyek a közelmúltban szerkesztőségünk „levelesládájába” érkeztek. Ez alkalommal Táncsics Mihály *Summárium* című könyvecskéjéről készült fejtegetését Stancsics Erzsébet író, költő küldte el lapunknak. És a két név hasonlósága nem véletlen: szerzőnk ugyanis a Táncsics-család leszármazottja.

STANCSICS ERZSÉBET

TÁNCICSICS MIHÁLY SUMMÁRIUM

„Nem haszonlesésből, hanem honszerelmem sugallatát követve...”

Mottó:

„Én szüntelenül ságom nektek,
mit kell tennetek, de ti nem hallgattok rám.
Én örökké azt mondom nektek,
akarjatok mindnyájan egyetértve
teljesen szabadok lenni.”

(Táncsics Mihály *)

Az írókat, költőket jobbra könyvszerető és egyben könyvgyűjtő embereként tartják számon. Én is hódolok ennek a szenvedélynek, amelynek csak lakásom mérete szab határt. Néha „selejtez-nem” kell, de vannak könyvek, amelyekről soha nem válnék meg, arra a bizonyos magányos szigetre is magammal vinném őket. Ilyen könyv a *Summárium*.

Úgy hittem, hogy ismerem Táncsics Mihály életét, hányattatásait, műveit, még ha volt is, amelynek csak címéről és témájáról tudtam. (Ilyen például a *Legrégibb nyelv a magyar* című elveszett munkája.) Tévedtem. Másfél évtizede szintén szenvedélyes könyvgyűjtő újságíró barátom ajándékozott meg egy tenyérnyi, foszladozó könyvvel. A dedikálás magáért beszél: „*Stancsics Erzsébetnek szeretettel és tisztelettel és azzal, hogy nagyon jó kezekbe került ez a Summárium, és nemcsak jó kezekbe, hanem jó agyba, amelyik megérti Táncsicsot. Udvarhelyi András segédfogalmazó.*”

Első dolgom volt beköttetni a könyvecskét és aztán tanulmányozni, mert féltem, hogy a megsárgult, töredezett lapok megsemmisülnek a kezemben. Ezután kerülhetett sor a szellemi élvezetre. Az ajánlás kötelez: ezért öt éven át, amíg a rádió emberjogi adásait vezettem kolléganőmmel, minden műsort egy-egy, a *Summáriumból* vett idézettel zártam, vagy azt értelmeztem, boncolgattam a hallgatóknak. Ezenkívül minden évben Ácsteszére, Táncsics szülőfalujában az én megtisztelő feladatomban

a március 15-i ünnepi beszédet megtartani. Ezekből sem hagytam ki soha a falu nagy szüлтtének egy-egy gondolatát.

Most pedig nézzünk bele a könyvbe. A *summárium* szó jelentése: összegzés, foglalat, kivonat. Az előszót 1947-ben írták, kiadására 1948-ban került sor. – Így utólag döbbenetes, hogy a második világháború után a könyves szakma ezzel az alig ismert Táncsics-művel indított, amely telve van lázadással és lázító tanítással a jogtalanság ellen. Nagy bátorság kellett hozzá! Tudjuk ugyanis, ha máshonnan nem, hát a tankönyvekből, hogy ebben az évben szűnt meg a többpártrendszer, a sajtó- és szólásszabadság, saját véleménynyilvánítás, elkezdődtek a provokációk, a besűgőrendszer kiépítése, a politikai bebörtönzések, kitelepítések, a magánszféra államosítása... A varrott, papírkötéses könyvet az Athenaeum Nyomda készítette, kiadója a Rózsavölgyi és Társa, szerkesztője Szemző Piroska.

Az előszó névtelenül íródott, így a szép és részletes ajánlásról nem tudjuk, kinek a munkája lehet. Az első bekezdésben ezt írja: „Az

emberiség életének vannak kérdései. (...) A felelni tudó nem mindig a jelen szűлтötte, vagy a jövő embere, szólhat a múltból is; a beporosodott mű – mely talán korában sem tudott elég erőteljes visszhangot kelteni – feltámad, élni kezd, tömegeket mozdit meg, vigaszt és reményt nyújt. E felelni tudók közé, műyük mellé joggal állíthatjuk Táncsicsot...”

Történelmi utazásnak is tekinthetjük, ha visszagondolunk – még ha csak tankönyvekből is – arra a korra, amikor a könyvet kiadták. Milyen volt akkor a hazai és nemzetközi politikai háttér, hogy az irodalom Táncsics gondolataihoz nyúlhatott vissza? Mi lehetett a kulturális vezetők „megengedési” határa, amelybe még belecsúsztatott a *Summárium* kétszázhat pontja, amely Táncsics Mihály Istentől, hitről, életről, boldogságról, vagyonról, szegénységről, szenvedésről, halálról, magyarságról, politikáról, tudásról, városrendezésről („78. pont: Amilyen mértékben teremtitek a fővárost nagyszerűvé, olyan mértékben válik a hon hatalmassá, dicsővé”) és nem utolsósorban a jogról vallott nézeteit summázza?

Meg kell említenem, hogy 1948. december 10-én az ENSZ közgyűlésén elfogadták az emberi jogokról szóló egyetemes nyilatkozatot. (Ennek emlékére az ENSZ 1950. decemberi ülésén december 10-ét az emberi jogok napjának nyilvánította.) Ha a két dátum egybeeséséről lenne szó, Táncsics bizonyosan örülne, ahogy annak is, hogy az 1948-as év a szabadságharc 100 éves évfordulóját is jelentette.

Bár sehol nem fogalmazódik meg, de Táncsics *Summáriumát* jobb híján nevezhetjük aforizmagyűjteménynek is. Témaköreit lazán csoportosította, valószínűleg az lehetett az eredeti, időbeli sorrend, ahogy a könyvben is megjelentették. Az ismeretlen előszó röviden összefoglalja Táncsics életét, amelyet a bibliai Jóbéhoz hasonlít, s megállapítja, hogy annál még többet szenvedett üldöztetéseiben, összes gyermeke halálában, folyamatos megpróbáltatásaiban. Kora sanda szemmel figyelte a jobbágyágból felemelkedett „nép apostolát”,

aki a szellemi kiemelkedés vágyával rangot adott a nyomorúságnak, méltóságot a katasztrófának, hatalmat a tudásnak.

Olvassuk hát az első pontot: „*Isten az ő teremtetési munkájával sokféleséget alkotott, és a sokféleség fennmarad mindaddig, míg lakhe-lyünk, e föld össze nem bomlik, s rajta mi emberek is meg nem semmisülünk.*” Napjaink környezetvédői – okkal – a környezetszennyezés miatt már a Föld megsemmisülését emlegetik, amelyről már ebben a pontban olvashatunk... És mit tartalmaz az utolsó, 207-es pont? „*Nem haszonlesésből írtam, hanem honszerelmem sugallatát követve írtam mindazt, amit írtam. Feljogosítva érzem magam kívánhatni, hogy irataim hamisítatlanul, ferdítés nélkül maradjanak fenn, s bennük tisztán lássák küzdelme-tem, működésemet.*” Nos, e kívánságát maradéktalanul teljesítette a kiadó, a szerkesztő, a nyomda 1948-ban!

Táncsics életét kudarc, romlás, bukás, vereség kísérte végig. Mégsem adta fel. A 4. pontban summázza, mi vezeti őt: „*Röviden szólva, az én filozófiám nem más, mint »A tiszta, józan ész«.*” Tömör, morózus bölcsesség, amolyan nemes penész a XXI. századnak ajánlva. Több pontjában is felelegeti a boldogság mibenlétét, de belereked fájó torkába a szó, amikor a 14. pontban ezt írja: „*A boldogság nem abból áll, hogy az ember torkig tömheti magát más verejtékének gyümölcséből.*” Halljuk ezt, kortársaim!

Több pontban foglalkozik a „gazdászattal”, vagyis a közgazdaságtannal. Egyik tanácsa a 41. pontban: „*Soha semmi költség, mit a gazda tesz, oly dúsan nem kamatoz, mint az, amit oly könyvekre, újságokra ad ki, amik a gazdászatra vonatkoznak.*” Életéből tudjuk, hogy Orosházán – ahol képviselőnek is megválasztották – megalapította a gazdaképzést, amit összekötött az olvasással, szakirányú könyvek forgatásá-

val, a kulturális és politikai tájékoztatással. (Kései utódjának tekinthetnénk talán a Csepeli Olvasó Munkás Klubot, amelyet Tamási Lajos alapított.)

Témaköreiből kiragadnék egy érdekes gondolatmenetet a bűnnel kapcsolatban. 68. pont: „*Némely bűnököt kizárólag csak a bíróság büntet, de vannak bűnök, miket büntetni minden polgárnak jogában, sőt kötelességében áll. Ilyen főképpen a nemzetárulási bűn, a haza iránti szent kötelesség mulasztásának bűne...*” Aggodalmát élete folyamán mindig ez vezette: a „honszerlem”. Ez az aggodalom arcára csodátlanul húzott egyre több ráncot, egyre több elégedetlenséget, csalódottságot. Csiholta a tüzet magából másokba, élesztgette a lelkiismeretet – csekély eredménnyel.

Más szemléletű, érdekes megállapítás a 73. pontban: „*Liberális, vagy oppositionalis latin szók, magyarul: haladó, vagy ellenzék, szabad-elvű; azaz olyan ember, aki e hazának valódi hasznát, nem pedig csak a nép egy részének hasznát igyekszik előmozdítani...*” Mennyit változott a ma is használatos szó tartalma, jelentése, értelmezése! Van, ahol szitokszóként működik...

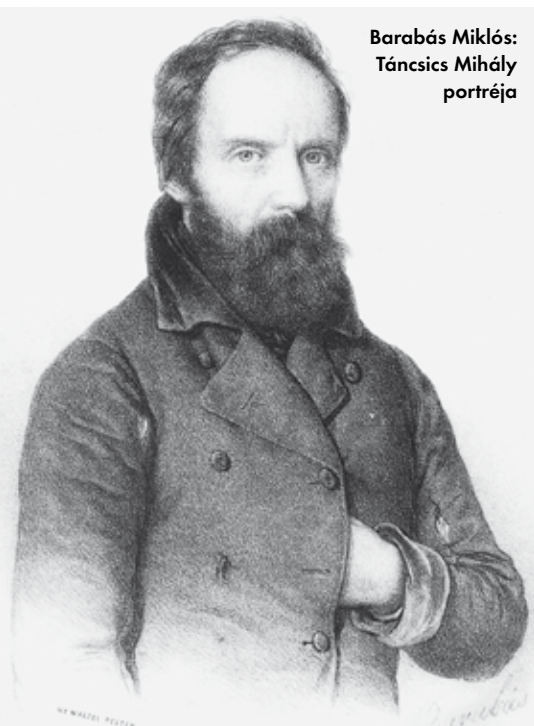
És most jöjjön egy újabb „aktualizálhatóság” a 106. pontban: „*Mit kell e szó alatt: 'politika' értenünk? Ha nem merjük kimondani, amit gondolunk, vagy amitől meg vagyunk győződve, politikával élünk: ha nem bátorodunk, helyesebben mondva, ha gyávák vagyunk jogunkat egyenesen követelni, politikával élünk stb. Ezekből is kiviláglik, hogy a politika az igazság helyét foglalta el.*”

Nem folytatom, mert szívem szerint kimácsolnám mind a 207 pontot, hogy olvassák, lássák a ma emberei, akkor is, ha fogalmazását, lelkesedését, „honszerelmét” meghaladta már az öntelt, modern idő.

Végül egy aranyos kis „szösszenet” a 125. pontban: „*Akit úgy ismertek, mint aki a sajtóban a ti érdekeitekért harcolt, azt semmi áron otthon ne hagyjátok!*” Hát, igen! Tudta ő: a korszerűtlen sámán öreg dobójával csak zajong, minek figyelni rá? Pedig kidolgozta mindentől a jót a hazájáért, honfitársaiért, aztán „otthon felejtették”. Senkiben nem volt otthon, mert nem fogadták be, meggyűrűzték őt is, mint fák az idő. Börtönablaka előtt keresztte feszült az a gyér fény is, amit rossz szemével láthatott.

Azért el kellene gondolkozni pályája tanulságain! Ne csak mi, a „segédfogalmazó” és társai élesztgessük tanításait, fordítsuk arcunkat gondolatainak napsütése felé. Ne csak mi legyünk Táncsics tavasza, amely olyan, mint Vivaldi zenéje, ahogy leolvasztja a violinkulesről a zúzmarát. Segítsünk, Barátaim! ♦♦

* Táncsics Mihály: gyakran használt névalakja szerint *Stancsics Mihál*

TÁRSMŰVÉSZETI TALÁLKOZÓK – HANGVERSENYEKEN

A FAB Ensemble születése

FAB-fellépés az Urániában

FAB-koncert a Zeneakadémián

Úgy gondolják a művészeti ágak szoros kapcsolatban állnak egymással, ezért a két hegedűművész mindig nagy figyelmet fordított és fordít a társművészetekre. *Kokas Katalin* a gyerekkorát a kaposvári Csiky Gergely Színház páholyában töltötte, szülei a teátrum zenekarában is játszottak, s aztán, amikor huszonegy évesen összeköltözött *Kelemen Barnabással*, állandóan színházba jártak. Ha ugyanis öt perccel este hét előtt sikerült befejezniük a gyakorlást, akkor a Király és a Nagymező utca sarkán lévő otthonukból máris rohantak a környékbeli színházak valamelyikébe, hogy egy utolsó pillanatos állójeggyel ott lehessenek az előadásokon. Az egyik kedvencük a Radnóti Színpad volt, de az összes teátrum lelkes nézőivé váltak. Kelemen Barnabás emlékezetes élménye a Lisztről szóló előadás Jordán Tamással és Leslie Howard zongoraművész-szel meg Schönberg *Óda Napóleonhoz* című műve, kiváló előadókkal. Később gyakran megfordultak Törley Mária szobrászművész szalonjában is, ahol örömeikre rendszeresen találkoztak Mészöly Dezsővel, a *Lyukasóra* folyóirat névadójával.

Így amikor elindult az első, Kokas Katalin által megálmodott *Kaposfest* 2010-ben, egyértelmű volt számukra, hogy a színészeknek is ott a helyük a zenei programsorozat fellépői között. A nyitóelőadáson például Sztravinszkij *A katona története* című darabja hangzott fel Kocsis Zoltán vezényletével és Mácsai Pál közreműködésével. Ugyanazon a koncerten Joshua Bell hegedűművész vezetésével pedig Mendelssohn *Oktettjét* adták elő.

Aztán, amikor egy újabb rendezvényso-

rozzatot hívtak életre 2016-ban – a *Fesztivál Akadémia Budapest* –, akkor a programban már a kezdetektől megjelentek más művészeti ágak fotókiállításával, hangszerkiállításával, balett-tel...

Az elmúlt évben, amikor a pandémia miatt változtatni kellett a programon, természetesenek vették, hogy ha lehetőségük adódik rá, akkor támogatni, segíteni kell egymást, így a zenészek mellett a többi művészeti ág előadóit, képzőművészeit is. A 2020-as, átalakított sorozatnak is mindennapos fellépői voltak a színészek, akik a hangversenyek műsorát felolvasásokkal tették különlegesebbé.

Idén már teljesen az online térbe kényszerültek, de megalapították a *FAB Ensemble*-t korábbi fesztivállépőkből, kedves zenésztársá-

ikból. Az együttes tizenhárom állandó tagjával, s kiegészülve még sok más zenésztársukkal, közvetített formában, 2021 januárjától adott koncertsorozatot a Zeneakadémián, s ezek mindegyikén megjelentek a színművészek is. Ezenkívül a Rádió Márványtermében is készültek és készülnek a Magyar Rádiónak felvételek ugyanezzel a csapattal.

A legelső online hangverseny szünetében Molnár Piroskával Batta András beszélgetett, a következőn Mácsai János és Mácsai Pál irodalomról folytatott párbeszédet, a február elején adott, Kodály-, Dohnányi- és Franck-műveket felvonultató koncert szünetében pedig Vitray Tamás és a Nagy-Kálózy Eszter – Rudolf Péter házaspár eszmecsereje zajlott.

A sorozat következő előadásai során ifj. Vidnyánszky Attila és Vecsei H. Miklós diskurzusát hallgathatták meg az érdeklődők irodalomról, zenéről, majd Vámos Miklós, Haumann Péter és Haumann Máté beszélgetését. Ez utóbbi találkozás azért is volt különleges a Kokas–Kelemen házaspárnak, mert Haumann Péter Barnabásnak gyerekkorától egyik nagy kedvence, Haumann Máté pedig Mercutióként a Júliát alakító Hanna lányuk partnere a tavaly bemutatott *Rómeó és Júlia*-előadásban. A színházi világgal való kapcsolatuk tehát egyre erősebbé válik, természetes hát az is, hogy a nyáron, 2021. július 16-a és 25-e között rendezett, *VI. Fesztivál Akadémián*, amely a *Családfák* címet viseli, ugyancsak megjelennek majd a színészek. A tervek szerint a zene mellett kortárs festők kiállításai, fotóművészek tárlata és filmvetítések is szerepelnek a programban. ♡ Réfi Zsuzsanna

Vecsei H. Miklós a Hold utcai templomban

KOKAS KATALIN ÉS KELEMEN BARNABÁS PÁLYAÍVE

Kokas Katalin hegedű- és brácsaművész ötévesen kezdett hegedülni, Kaposvárott Gyánó Béláné, majd Pécessett Papp György osztályában. Tizenegy évesen felvételt nyert a Liszt Ferenc Zeneakadémia előkészítő tagozatára, Halász Ferenc, majd Kovács Dénes volt a mentora. Tizenhat évesen ösztöndíjjal került a torontói konzervatóriumba, Fenyves Loránd osztályába. Kanadai tanulmányai után a budapesti Zeneakadémián Perényi Eszter növendéke volt, kitüntetéssel diplomázott.

Hazai versenygyőzelmei után 1994-ben első lett a csehországi Ušti nad Orlice-i Nemzetközi Hegedűversenyen, 1996-ban a torontói konzervatóriumban megnyerte a Concerto Competition díjat, ezután 1997-ben első lett a semmeringi Bartók-, majd 1998-ban a Martinů-hegedűversenyen. 1999-ben első helyezést ért el a Nemzetközi Flesch Károly Hegedűversenyen, 2002-ben pedig a Nemzetközi Szigeti József Hegedűverseny első díját nyerte el.

A szólóhangversenyek mellett kiemelt helyen szerepel életében a kamarazene, a vonósnégyes és nem utolsósorban a tanítás. 2004 óta a Liszt Ferenc Zeneakadémia docense és 2002 óta rendszeresen ad mesterkurzusokat is szerte a világon. Alapítója a Kelemen Kvartettnak, mellyel koncerteztek Európa számos országában, Amerikában és Ausztráliában. 2011-ben megnyerték a IV. Pekingi Nemzetközi Kvartettkoncertverseny első díját, a VI. Melbourne-i Nemzetközi Kamarazene-verseny második, közönség-, valamint Musica Viva különdíját. Az együttessel rengeteg rangos pódiumon szerepeltek, többek között felléptek az amsterdami Concertgebouw-ban, a brüsszeli Palais de Beaux Artsban és a New-York-i Carnegie Hallban.

2004-ben, 2005-ben és 2008-ban Fischer Annie-ösztöndíjat kapott, művészetét Halász Ferenc-díjjal, Kaposvár Városáért kitüntetéssel jutalmazták, a magyar államtól Liszt Ferenc-díjat kapott, 2009-ben Junior Prima díjat, 2021 márciusában Magyarország Érdemes Művésze díjat kapott. Májig 9 CD-lemeze jelent meg a Hungaroton és a BMC gondozásában.

Kokas Katalin
és Kelemen
Barnabás

Kelemen Barnabás vezényel

KELEMEN KVARTETT

A 2021-ben újjászűletett formáció tagjai az alapító Kelemen Barnabás és Kokas Katalin mellett: Jonian Ilias Kadesha hegedűművész és Vashti Mimosa Hunter csellóművész.

FOTÓ: ORA HASENFRATZ

Kelemen Barnabás hegedűművész Baranyai Valériánál kezdte tanulmányait, a Zeneakadémián Perényi Eszter növendékeként végzett 2001-ben. Nagy hatást gyakoroltak rá későbbi tanárai, Isaac Stern, Rados Ferenc és Kocsis Zoltán is. Vezényelni magánúton tanult a finn karmesteriskola két meghatározó alakjától, Leif Segerstamtól és Jorma Panulától.

Rangos világversenyekeken ért el kiemelkedő eredményeket, 1. díjas lett például az 1999-es Salzburgi Nemzetközi Mozart-hegedűversenyen, illetve a 2002-es Indianapolisi Nemzetközi Hegedűversenyen, 2001-ben pedig a Brüsszeli Erzsébet Királyné Nemzetközi Hegedűverseny 3. díját nyerte el.

Kiváló stílusérzékének és széles körű technikai tudásának köszönhetően magabiztosan mozog a teljes hegedűirodalomban. Rendszeresen lép fel a legnevesebb koncerttermekben, többek között a Carnegie Hallban, a Concertgebouw-ban, a Royal Festival Hallban, a Palais de Beaux Arts-ban, a Suntory Hallban és a Berlini Filharmóniában. Jelenleg két világhírű intézet, a Zeneakadémia és a Kölni Egyetem professzora.

Művészetét a legmagasabb szakmai és állami kitüntetésekkel ismerték el: Liszt Ferenc-, Kossuth-, Bartók–Pásztory-, Prima és Gramophone díjjal tüntették ki, a Magyar Köztársaság lovagkeresztjének birtokosa. Összesen 17 szólólemeze és egy, Mozart összes hegedűversenyének élő előadását tartalmazó, dupla korongos DVD-kiadványa jelent meg, kvartettjével pedig három albumot készített. Kokas Katalinnal együtt alapítója és művészeti vezetője a Fesztivál Akadémia Budapest kamarazenei fesztiválnak. ♡

...pontosabban szólva: a *FAB Ensemble* együttes február eleji, Kodály-, Dohnányi- és Franck-műveket felvonultató koncertjének szünetében, a Zeneakadémia nagytermében, *Kokas Katalin, Kelemen Barnabás és barátai* harmadik találkozóján. Ez alkalommal *Vitray Tamás* a *Nagy-Kálózy Eszter – Rudolf Péter házaspárral* cserél eszmét. Vagy fordítva? Hiszen fenti címünkben a fordítottját ígértük. A színpadon ülve azonban mintha mégis ki-ki a saját „eredeti szerepébe” zökkenne vissza. Talán a karantén okozta szokatlan helyzet miatt? Hiszen másként találkozni most nem lehet, mint online térben, online közönséggel. *Vitray Tamás* szólal meg hát először.

– Kedves nézők, nem tudom, csak föltételezem, hogy hallanak... Mindenki egy kicsit döbbenetben ül ebben a csodálatos teremben. Mi az, ami megdöbbsen és kicsit szomorúvá tesz? Jómagam, noha világéletemben kamera előtt álltam, most éreztem át igazán, mit jelent, hogy a közönség nélkül semmilyen színpadi produkció nem teljes.

Nagy-Kálózy Eszter: – Fent a színpadon jobban érzékeljük ezt. Ám az előbb én még lent ültem, hallgattam a zenét, és, nyilván ez a művészet ereje, számomra csodálatos volt!

Rudolf Péter: – Én érzem, amit Tamás mond, még ha nehéz lenne is megfogalmaznom, mi az, ami annyi emberre egyszerre hat, hogy egyszerre éljen át bizonyos dolgokat... Viszont karanténban élünk már hónapok óta, hol a színpadon, hol a színpadon kívül, és nem mondanám, hogy hozzá lehet szokni...

Vitray: – Nem lehet!

Rudolf: – Mégis, önmagában, hogy mindez létrejöhet, olyan öröm! Hogy a XXI. század technikája lehetővé teszi: különböző lakásokban sok ember, fotelekben ülve találkozhat velünk.

Vitray: – Bennem ott a kérdőjel, bevallom. És erről a zenészeket is meg kellene kérdezni, akik játszanak.

Nagy-Kálózy: – Szerintem azért az, hogy odagondolják a nézőket, már számít. És amikor elkezdődik a zenélés vagy a színházban a játék, akkor egyszer csak megszületnek a pillanatok...

Vitray: – Akkor most beszéljünk a színházról! A színészeiről az üres színházban, mert a próbákon elvileg nincsenek nézők. De aztán be kell engedni a közönséget.

Nagy-Kálózy: – A főpróbán már megszületnek a pillanatok. Az érzelmek, gondolatok, már megszületnek a darab logikája szerint, és akkor jön az első közönség. Én azért is szerettem, amikor bemutató előtt van már két-három előadás közönséggel, mert ez oldja a bemutató feszültségét. Hiszen újra meg kell szokni a visszajelzéseket, a reakciókat, újra meg kell tanulni közönséggel is a darabot.

Vitray: – Direktor úr?

Rudolf: – Megfoghatatlan és ellentmondásos dolog ez. Mert egyfelől az a dolgod, hogy pró-

Nagy-Kálózy Eszter és Rudolf Péter beszélgetése Vitray Tamással

Hatszeme között koncert- szünetben...

báld a szerepedet a figura céljai szerint, amikor nincs ott a közönség. Nem szabad, hogy ott legyen. Miközben mégis... A vígjátéknál például rendez is a néző, ha akarjuk, ha nem. Ahol nevetnek, ott vigyáznod kell, hogy ne vesszék el a következő mondat és közben nem eshetsz ki a szerepből sem. Tehát áthangszereli az előadást a közönség jelenléte, megfoghatatlan pluszt ad hozzá, és itt vitatkozom kivételesen a feleségemmel...

Vitray: – Ez baj?

Rudolf: – Egyáltalán nem baj. Nem sűrűn fordul elő.

Vitray: – Otthon soha?

Rudolf: – Gyakorlatilag soha... Egyszóval nincs észszerű magyarázat. A színészek általában dadogni kezdenek, ha a pálya kerül szóba. Az önkontrollnak, az ösztönnek és a technikának különös keveréke az egész. Ezért nehéz megmagyarázni is: mit számít, hogyha ott van a közönség, miközben nem szabad, hogy számítson, hogy ott van. Szerintem, amit most csinálunk, hogy kameráknak játszunk, az a legnagyobb kihívás. Nincs ott a néző, és mennek a kamerák, az adrenalin szinted pedig fenn van...

Nagy-Kálózy: – És hogy van ez a sportközvetítésknél, Tamás? Van valamiféle visszajelzése, vagy magának közvetít?

Vitray: – Abszolúte nem, dehogya! Nem is tudom összehasonlítani, mert az, aki közvetít, legyen az bármilyen sport, az magának nem... Ha én kinn ülök, eszembe nem jutna magamnak elmondani.

Nagy-Kálózy: – Péter mesélte, hogy gyerekkorában közvetítette saját magának a meccseket.

Vitray: – Akkor sem magának közvetítet. Csak nem volt közönsége... Valamikor az érettségihez közeli nyáron egy ékszerésznél voltam kifizető, s az üzletbe naponta jöttek ifjú párok jegygyűrűt venni. Ki volt írva a kirakatba, hogy a jegygyűrűt méretre igazítják, megvárható az átalakítás. Én voltam a megvárható, mert át kellett mennem négy vagy öt

utcát az aranyműveshez, aki elvágta, toldotta, és vissza. Mindezt én azon a nyáron arra használtam – bár soha nem akartam sportriporter lenni, de imádtam a sportot –, hogy oda is, vissza is, közvetítettem egy nem létező meccset, ahol én voltam a legjobb csatár, a fő góllövő, de én voltam a kommentátor is. Ám azt is valakinek csináltam. Mert az sem én voltam valójában. Úgyhogy nincs más módja, ott az ember másoknak beszél. Sőt, sajnos, néha olyan kényszer is vezet, hogy elmond olyat is, amit különben nem lenne fontos, mert azt hiszi, hogy nem tudják.

Nagy-Kálózy: – És sportolt valamit?

Vitray: – Hogy sportoltam-e? Hát attól függ, hol van meghúzva a vonal... Nem igazán, bár később, hatvanhárom éves koromban elmentem, megtanultam síelni. Igaz, nem viharzottam le a lejtőkön.

Nagy-Kálózy: – Nálunk az volt a fontos a családban, hogy a lányok zenéljenek és sportoljanak.

Vitray Tamás: – És mit sportolt?

Nagy-Kálózy: – Atletizáltam. Valójában én gátfutó szerettem volna lenni. Különben sok minden, súlylökés, diszkosz is szerepelt a repertoáromon.

Rudolf: – Azért nem látlak magam előtt, mint súlylökőt!

Nagy-Kálózy: – Nem is voltam jó benne, de ugyanígy nem voltam elég jó a zenében sem, ezek aztán lekoptak az életemből, de mindez nagyon fontos része volt a gyerekkoromnak.

Rudolf: – Visszaélhetek a helyzettel, és én is kérdezhetek valamit?

Vitray: – Megbeszéltük...

Rudolf: – Úgy tudom, hogy van egy közös pont az életünkben, a Vígszínházban dolgoztál egy időszakban. Akkor téged megérintett a színház világa, fölmerült benned ezzel kapcsolatban bármi?

Vitray: – Egész pontosan hároméves koromtól volt jelen a Vígszínház az életemben, nagypapám ugyanis könyvkötőmester volt, minden

délután, ebéd után lefeküdt egy órára, majd visszament a műhelybe, és onnan öt óraker hazajött. Este elegánsan fölöltözött, negyvennyolc nyakkendője volt hajszálpontosan, és elment a Vígszínházba, mert ő volt a nézőtéri főellenőr. Kertész bácsi. És én voltam az unoka. Mindenki ismert a színházban, lehetetlen kis kölkök voltam, én voltam az, akit nem lehetett nem beengedni felvonás közben, mert nem hagytam magam, szóval ott nőttem fel nagyjából a háború kezdetéig. És vissza meg úgy kerültem, hát ezt már az újszülöttek is tudják, de Péter még nem hallotta, elmesélem. Szóval rendező akartam lenni, és az első évben, mikor jelentkeztem érettségi után színházi rendezőnek, eljutottam az utolsó rostáig, amikor is Major Tamás azt mondta: „Maga nagyon tehetséges ember, jöjjön vissza jövőre! És menjen színházba tanulni!” Elmentem hát a Vígszínházhoz, mert nekem csak ez az egy színház számított. Így lettem díszletmunkás. Még nem volt teteje a színháznak a bombázások után, tehát a háború után, akkor épült újjá... Nagy bajban voltam, mert még díszletmunkásnak sem nagyon feleltem meg. Színházi emberek tudják, a nagy falakat akkor a két végén, ugye, fogta kettő: egyik itt emelt, a másik ott nyomott a másikra. Azonos nagyságúnak kellett lenni, mert ellenkező esetben a kicsire ment a súly. Nahát, én voltam a kicsi. Úgyhogy látták, ez így nem fog menni.

Rudolf: – Mi ketten szépen el lettünk volna együtt...

Vitray: – Mi nyugodtan. A nagy fal azért neked is, nekem is nehéz lett volna. Szóval az alkoholista zsinórmester lekiabált a színpadmesternek, Szűcs Gyulának, hogy „Gyula, két csatos üveg borért adok egy emberszabásút, ő pedig följöhet”. Így lettem zsinóros. És az voltam másfél évig, közben visszamentem a színművészetire, jelentkeztem, akkor is az utolsó rostáig jutottam. Simon Zsuzsa volt akkor a rektor, ha mond valamit e név...

Rudolf: – Hogyne, hogyne!

Vitray: – Dramaturgnak vettek volna fel, és nekem fogalmam sem volt, hogy az mit csinál, azóta is csak gyanúim vannak, szóval visszamentem az angol szakra. Harmadik alkalommal, egy év után, újra jelentkeztem, akkor Marton Endre volt a zsűri elnöke az utolsó rostán, és amikor bejöttem, megállított, és azt kérdezte: „Maga gyászkeretben jött be az ajtón, miért?” „Hát – mondom – tanár úr, már kétszer kirúgtak, minek örüljek?” Ő akkor azt mondta: „Szóval maga a Dózsa György unokája...” Állítólag már híre ment – öt verset kellett vinni, ugye, a felvételre –, hogy én csak a Dózsa György unokáját tudtam, azt a tizenkét sort. Nem tudok memorizálni a mai napig sem, kötött szöveget, beleköltök, nem tudom megjegyezni... Marton ekkor megkérdezte: „Nem próbálkozik meg a színészettel?” Mire én ezzel az örök érvényű mondattal válaszoltam: „Tanár úr, ha megnéz engem, legföljebb úgy festek,

mint egy táncos komikus, pedig bennem egy hős lelke lakik...”

Rudolf: – Mintha a *Szomorú vasárnap*ból idézted volna, szinte ez a mondat hangzik el Seres Rezső szájából, amikor jelentkezik Rákosi Szidi akadémijára. Azt mondja, hogy táncos komikus akarna lenni, miközben valójában Rómeót szeretne játszani.

Vitray: – Még elmondok egy történetet a Lakner bácsi gyerekszínházáról, és ezzel a mai penzumom ki is telik. Annak a sztárja volt Ruttkai Éva, s én talán négy évvel lehettem fiatalabb Évánál. Lakner bácsi minden évben rendezett egy gyerekszépségszereplőversenyt, amelyen jelmezben kellett megjelenni. A nagyapám nem nagyon akarta, de a család végül úgy döntött, hogy Tominak ezen részt kell vennie. Bő gatyás, pörge kalapos betyárt kellett megszemeltesítenem, de sehogy sem akartam a színpadra bemenni. Bőgtem kinn, végül belöktek. A bal 1-en bementem bőgve, a jobb 1-en pedig kimentem. Tomboló siker volt, mert hát egy bőgő kisfiú! És második lettem Éva mögött...

Rudolf: – Rajkinnak* volt egy ilyen száma, ő is balról bement és jobbra távozott, s közben megöregedett.

Vitray: – Mit csinált közben?

Rudolf: – Bejött fiatalemberként. A fázisokat nem lehetett fölön csípni, a végén egyszer csak kiment öregemberként...

Vitray: – Azt hallottam Péter, ma hosszú útról jöttél be, vidéken voltál, nem?

Rudolf: – Jóformán most minden napom olyan, mintha hosszú útról jönnék, még akkor is, ha egy helyben ülök. Bármilyen furcsa, nagyon sűrű ez a mostani helyzet. Nem tudom, hogy békeidőben milyen egy színházat vezetni, mert az még nem adatott meg. Nem tudom, hogy akkor egyszerűbb-e? Most a látszólagos nem csinálás közepette is folyamatosan próbálunk a Vígszínházban, maszkban, persze. És közben mintha mindenki részvételét nyilvánítana, hogy vezetek egy színházat ebben a helyzetben. Valahogy mégis ettől van fönt az adrenalinszintem, ettől a sok problémától, amit meg kell oldani, de úgy érzem, hogy működünk, még ha minden megbeszéléshez a „ha” szócskát kell is tennünk. De az egész világ így működik jelenleg. Különböző válto-

zatokat készítünk, folyamatosan dolgozunk, és valóban föl-le rohangálok a városban, ha úgy hozza a színház érdeke, vidéken is, de hát ez természetes.

Vitray: – Én is kérdezek valamit mindkettőjüktől. Jó pár éve olvastam, hogy az egész család Amerikába készült évekre. Tessék szólni, ha nem jól mondom... Egy hosszú sorozatban, olyan szappanoperaszerűségben kellett volna szerepelniük.

Nagy-Kálózy: – Ez nagyon-nagyon rég volt. Úgy a kilencvenes évek közepén lehetett.

Vitray: – Hát akkor már ideje, hogy megkérdezzem.

Nagy-Kálózy: – Nálunk, Magyarországon castingoltak, szereplőket válogattak egy amerikai cég képviselői egy sorozathoz, amelynek a két főszereplője a délszláv háborúból jövő szerb orvos és a felesége lettek volna, akik kivándorolnak Amerikába, hogy ott megpróbáljanak boldogulni. Az elején még a szerep szerint nem is kellett volna igazán angolul tudnunk, később tanulunk meg angolul, ahogy megpróbálunk beilleszkedni ebbe az új világba. Csináltunk próbafelvételt, és úgy éreztük, nagyon jól sikerült, karakterek szerint éppen a kettőnk alkata volt megírva, jó visszajelzéseket is kaptunk. Így valóban azt terveztük, hogy ha megkapnánk a szerepeket, akkor a három gyerekkel kimennénk. Ez legalább öt évre szólt volna, nagy kalandja lett volna az életünknek, ám az egészből végül nem lett semmi.

Vitray: – Maga a darab sem valósult meg?

Nagy-Kálózy: – Az sem, pedig jó darab lehetett, mert azok a jelenetek, amelyeket megtanultunk, izgalmas, remek jelenetek voltak, mégsem jött össze a történet.

Rudolf: – Ritka esély lett volna számunkra, amit most Eszter megpedzegetett – bár ilyen szó nincsen. Édesapám mint nyelvész megróna ezért. A dolog lényege az lett volna...

Vitray: – Az a gyanúm, hogy becsöngetnek a második részre... Önök pedig érezték úgy, hogy sétáltak a szünetben a Zeneakadémián, a foyérban, és hallották, ahogy egy sarokban három ember beszélgetett. Köszönöm, köszönöm! ♦♦

(A beszélgetést a hangfelvétel alapján összeállította: Sággy Ildikó)

* Arkagyij Iszaakovics Rajkin orosz színművész, rendező, konferanszié (Riga, 1911– Moszkva, 1987).

RÉFI ZSUZSANNA

AHOVÁ PILINSZKY ÉS KOCSIS ZOLTÁN IS BEÜLNÉ...

Kokas Katalin, Kelemen Barnabás zenélésről, fesztiválokról és négy gyerekről

Bár szólistaként is jelentős karriert tudhat már maga mögött Kokas Katalin és Kelemen Barnabás, a művész házaspárnak a kezdetektől fontosak azok a kezdeményezések, amelyek a zeneélet, a zeneoktatás egészét szolgálják. Több mint egy évtizede született az első fesztiváljuk, 2016-ban pedig egy másik rendezvénysorozatot hívtak életre, s a *Fesztivál Akadémia* mesterkurzusain most már az ország több más pontján is részt vehetnek az érdeklődők. Az utóbbi hónapokban megvalósulni látszik húszéves álmuk, egy budapesti művészeti szalon, emellett – részben a pandémia hatására – egy őrségi művésztelep alapjait kezdték el lefektetni. A hegedűművésznővel (aki márciusban érdemes művész lett) és hegedűművész férjével újjáalakult vonósnegyesükről, oktatói pályájukról, a családi hagyományok továbbviteléről, Júliaként debütáló lányukról, a Zeneakadémiára felvett Gáspár fiukról, a négyéves Olgáról és a nemrég született Zsigmondról is beszélgettünk.

– *Miért érezték lényegesnek már szinte pályakezdésük óta, hogy segítsék nemcsak a felső, hanem a közép- és az alacsony fokú zeneoktatást is, s hogy más fiatal művészeknek bemutatkozási lehetőségeket teremtsenek?*

Kokas Katalin: – Úgy vélem, a jövő a korai, szeretetteljes oktatáson és a család példamutató életén múlik. A felmenőink között generációkon keresztül elszánt és fanatikus pedagógusokat találni, s mindketten jól tudjuk, mekkora hatással bír a jövő nemzedékére a jó tanár.

Kelemen Barnabás: – Kati édesanyjának egyik növendéke nyerte nemrég az alapfokon rendezett országos csellóversenyt, ez a legújabb „családi pedagógussiker”, amire nagyon büszkék vagyunk.

K. K.: – Művészként nem szabad elfelejteni, hogy minden tanár, aki a gyerekekkel foglalkozik, mennyire fontos! Az, hogy Gáspár fiunk jól hegedül, s hogy tavaly sikerrel felvételizett a Zeneakadémiára a különleges tehetségek osztályába, nem annak köszönhető, hogy az apja

és az anyja hegedős. A családból hozza magával a zene szeretetét, azt, hogy a kezdetektől az élete része, s hogy hallja, ahogy gyakorlunk, koncerten játszunk. De azért, hogy jól játszik a hangszerén, az előző tanárnőjének, Ácsné Szily Évának lehetünk hálásak. Nekem ugyanis sem tudásom, sem türelmem nincs ahhoz, hogy egy öt-hat éves gyerekkel foglalkozzam. Különleges ismeretek, szinte egy másik szakma kell ahhoz, hogy valaki tudja, hogyan kell felkelteni és óráról órára fenntartani a gyerekek érdeklődését a zene, a hangszer iránt, és olyan szeretettel számon kérni tőlük az anyagot, inspirálni őket a gyakorlásra, ahogy azt a zeneiskolai oktatók teszik. Gáspár az Akadémián mostantól Perényi Esztertől tanulja meg mindezt, akinek annak idején Barnabással mi is a növendékei voltunk. Így szerencsére nekem nem az a dolgom, hogy otthon egzecirozzam a tizenhároméves fiamat. Szeretnem kell, és néha emlékeztetni arra, hogy ne felejtsem el gyakorolni. Azért döntöttünk úgy, hogy a fesztiválunk részévé tesszük a *Fehér Ilona Hegedűversenyt*, hogy ezzel is kifejezzük tiszteletünket az alap- és középfokú tanárok iránt, és hogy segítsük a gyerekek fejlődését. A seregszemlére minden évben rangos nemzetközi zsűrit hívunk, melynek tagjai foglalkoznak is a versenyen részt vevő gyerekekkel, a tanáraiknak továbbképzést tartanak. Mindezzel szeretnénk a pedagógusokat inspirálni.

– *A verseny tapasztalat ma már mindenkinek fontos.*

K. B.: – Így van, s Kati az előbb mindenben a szívemből beszélt. Ahhoz, hogy valaki bejusson egy nivós egyetemre, rangos zenekarba, jó produkciót kell nyújtania a próbajátékokon, és ebben sokat segítenek a versenytapasztalatok, amit jó, ha a gyerekek minél hamarabb megtapasztalnak. Azonban a verseny anyaga gyermekközpontú: a döntőben például Mozart-, Bach-, Haydn-, Vivaldi-versenyművek közül lehet választani, amelyekben a gyermek személyisége, lelke ki tud bontakozni, s a szép hegedűhang, stílusérzék, intonáció természetes velejárója az előadásnak.

– *Sajnos a tavalyi seregszemlék a pandémia miatt későbbi időpontra tolódtak, viszont éppen a vírushelyzet miatt új kezdeményezéssel rukkoltak elő. A fesztiválon nem rendeztek nyilvános mesterkurzusokat, a fellépő művészek azonban vállalták: a tanév során két-két mesterkurzust tartanak magyarországi és határon túli zeneiskolákban.*

A Kokas–Kelemen házaspár a négy gyerekekkel

Parti pihenés Zsigmonddal

K. K.: – Tavaly a pandémia miatt csak magyar művészek szerepeltek a *Fesztivál Akadémia* sorozatában, s mindegyikük szívesen vállalkozott a későbbi mesterkurzusokra, amelyek az alap- és a középfokon dolgozó pedagógusoknak is fontosak. Ezekon, több akkreditált pedagógus-továbbképzés keretén belül, így ők ingyenesen vehetnek részt, mi ezzel tudjuk ösztönözni, segíteni őket. Barnabással mindketten tanítunk a Zeneakadémián, pontosan tudjuk: az, hogy a következő esztendőben milyen növendékek érkeznek hozzánk, a jelenlegi oktáson, a most tanító kollégákon múlik. Az ő kezükben van a jövő! Ha szeretnénk tíz-tizenöt év múlva jó koncertekre járni hazai művészek előadásában is, ahhoz az kell, hogy a pedagógusok szenedélyesen, szívvel, hittel tanítsanak mindent. S erre a pandémia alatt még inkább szükség van! Minden tiszteletünk az övék!

– Mindketten hosszú ideje tanítanak a Zeneakadémián, Kelemen Barnabás az utóbbi nyolc esztendőben pedig a kölni akadémián is. Önöknek pedagógusként mi ad inspirációt?

K. K.: – Barnabással könnyű dolgunk van, mert a tanítás mellett rendszeresen pódiumra lépünk. Számunkra az, hogy sokszor kamarazenélhetünk csodálatos művészekkel, segíti a további fejlődésünket, és megadja a kellő adrenalinlöketet is, amit átfordíthatunk a növendékekkel folytatott munkára. Ösztönző azonban nekünk is a nemzetközi hegedűsök seregszemléje, ahol a versenyzőket hallva megismerjük, hol tart a világ, s ehhez igyekszünk mi is alkalmazkodni.

K. B.: – Minden alkalommal megható belépnem abba a terembe, ahol annak idején édesanyám, Pertis Zsuzsa tanított, s ahol együtt játszott Perényi Eszterrel. Az, hogy a budapesti és a kölni zeneakadémián egyaránt tanítok, fontos pillérei az életemnek. Emellett mesterkurzusokat adok rendszeresen, s az utóbbi időben az online térben szintén foglalkozom növendékekkel. Azt az elképesztő mennyiségű és minőségű tudást, amit a tanárainktól kaptunk, s amit önzetlenül nyújtottak, nekünk ugyanúgy tovább kell adnunk.

– *A saját családjukban is? A lányuk, Hanna ugyanis modellkedik, s a Pesti Magyar Színház előadásában Júliát alakítja, Gáspár hegedül, és a négyéves Olga is kapott már két esztendővel ezelőtt egy aprócska hangszerrel...*

K. K.: – Hanna zongorázott is, megnyerte annak idején az országos zongoraversenyt a korosztályában, de nem érezte, hogy a zongorázás a lételeme. Amikor Földessy Margit színtanodájába kezdett járni, az ottani margitos, inspiráló, különleges légkörben verseket habzsolt és improvizált. Majd sorra kapta a kisebb-nagyobb lehetőségeket, például kisfilmek főszerepét, és azt vette észre, hogy ez az ő világa. Májusban lesz tizenhét éves, de már tavaly debütált Júliaként, most pedig Csinszkát alakítja abban a produkcióban, amelyet Horgas Ádám rendez a Madách Színházban és Adyként Nagy Sándor lép színpadra. Hannától kapott kedvet a színészethez Gáspár, aki az akadémia mellett szintén jár a színtanodába. Olga is hébe-hóba előveszi hegedűjét, de inkább rajzol, fest, gyönyörű színek jelennek meg a képein. Minden érdekli, mint általában a három-négy éveseket, és mi igyekszünk is minden lehetőséget megadni neki. Zsigmond pedig csak most született, de már embriókorától Bartók-vonósnégyeseket hallgat. Ha sír, akkor a 4. kvartett első és utolsó tétele órá altatóként hat.

– *Azt már látják, hogy a zene lesz-e az útja Gazsinak? Hiszen az összes nagyszülője is muzsikus, dédapja pedig a híres cigányprimás, Pertis Pali.*

K. K.: – Rábizzuk. A hegedülést ötéves korától komolyan veszi, napi rendszerességgel gyakorol, s a legutóbbi országos hegedűversenyen, Szombathelyen elnyerte a nagydíjat. De nagyon élvezi a színtanodában folyó társasági életet, és felkérték egy nagyjátékfilm egyik szerepére is, amelyet decemberben mutatnak be a moziban. Ezzel szemben a hegedülés elég magányos hivatás... Magamról is tudom, hogy nem mindenkinek való a folytonos utazás, az egyedüllét a hotelszobákban, az, hogy a kapcsolatok az együttesekkel, dirigensekkel csak néhány napra szólnak, a koncertig tartanak. A felkészülés, a tanulás-tanítás, a hangversenyek tesznek boldoggá. Ezért nem is vágytam soha arra, hogy minél nagyobb, minél távolabbi

LEXIKON:

A FAB Ensemble alapítói: Kelemen Barnabás, Kokas Katalin (hegedű).

A FAB Ensemble tagjai: Baráti Kristóf, Kelemen Barnabás, Kokas Katalin (hegedű); Maxim Rysanov (brácsa); Kokas Dóra, Fenyő László, Várdai István (cselló); Balog József, Fejérvári Zoltán, Palojtay János (zongora); Horti Lilla (szoprán); Hámosi Szabolcs (bariton); Joó Szabolcs (ütőhangszerek); Fazekas Gergely (zenetörténész).

együttesekkel szerepeljek. Mindig Magyarországon szerettem volna valamit teremteni.

– *Eddig már született két fesztiváljuk, s lassan felépül az a művészeti szalon is, a lakásuk fölötti tetőtérben, ami régi vágyuk...*

K. B.: – Boldogok vagyunk, hogy végre elindulhatott a tetőtéri építkezés! Az az elképzelésünk, hogy ez a helyszín a Fesztivál Akadémiával szimbiozisban működjön. Amit ott valósítunk meg nyáron a koncertekkel, kurzusokkal, annak ad otthont egész évben az új helyszín. Kiteljesedhet a szalonban a programunk minden szegmense. A központjává válik az új mesterkurzus-sorozatunknak, s a zene mellett kiállításokat is láthatnak majd az érdeklődők, részt vehetnek szemináriumokon, beszélgetéseken. A *művészeti szalon* a centruma lesz az érdeklődő, válogatott alapfokú pedagógusok felkarolásának is. Mert tőlük függ, milyen szintre jut el az ország kulturális élete, rajtuk múlik, hogy a náluk végzetek hogyan töltik a szabadidejüket, mennyire művelik és élvezik a művészetet.

K. K.: – Olyan találkozási pontot álmotdunk meg, ahol a sokféle művész előadhat, kiállíthat vagy egyszerűen csak együtt lehet és beszélgethet, és a közönség is aktív részese az estnek. A művészetek összekötnek, együttlétre ösztönöznek, és erre különösen nagy szükség van. Olyan térről álmodunk, ahová Pilinszky is beülne, mondjuk, Kocsis Zoltánnal eszmét cserélni...

– *Olvastam arról is, hogy nemcsak szalont, hanem művésztelepet is építenek.*

K. K.: – A pandémia hozta az ötletet. Édesapám – aki különben zeneiskola-igazgató – azt mondta, vegyék észre, hogy nagy baj van a világban, elmaradnak a koncertek, a gyerekeknek azonban akkor is enni kell adni, s ahhoz föld és víz kell. Ezért Barnabással autóba ültünk, és elmentünk veteményesnek való telket keresni. Végül egészen az Őrségig jutottunk, beleszerettünk a vidékbe. Az elképesztően tiszta levegőbe, a kristálytisza forrásokba, a zamatos gyümölcsökbe és zöldségekbe. Megtáltuk álmaink faluját, s tervezzük, hogy majd melyik lesz a mi házuk, hol laknak majd a vendégprofesszorok, melyik épületet alakítjuk át növendékszállássá és hol lesz a művészeti pajta, ami otthont ad kiállításoknak, koncerteknek, színháznak. Barnabással lassan huszonnégy éve azt tervezzük rendületlenül, hogyan és hol teremthetjük meg a feltételeit egy művészeti alkotóműhelynek, hogy olyan szellemi építkezést folytassunk, amelyre nemzetközi szinten is odafigyelnek. Bízunk benne, hogy az Őrségben valóban különleges mikrokozmoszt hozhatunk létre.

– *Már lassan negyed százada tart a kapcsolatuk, s érdekes a dinamikája, emlékszem egy hangszerkiállításra, ahol önök mutatták be az instrumentumokat, s a hegedű-brácsa darabokban felváltva játszották a prim és a*

szekund szólámat, cserélgetve a hangszereket. Otthon is ilyen a munkamegosztás?

K. K.: – Szerintem nálunk ez harmonikusan, az évek során alakult ki. Most például, amikor a negyedik babát vártam, Barnabás a biopiacon megvásárolt mindent, hogy sokoldalúan és a lehető legegészségesebben táplálkozhassunk. S bár a normál életben erre nem lett volna ideje, ebben az időszakban ő főzött, bebizonyította, hogy a tehetség nem jár egyedül, és rejtetten ő világ legjobb szakácsa. Felosztjuk a feladatokat mindenben, és mindent megbeszélünk.

K. B.: – Nem szoktunk veszekedni, nem fajul odáig a helyzet. Van persze különbség a nézeteink között, de megtanultuk mindezt úgy megbeszélni, hogy mindketten tanuljunk belőle.

– Pedig eltérő művészetiségek...

K. K.: – Ez igaz. A vonósnégyesünkben néha élet-halál harc is vívtunk egymással, de a családi élet nagy kérdéseiben valóban teljes egyetértés volt közöttünk mindig is. S ugyan megtanultuk az évek során, hogy a próbákon a kritikát miként és mikor kell megfogalmazni egymás iránt, csak ezt a tudást nem mindig sikerül alkalmazni... Olyankor kemény pillanatokot élünk át. Lehet jó vagy rossz passzban fogadni a véleménykülönbségeket, az empátiát gyakorolnunk kell nap mint nap. Amikor ugyanis az ember zenél, akkor nagyon érzékeny. Olyan, mintha meztelenre vetkőzne a lelke. Játék közben le kell vetni a maszkokat.

– A 2009-ben alapított Kelemen-kvartett szintén fontos szerepet játszik az életükben, most pedig új felállással mutatkoznak be májusban, a Bartók Tavasz sorozatában.

K. K.: – Két és fél éve hagytuk abba a vonósnégyesezést az előző felállásban. A kvartettben négy különböző személyiségnek kell alkalmazkodnia egymáshoz, ami nem könnyű, főleg, ha ez nem a fő tevékenysége egyikünknek sem. De mivel Barnabással mindkettőnknek fontos a vonósnégyesezés, új partnereket kerestünk, enélkül ugyanis sokkal üresebb az életünk. A kvartettezés kicsit olyan, mint a házasság, amit beleadunk, azt kapjuk vissza. Több csapattal is játszottunk az elmúlt két évben, turnékon és sok-sok koncerten vagyunk túl. De Jonian Elias Kadeshával és Vashti Mimosá Hunterrel érezzük úgy, hogy megtaláltuk egymást. Decemberben kezdtük el az intenzív próbákat. Azóta gyakorlatilag csak néhány napra szakítottuk meg a közös munkát. Ők tíz éve játszanak együtt, nyáron lesz az esküvőjük, az életben is összetartoznak. Bartók hat vonósnégyesével mutatkozik be májusban az új kvartettünk, ami jelentős vállalás. A találkozásunk a covidnak is köszönhető, hiszen más helyzetben négy olyan muzsikust, mint mi, négyfelé játszik a világban. Most, hogy

Katalin és Barnabás az újszülött Zsigmonddal

mindenütt mindent lemondtak, volt alkalmunk arra, hogy megismerjük egymást és kellő mennyiséget próbáljunk.

K. B.: – Nemrég beszéltünk a banffi fesztivál vezetőjével, ott szerepelt volna a vonósnégyesünk nyáron, a vírusveszély miatt azonban kénytelenek voltak lemondani a meghívást. Ez a kanadai város adott otthont utolsó éveiben Székely Zoltánnak, a Magyar vonósnégyes primáriusának, aki egyike volt Bartók Béla legkiemelkedőbb hegedűs partnereinek. A kvartett a második világháború alatt elvonult Amszterdamban egy lakásba, éjjel-nappal Beethoven összes vonósnégyesét gyakorolta, s időnként titkos koncerteket adott. A világjárvány alatt most mi is elvonultunk az együttesünkkel, s Bartók kvartettjeit gyakoroltuk...

– Az ön pályáján az utóbbi években egyre gyakrabban jelenik meg a vezénylés is. Mennyire fontos ez az új irány?

K. B.: – Hétévesen, amikor már tudtam kotlát olvasni, ahogy hallgattam a felvételeket, már dirigáltam is a műveket. Úgy adódott, hogy huszonöt évesen Haydn-szimfóniákat vezényelhettem egy koncerten, s ezen az esten jelen volt Petrovics Emil és Szokolay Sándor is. Mindketten azt mondták, foglalkoznom kellene ezzel az iránnyal, mert megvan bennem a karmester. A következő években ott motoszkált mindez bennem, de úgy gondoltam, később lesz érdemes a vezényléssel foglalkoznom. Kati ösztönzésére aztán a legjobb finn mesterektől elsajátítottam a dirigálás alapjait, ők végül azzal búcsúztak el tőlem, hogy most már ne hozzájuk, hanem zenekarokhoz járjak, mert ezt a hivatást művelni kell... Az utóbbi időben egyre több felkérés érkezik, nemrég óriási élmény volt a Nemzeti Filharmoniku-

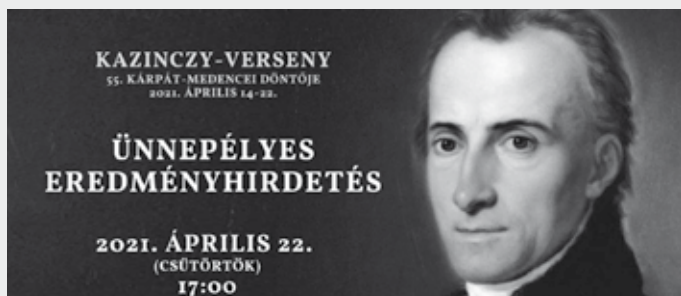
sokat vezényelni. Nem akarok azonban most mindent eldobni, hogy csak a dirigálás kerüljön az első helyre.

– Ezek szerint szólófellépésekkel, kamarázással, vezényléssel, tanítással, fesztiválszervezéssel, szalon- és művésztelep-alapítással teljes az életük?

K. K.: – Amikor kitört a pandémia, az első egy-két hónapban még élveztük is, hogy leállt a világ, mert már mókuskerékké váltak a mindennapok. Pedig mi, éppen a gyerekek miatt, törekszünk az arany középutra. Jó volt a család felé fordulni, örültünk, hogy azáltal, hogy mindenki együtt és otthon van, a gyerekek is látják, miként zajlik az életünk, hogyan és mennyit próbálunk, mily módon tanítunk. Az életünk új perspektívát kapott. Kívülről persze csak az látszik, hogy mennyi szépséggel foglalkozhatunk, és emellett van egy szép családjunk is. De ha visszanezünk az életünkre, akkor azt látjuk, hogy amit elterveztünk, arról a célról sohasem feledkeztünk el, nem adtuk fel az akadályoknál. A tetőtéri szalon alapterületére például húsz éve adtuk be a vételi szándékunkat, és azóta mindig ez az egyik fő témája a ház közgyűléseinek. Küzdöttünk érte, és nem mondtuk le róla akkor sem, amikor kilátástalannak tűnt. Négy gyermekünk van, de az elmúlt évtizedek során több magzatot elveszítettünk. Nagyon szerettünk volna nagy családot, és hittünk abban, hogy minden úgy kell legyen, ahogy megadatik. Az égiek azt tanították, néha bizony el kell engedni dolgokat, mert lehet, hogy éppen akkor teljesülnek. Viszont kitartóan és célratörően kell álmodozni! A kihívásokra és a lehetőségekre pedig rugalmasan reagálni. Barnabással erre törekszünk, és hálásak vagyunk mindenért. ♦♦

JUHÁSZ JUDIT

Az 55. Kazinczy-verseny megnyitójára

Péchy Blanka hagyatéka – 2021

A Péchy Blanka által alapított Kazinczy-verseny Kárpát-medencei döntőjének vendéglátója minden esztendő áprilisában Győr városában a Kazinczy Ferenc Gimnázium. A megyei döntőkből és a határainkon túlról ide érkező, az anyanyelv ápolásában részt vevő gimnazisták, szakközépiskolások seregszemléje ez. Az idén 55. alkalommal került sor a szép magyar beszéd elkötelezettjeinek találkozójára. A pandémia miatt azonban ez most nem lehetett személyes, a versenyzők videófelvételeken küldték el a szabadon választott és a kötelező szövegek előadását, ezeket továbbította a gimnázium a zsüri tagjainak, akik otthonaikban hallgatták meg és pontozták a teljesítményeket. Az iskola Kazinczy-szobra előtti ünnepélyes megnyitót is e technika révén láthattuk, ebből közöljük Juhász Juditnak, az Anyanyelvápolók Szövetsége elnökének a felkészítő tanárokat és a diákokat köszöntő beszédét.

Szakonyi Károly

Tisztelt Ünneplő Közösség! Kedves Tanárok és Diákok a Kárpát-medencében! Kedves Barátaim!

Így, a személyes jelenlét hiányában is bátran használhatom a „barátaim” megszólítást, hiszen a széphalmi Mester, Kazinczy Ferenc is megerősít ebben, amikor azt írja: „Azon az örömmön kívül, amit maga a munka ad a dolgozónak, nem képzelhetni kedvesebbet, mint azt, hogy ezen az úton a jók barátokká lesznek.” És hogyan, miért is történhet ez? „Ahol az együtt szolgálók szeretik egymást s becsülik önmagukat, és ahol együtt a közjót keresik, nem a maguk érdemeiknek fitogtatásokat, ott minden jól, ott minden csendesen megyen.”

Igen, akiket most köszönhetek, a közjót keresik. A Kazinczyról elnevezett *Szép Magyar Beszéd verseny* Kárpát-medencei döntőjének résztvevői, felkészítő tanárok és diákok, rendezők, szervezők és zsüritagok, együtt valamennyien anyanyelvi kultúránk elkötelezett szolgálatosai. Akik idén első alkalommal lehetnek a döntő résztvevői, talán azokat is megérinti a mai esemény kivételes hangulata. Akik pedig sok éve részei nyelvűvelő mozgalmunknak – tanárok, nyelvészek, s ki ne felejtsem pártolóink közülük a pannonhalmi Zsámbokréti Péter bencés atyát, a *Beszélni nehéz!* mozgalom egyik „lelkes motorját”, aki fél évszázada hozzánk tartozik, ki nem hagyta egyetlen döntőt, egyetlen személyes találkozást sem –, nos, ők bizonyosan velem együtt átérzik a mai nap különlegességét: az 55. versenyt kezdehetjük el ezekben a percekben!

Ha nem élnénk a koronavírus-járvány szorításában, akkor most nem a világháló révén kapcsolódnánk össze, hanem Győrben volnánk, ahol – amiként sokan mondják – versenyünk egyben a tavasz ünnepét is elhozza

a város lakóinak. S elhozza nekünk is, akik csaknem három napig Győr vendégei vagyunk, s a verseny fordulói – az írásbeli, a kötelező és szabadon választott szövegek – feladatai és megmérései mellett felfedezzük, járjuk a várost, színházi előadások, koncertek és jobbnál jobb programok résztvevői lehetünk. A megnyitó- és a záróünnepség, az izgalmas eredményhirdetés és díjkiosztás helyszíne mindig a Városháza gyönyörű díszterme, ahol élő orgonaszó kíséretével énekeljük Himnuszunkat és csendülhetnek fel a Szózat megrendítő akkordjai. A megtartó hagyomány, az évről évre megismétlődő szokások rendjében zajlik a verseny, ez tartást és biztonságot ad nekünk. Az elődök által megteremtett tradíciónak köszönhetően közösen élhetjük át az anyanyelvhasználat évszázadokon átívelő eszményének folytonosságát. Az igényes és tudatos nyelvhasználat megteremtésének igénye komoly kiállást követelt Kazinczy korában és a nyelvújítást követő időkben, de nagy feladat és felelősség napjainkban is. A mi növendékeink megtanulják-tudják, hogy magas szintű kultúra, tehát tartós és biztos versenyképesség a globalizált világban nem létezhet tudatos és igényes nyelvhasználat nélkül. Ez a személyes életünkben éppen úgy igaz, mint az ország, a nemzet életében. Az embereket összetartó érzelmi, szellemi és etikai háló megőrzéséhez nélkülözhetetlen a műveltség, anyanyelvünk ismerete és megbecsülése.

Tisztelt Ünneplő Barátaim! Ahogyan időszedünk, egyre mélyebben hisszük, hogy a folytonosság és a hűség igen nagy érték. Éppen ezért most elsősorban a versenyt rendező győri Kazinczy Ferenc Gimnázium igazgatójának, Németh Tibornak és munkatársainak mondok hálás köszönetet hosszú évek óta tartó áldozatos munkájukért. Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna tanárnőnek és dr. Kovács Dániel tanár úrnak külön köszönöm, hogy szerkesztői munkálkodásuk révén tegnap este bemutathattuk Fried István professzor Kazinczyról írott legújabb tanulmányait és a Wacha Imre munkássága előtt tisztelgő emlékkötetet. A verseny nemes hagyományai közé tartozik, hogy – mintegy a döntő nyitányaként – minden esztendőben egy-egy ünnepi kiadványt is avathatunk a gimnázium könyvtárában. De most inkább segítségül hívom Wacha Imre tanár urat, aki fél évszázadon keresztül megszokás nélkül, valamennyi győri döntő fáradhatatlan és derűs lelkű résztvevője volt, velünk dolgozott szinte halála pillanatáig. A 2014-es döntő megnyitóján mondta: „Az anyanyelvért csendben végzett munkájukkal, példamutatásukkal olyan személyek kötnek ehhez az iskolához, mint a Kazinczy-díjat alapító Péchy Blanka, a versenyek és a Kazinczy-táborok lehetőségét kiharcoló Z. Szabó László, a versenyek szellemi vezetője-vezére, Deme László és az anyanyelvi kultúráért válllvetve küzdő harcostársak – csak a már eltávozottakat említem –, Lőrincze Lajos, Graf Rezső, Héricsné Kiss Aranka, Szende Aladár. És ide kötnek a Kazinczy Gimnázium igazgatói, tanárai, diákjai. És kötnek a versenyző diákok, a felkészítő tanárok. Akik mind cselekvő munkásai az anyanyelvi kultúráért folytatott mindennapos küzdelemnek. Általuk lesznek a verseny napjai anyanyelvünk megújulásának, minden évi megújulásának, új és újabb tavaszának napjai is. Az anyanyelvnek, általa a jövőnek az ünnepei-biztosítékai ezek a napok, amikor minden évben száznál több fiatal gyűlik össze a Kárpát-medence minden tájáról, hogy szépen megfogalmazott okos-igaz gondolatokat szólaltasson meg.”

Az Anyanyelvápolók Szövetsége nevében én is eredményes versenyt, hasznos tapasztalatokat, a virtuális térben is maradandó közösségi élményt kívánok mindnyájunknak! ♡

Budapest, 2021. április 16.

Olvassuk újra!

Szakonyi Károly egy szellemi kézfogással átadta rovatát Alföldy Jenőnek.

Az *Olvassuk újra!* most már költőket idéz fel a közeli múltból: Pilinszky János, Utassy József,

Kálnoky László és Rónay György után most Ratkó József alakját eleveníti meg.

ALFÖLDY JENŐ

Halottkultusz az élet szolgálatában

Ratkó József, az anyanyelv-fogytiglanra ítélt költő

Ratkó József verseit és drámáit újraolvasva az alvilágba látogató Odüsszeusz megrendüléséhez fogható érzés fogott el. A mai vének kortársának mondható – 1936 és 1989 között élt – költő, mint egyik hazai elődje, Ady, a „halottak élén” haladva szolgálta és szolgálja a mindenkori magyarok spirituális létezését.

A magyarságot mint teljességet ő sajátosan újszerű dimenzióban, az idő egészében képzelte el, akárcsak sorskérdéseink más költői: az életsorsában is, érzelmi alkatában is hozzá oly közelálló József Attila, az apai barátjaként szeretett Illyés Gyula, az ősök ritmusára ráérző Tóth Árpád, a holtak mélyvilágába oly sokszor alászálló, a képzuhatagaiban megidézett halált mint az élet fő ellenségét mágikusan elűző Juhász Ferenc. Velük, akárcsak az igéző formavilágával és erkölcsi energiájával kortársi példaképének választott Nagy Lászlóval és a saját legkedvesebb kortársaival – Ágh Istvánnal, Bella Istvánnal, Buda Ferencsel, Farkas Árpáddal, Kiss Annával, Kiss Benedekkel, Oláh Jánossal, Utassy Józseffel és másokkal együtt Ratkó saját végzeteként érezte, élte és halta a magyarság mindenkori létét. Az *A Dunánál* költőjével, József Attilával az evolúció elvét is – „az őssejtig vagyok minden ős” – a magyar krónikába illesztette.

Úgy vélem, Ratkó Józsefnek e szédületes szemlében is megérdemelt helye van. Bartóki harmóniakat és diszharmóniakat, kodályi hangzatokat, archaikus népdalokat, népi imákat és balladákat szólaltat meg platóni *maniával* vissza-visszatérően, a halottak véghetetlen föld alatti nemzedékeit elevenre daloló emlékeze-

tével. A magyar nép százezer évvel megdöntött történelmében végeláthatatlan sokaság nyugszik a halottak mélyvilágában. Ők tartják vállukon a földet, amelyen élünk és emlénnünk adatott, s amelyből kenyeret, kultúrát teremtünk. A holtak adósai vagyunk mindnyájan, akik itt, a Kárpát-medencében élünk, s ahol majd magunk is temetkezünk. A költő kedves népballadahőse, Kőműves Kelemen és az épülvén minduntalan leomló Déväärt feláldozott asszonya, Kőműves Kelemenné fogja össze könnyével, vérével, velejével a nemzet jelképes várát. A *Törvénytelen halottaim* s a *Halott halottaim* mellett a Kiss Ferencnek ajánlott *Déva* is összefoglaló verspillére.

Sziszifuszi kögörgetésszerűn ismétlődő látomása Ratkó magyarságverseinek az a prófécia, amelyet Illyés Gyula, Fekete Gyula vagy Varga Domokos szenvedelméhez hasonlóan hangoztatott: a magyarok népességfogyása, két külön-külön is fájdalmas okból. A hatvanas évek végén már vészes méreteket öltött a magzatelhajtás, a méhkaparás, a családok zsugorodása, a trianoni és a párizsi döntéssel elszakított területeken élő honfitársaink beolvadása, létük sokszoros fenyegetettsége és idegenbe menekülése a szülőföldről.

Volt még számos elszámolnivalója családjának le- és fölmenő ágain a gyermeksors korai gyászairól, a hol befogadó, hol kitaszító Kelet-Magyarországon megtapasztalt mélyszegénységről, népbetegségről, a kulturális téren is megélt szabadsághiányról, s még száz bajunkról – a szapora öngyilkosságról s a lelki restségről ugyancsak. A József Attila-i szép szó nemcsak mesterségbeli példaképe volt: a még megol-

datlan közösségi feladatok rá háramló súlyával hatott rá. Az árvaságtól, elhagyatottságtól és a mostoha, szűkkeblű irodalmi fogadtatásától sokszorososan meggyötört Ratkó József elemi csapása és fájdalma volt a népe, nemzete megmaradását és az elődök, kortársak és utódok létét veszélyeztető szellemi elnyomatás. Én az 1971-ben vele készített, de csak évek múlva közölt interjú alkalmából hallottam tőle a félelmetes adatot: Magyarországon csak a hatvanas években kétféle millió magzatot kapartak ki és dobtak a szemétkébe, „mint száraz kenyérkedarabokat”. Az interjú több évtizedes késéssel jelent meg, nem a megírásával megbízó fórumon, hanem a Partiumban, Babosi Lászlónak köszönhetően. A népesség fogyatkozása pedig csak két évtizeddel a költő halála után kezdett mérséklődni a várva várt intézkedések hatására.

Az 1979 májusában, Lezsák Sándor által szervezett lakiteleki találkozón a fiatal írók és költők nemzettudatáról folyt a kétnapos tanácskozás. Ratkó, aki az adott téma egyik legilletékesebbjeként volt jelen, az első napon ezt a mondatot hangoztatta fennszóval: „Elvették a történelmünket! Adják vissza a történelmünket!” Követelése pár évvel később egyik, rapszodiának nevezhető költeményében, a *Törvénytelen halottaimban* így kapott értelmet: „Ó, édes megölettem, / törvénytelen halottaim, / (...) Ki hajtotta végre a vérbajt, / a tüdővész, a gégerákot / rajtuk? A holtak deresén / Nagy Imrét ki üti?” A felháborodás a felsőbb hatalmi szinten határtalan volt a törvénytelenül kivégzett, a köztemető zugában arccal lefelé eltemetett, mésszel leöntött tetemű – pedig közfelkiáltással megválasztott! – már-

tír miniszterelnök nevének említése nyomán. A várható, Ratkó elleni megtorló intézkedések mégis elmaradtak. Az illetékesek ugyanis csak egy-két irodalmár felszólamlásából tudták meg, hogy a két világháború között működött egy Nagy Imre nevű, tanulatlan, de östehetségnek nevezhető sárrétudvari napszámos-költő. Felejtetetlenül szépen írt például az aratáskor kaszával elmetszett torkú pacsirtáról, amelyet az olvasók az életveszélyes költősors megrendítő jelképének foghattak föl. A tetemrehívásra készülő irodalmi ellenőrök nem akartak tájékoztatlanak látszani. Pedig az olvasók ugyanúgy tudták, hogy a meggyilkolt miniszterelnökről van szó, mint később Nagy Gáspár ugyancsak elhíresült, „N. I.”-nek elégtételt követelő versének megjelenésekor. És akkor is Nagy Imrére kell gondolnunk, ha a Ratkó által újra lefordított Szophoklész-tragédiában, az *Antigonéban* a döggeszélyűnek kitett Polüneikész temetetlen holttestéről olvasunk.

Amikor a lakiteleki tanácskozáson Ratkó a letagadott történelmünkről szólt, a kultúrpolitikával szemben három tilalmat szegett meg, a legsúlyosabbakat. Nem lehetett szólni a szovjet hadsereg jelenlétének érvénytelenségéről, az elkapart ötvenhatos hősökről s az ország- és népdaraboló trianoni, illetve a párizsi békediktátumról sem. A gyűlés második napjára érkező Illyés Gyula jelenléte is mérsékletre intette a veszélyes szándékú hírvivőket.

Ratkóról mint a magyar nyelv művészeről egy rövid megemlékezésben sem hallgathatok. Olyan szavakat, paradox szóösszetételeket alkalmazott a mindenkori magyarság pusztulva is újjászülető, elsiratva is esthajnalcsillagként világló létidejéről, mint ahogy Ratkó elődei teremtettek új nyelvet az örök eszme érdekében. Az ő szülőföldje *haló föld*, a szülőtteim *megöletteim*, a nemzeti katasztrófák áldozatai – mint a különösen nehéz sorsra ítélt törvénytelen gyerekek – *törvénytelen halottak*, a költő a nemzeti közösséget *örökbe fogadja*, ahogyan árva gyereket fogadnak örökbe jólelkű ismerősök vagy idegenek (ennek is megvan az önéletrajzi háttere). Képzetele nem szürreális: a sors abszurd, amelyet saját közösségében megélt. Időfogalma filozófiai mélységű: a bergsoni „szubjektív időt” a mindenkori magyarok egymásnak átörökített szívdobogásával méri. Metaforái fordított fogalmi rendjükkel lepnek meg, mint például a *sebesült kard*. Aligha felejtethető, hogy nála a magyar költősors *anyanyelv-fogytiglanra ítélt*. Összeforr verseiben a szerelem és az élet vákuumaként kezelt halál. Az önellentmondás-szerű gondolat nemcsak fogadalmára, hanem dialektikus látásmódjára is vall: a szegényekért „halálig elszegődöm / énekes, mindenese cselédnek”. A szolgálat: szabadság.

A *halál választott csillagának* nevezte magát – joggal: a halálban is a mélyen megértett emberi egyenlőség eszméjét érzékelte, mint a középkori haláltáncok szerzői. ♦♦

RATKÓ JÓZSEF

MÉGISCSAK ŐK

Illyés Gyulának

Mégiscsak ők tartják a földet,
drága halottaink.

Csont törik, izom kékül, foszlak
rajtuk a hús, az ing.

Szép szemük behorpad, pedig
vannak már annyian,
mint az égen a csillag, annyi
szülém, lányom, fiam.

Közöttük küszködik, feszül
elsőhalott anyám.

Tapossuk ágyékát, gerincét,
járunk a derekán.

Ház épül rájuk; tartanak
falat, falut, hazát.
S jövönk ha van, ők cipelik
még ezer éven át.

Mert mindent elbírnak, hiszen
mi vagyunk a teher.
Vagyunk mi olyan gyöngék, árvák
–
minket is vinni kell.

Halandó – egyrangú velük
csak az lehet, aki
oly kemény, legalább magát
meg tudja tartani.

ÖLELÉS UTÁN

Az a nehéz, az ölelés
után a dolgaimhoz látni.
Föl-föltrebben a kéz,
hozzád szeretne visszazánni.

Van-e még ilyen szerelem?
Válladról kopjafára, kőre
száll költöző kezem,
holtaknak hódolt temetőkre.

ANYÁM (MOST MÁR...)

Most már hívhatom fűnek is
földoldotta a föld neve alól
a tenyere is névtelen
már nem halott a gyökerek
lenyúltnak érte fölsegítik
arc nélkül áll a fában
most már hívhatom fának is
elsötétített város a szeme
a szeme kő alatti fény
ne sírjátok testvéreim

FÉLKENYÉR CSILLAG

Lehetnél Álomhozó csillag,
Kedd asszonyának csillaga,
hogy asszonyunk boldog maradjon,
Árvalány pillantása lehetnél, Aranyhajú,
Leányszemű, Kincslátó csillag,
Áldomás csillag és Levegő csillag,
Puszták lobbanása lehetnél,
Juhászbót csillag, Rétszaboló,
Rétlegelő, Kunyhóba pillantó,
lehetnél Juhász öröme,
Kútgém csillag, Kolompos csillag,
és lehetnél minden csillag,
Pásztorok serkentője,
Ökörkereső csillag, Szolgafa csillag
és Kétkező csillag, Ekehajtó és Ebéd-
hordó,
lehetnél Petefészkek csillag,
szapora Nászvezető,
lakodalmunkon Vőfély csillag,
Virrasztó csillag, Bujdosók lámpása,
lehetnél Mérték csillag és Zászlótartó,
Arannyal versengő Tündérfő csillag,
Révész csillag, halálon általvivő –

te Hajnal szakadékja felé
tántorgó Gyalog csillag,
űrben gyalogló Koldusbot csillag,
te Nehézlábú Fogoly csillag,
csillagok között Sereghajtó,
Félkenyér csillag, Átkozott,
Álmatlan, Ködszemű csillag,
csillag-Eb, Napra süvöltő,
te Egykező, Fagyhozó csillag,
szívünkön deret hagyó,
Vérrel versengő csillag,
Vérszemű Lövő csillag,
Hadvezető, Haldokló csillag,
halottaktól kerített Kerék csillag,
halottaim rajtad töretnék,
te Magányos Özvegy csillag,
Halál választott csillaga!

TÖRVÉNYTELEN HALOTTAIM

Fábián Zoltánnak

Eljött a holtak ideje,
szorongat a holtak szerelme engem.
Ősvilág ősvényére tévedt
törvénytelen halottaim,
féregnek édességei,
szólítanak szerelmükkel engem.
Velük viselős temetőikben
hallgatózom és vergődöm.
Nem rúg egyik se puha talppal,
nem mozdul egyetlen elődöm.
Felejtí őket anyaméh,
kihullnak a gyerekszemekből,
arcuk ajtaja becsukódott –
ki nyitja föl, ki tépi föl?
Szélnak való szavaimra
rákérdezni, megfelelni
hol a világnak kérdezője,
világnak vitázója hol van?

Hajnal helye elsötétült,
hónak háza összeromlott,
körös-körül, kívül-belül
halottakkal teljes a föld.
Ősvényeimet elforgatják,
útajaimat elterelik.
Lázítani küldenek lepkét:
röpcédulát. Ujjjaikat
szájukba veszik a gyökerek,
kitelelnek rajtuk.
Szemem fogatkozását ők okozzák.
Szemük: órhalom. Bogár áll rajta most.
Gerincük gyalogút Budáig.

Virágok bársony-agyában,
a csalán idegeiben,
napozó napraforgók arcára rajzolódva,
emlékezetében a rögnek,
a földönfutó kőnek,
a szél tömérdek tornyába befalazva,
húsomba és szívembe befalazva –
meglaknak mindent. Átsejlenek
a bokrok röntgenképein.
Arcukat próbálom magamra,
farsangolok.
Hasonlít rájuk az anyag.
Rájuk hasonlít kisfiam.

De kikről beszélek én?
Hát kikről beszélek én?

Számból a hűség
ki ne szaggattassék.
Elnyűtt öregeink
itt édesednek a földben.
Adom annak a hajnalcsillagot,
aki siratja őket.
Kezük nyugodjék
zsoltárba balzsamozva.
Hókrisztály-arcukat én nem siratom,
virág-arcukat nem siratom,
halottaim közül kitagadom,
megszegem, mint a kenyeret,

ezt az utolsó törvényt,
mert nem kövek ereje az én erőm.
Hivatok siratóasszonyt,
könnye gyöngyölljön értük,
gyászomat ráhagyom.

Ó, édes megöletteim,
törvénytelen halottaim,
utánuk rínak szavaim;
kiket kardélre kiszemeltek,
szike élére kiszemeltek,
gyerekként a földbe tereltek,
könnyeim utánuk erednek.

Ki hajtotta végre a vérbajt,
a tüdővérszt, a gégerákot
rajtuk? A holtak deresén
Nagy Imrét ki üti?
Ki gyűjtja föl Dózsa gyönyörű koronáját,
vastrónját ki gyűjtja föl? Akad-e
hóhér az éjszaka-arcú urak közt?
Nem, nem akad. Nekünk kell
megszülni, fölnevelni,
etetni őket is.
Sistereg, fősüvölt a máglya;
halottaim, nem úrruhába,
beöltözve csak a halálba
kíróppennek az éjszakába,
szállnak föld fölé, Hold felé,
lakatlan csillagok felé.

A holtak apogeumát
ki méri le, ki adja hírül?
Forognak fényes ünnepek.
A fájdalom elévül.

A félelem elévül.

Felejt a föld. Én nem felejték.
Úgy épült csontom és agyam,
hogy minden kint kiénekeljek.

Tömegsír mélye – halottak
perigeuma.
Jutott-e lejjebb
az emberiség?

Tömegsír? föld alatti
katonavonat.
Viszi a fiatalokat.
Megrándul, vonaglik, tolat,
vesztegel Európa alatt,
füstje akácfásor.
Nézem a vagonokat.
Adjátok ide ujjaitokat!
Kicsap a réseken a bűz.

Katonanóta rohad.

Csörömpölnek a csontok, dörög
az utánuk küldött fegyver.

Halottaimat föld kívánja.
Halottaimat tűz kívánja.

Ki ítelt engem apaságra?
Haláluk fogytáig
ki énekeltet engem?

Tartásdíjukat megfizettem.

Tartásdíjuk: a fél haza –
megfizettük.
Tartásdíjuk: szegénység –
megfizettük.
Tartásdíjuk: a jövő –
megfizettük.

Kezük elesett.
Elmúlik hét idő,
s dolog, elvégezetlen,
utánuk mennyi marad?
Tízévnnyi? ezerévnnyi?
S győzi-e majd e fogyatékhaza,
ez a fogyatékhaza nép erővel, szerelemmel?

Előtte rumot, mint a katonák,
aztán hanyatt a kövezetre.
S. I. ölte meg így magát.
Milyen reményt vertek le benne?

S milyen reményt vertek le bennük,
betűvel se jelezhetőikben,
késsel, méreggel szeretkezőikben
milyen hitet ütöttek arcul?

Elárulnak naponta.
Elárulok naponta.
Jaj, lettem volna, mintha
nem is voltam volna,
anyámnak méhéből
sírba vittek volna;
nyelvem ordas féreg
meglyuggatta volna,
számból ez az ének
hogy elnémult volna!

Pentaton nép, halálba ereszkedő;
embriói kihálnak.

A föld, mint írás, egybehajtatik,
és minden rétegben halottak.
Az ég, mint írás, egybehajtatik,
és minden levélen halottak.

Csillagvirradat.

Virrasztom halottaimat.
Virrasztom magamat, magunkat.
A reménykedő munkát.

Hogy mondjak nektek én reményt,
hites szót, halálról hatalmat?

Nagy ősz van. Égetik a gatz,
elhullott fát, elhalt virágot.
Bottal őrizi a tüzet egy paraszt.
Vigyázza bottal a lángot.
Lobog a növénymáglya,
zöld a lángja,
megégettetik a halál,
nincs trónja, nincs koronája.

Csillag fölöttünk lebabázna.
Csillag fölöttünk lebabázna.

MARKÓ IVÁN KÜLÖNVÉLEMÉNYE

„Az igazság és az ítélet a Jóistené.

Nekünk, esendő embereknek egy lehetőségünk van, az őszinteség.”
(Markó Iván *A magány mosolya* című kötetéből)

AZ EMBERI LÉT LEGNAGYOBB CSODÁJA

1947. március 29-én megszülettem a Kos jegyében. Köztudott, hogy a Kos fejjel megy a falnak. Igaz, de átmegyek rajta. A homlokomon lassan csordogál a vér a szám felé. Az íze édes, keserű, émelyítő, életet adó.

Kisgyermekkorom óta mindig úgy éreztem, hogy a születésnapomon, ezen a napon tiszta szívből az édesanyámat kell ünnepelni. Őt, aki kilenc hónapon keresztül a testnedvével, a szeretetével, a rám figyelő odaadásával, boldogsággal és fájdalommal életet adott és megszült engem. Igen, ez a Jóistentől, az örökkévalótól,

Nagymamám Emmi-mama,
jóval a hetvenedik éve fölött

a világ urától a legnagyobb adomány, amely a női nem egyedülálló privilégiuma, tulajdona. Aki ezt nőként megszegi, hisz tudjuk, elpusztítja vagy intézetbe, a szeretetlenség intézményébe adja gyermekét, nem tudom, hogy megérdemli-e az ember nevet.

Saját tapasztalatomból mondhatom, hogy az anyatej védő ereje, az édesanya szavak nélkül is kimondott végtelen szeretete, sugárzó tekintete a legnagyobb, életre szóló erő.

A saját együttesem tagjai közül két alkalommal, a rendőrség által megküldött levél révén, megtudhatam kisebb bűncselekmény elkövetését, két férfi táncosom esetében. Talán egy másik felelős vezető azonnal megvált volna tőlük. Hazamentem, leültem az ágyam szélére, és vártam a sugallatot, hogy mit tegyek. Pirkadatkor megjött. Kérdezte: – *Ki vagy te, Markó Iván?* – *Én Markó Iván vagyok* – válaszoltam. – *Mi a te értékrended?* – kérdezte a sugallat. – *A tízparancsolat* – válaszoltam. – *Ki lennél te az édesanyád végtelen szeretete nélkül?* – *Senki* – mondtam én. Szólt a sugallat: – *Akkor?! – Tudom a családi helyzetüket. Nem fogom őket elbocsátani* – válaszoltam –, *mert ők nem kapták meg, amit én.*

Életet adó édesanyák, ne engedjétek a gyermekeiteket veszni hagyni! Mert ez az Élet legnagyobb csodája, ami nektek adott! ♡

Boldogság...

Anyám: Anna, Annuska

SIMON ERIKA

MIKOR A HANG ÉS A TEKINTET IS GYÓGYÍT

Találkozás Mécs Károly színművésszel

Mécs Károly
az Operaház
lépcsőjén

Utolsó versében, Mozart hallgatása közben Szabó Lőrinc így fohászokodott: „Gyógyíts meg, Zene, / te, (...) / Varázsfulva”. Illyés Gyula pedig a gyógy módok közül a gyógy gondolatokat tartotta a legfontosabbnak. Mi úgy érezzük, Mécs Károly életműve, szerepeinek, alakításainak sugallata az igazság és a szépség örömét adta nézőinek. Orvosnak vagy könyvtárosnak készült; a nemzet művészeként, kétszeres Kossuth-díjasként, közvetlen és természetesen vonzó személyiségevel csakugyan valami gyógyító erőt is hordoz. Az emberi lét kiszolgáltatottságában egyetlen rehabilitáló erő a művészet adta élmény lehet. Ennek állt szolgálatában Mécs Károly, aki most, életének kilencedik évtizede közepén is fiatalos kedvvel gondolhat vissza számtalan szerepére.

– *Karl Rahner teológus azt mondja, gyermekkorunk valamiképpen megmarad, része örökkévalóságunknak. Melyek az életét is meghatározó gyermekkori, ifjúkori emlékei, mit jelentenek önnek a tájak, például a budai domboldalak?*

– Őszintén irigylem az írókat. Szabadon választhatják meg írásuk témáját. A nyilatkozóknak csak arra van lehetősége, hogy unos-untalan a saját életét próbálja élvezhető módon előad-

ni. Szabó Lőrincnek, Illyés Gyulának találó és szentenciaszerű bölcsessége igaz. Hogy az emberi, színészi lét számtalan örömteli pillanatot ad, amely segít továbbléptetni, új energiával feltölteni megélőjét, szintén igaz. Hogy a közönség ebből mit tud átvenni, milyen hatást vált ki? Az már nem a színész akaratá-

nak függvénye. Nevezhetjük az egyéniség, a megformálás, az igazmondás varázsának. A művészeti élmény taglalására egy interjú kerete szűk. Maradjunk abban, hogy egy hosszú pálya élményei rétegenként hevernek egymáson, és a gondolat néha elkóborol közöttük... A szabályok szerint kezdjük a gyermekkorral. Szép volt, tartalmas, mintaszerűnek is mondható. Szüleim szeretetben neveltek, az egész nagy család egymás mellett élt. Ünnepeink igazi ünnepek voltak, az együttélés szabályait idejekorán megtanították nekünk. Erősen kötődünk egymáshoz és környezetünkhez. A budai hegyek nemcsak a játékos kirándulások, de a későbbiekben a sportolás színterei is voltak. Iskoláim is Budához kötöttek. Gimnáziumi osztálytársaimmal mind a mai napig tartjuk a kapcsolatot – bár egyre kevesebben vagyunk.

– *Amikor még nem is gondolt arra, hogy majd színészként élteti és sokszorozza a remekművek gondolatait, milyen fontos olvasmányok szereztek önnek élményt, örömet? Milyen zenék, drámák, festmények, művészeti alkotások?*

– Szabadidőm legnagyobb részét olvasással töltöttem. Nagy családi könyvtárunk, sőt nagyszüleim könyvtára is, tartalmazta mindazokat a műveket, amelyek ismerete nagy örömet jelentett. Főleg a népszerű tudományos és a magyar szépirodalmi műveket szerettem. No meg az Erdélyi Szépművés Céh kiadványait.

Jelenet Dürrenmatt A nagy Romulus című darabjának szekszárdi előadásából

Tamási Áron Vitéz lélek című előadásában:
Mécs Károly, Szélyes Ferenc és Nagy Anna,
Nemzeti Színház FOTÓ: EÖRI SZABÓ ZSOLT

Mécs Károly főiskolásként
Offenbach vígoperájában

Polónyi Gyöngyivel
az Esős vasárnap című filmben

Mécs Károly Lessing A bölcs Náthán című
drámájának szekszárdi előadásában

A kőszívű ember fiai című filmben
Polónyi Gyöngyivel

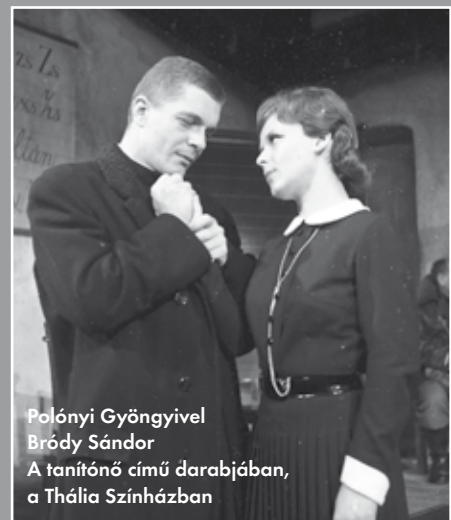

Mécs Károly, Kozák András és Harsányi Gábor a Thália Színház Lengyel fantázia című összeállításában

Tordy Géza és Mécs Károly A kőszívű ember fiai című film forgatásán, szemben Várkonyi Zoltán

A Thália Társaság Szegény Dániel-előadása Tatabányán: Mécs Károly, Kubik Anna, Blaskó Péter és Bregyán Péter

Polónyi Gyöngyivel Bródy Sándor A tanítónő című darabjában, a Thália Színházban

FOTÓK: ORSZÁGOS SZÍNHÁZTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS INTÉZET

Mécs Károly A Noszty fiú esete Tóth Marival című film forgatásán Gertler Viktor rendezővel, Vetrő Margittal és Petényi Ilonával FOTÓ: MTI

Zolnay Zsuzsával G. B. Shaw Candida című darabjában a Katona József Színházban

De elolvastam mindent, ami a kezembe került. Ajándékba is főleg remek könyveket kaptam. A zene mind a mai napig nagy szerepet játszik az életemben. Rádió és gramofon mellett nőtem fel. Koncertre, operába diákbérlettel jártam. Kodály Psalmus Hungaricusát a Margitszigeti Szabadtéri Színpad melletti bokorból hallgattam. Richard Strauss Rózsalovag című operáját Sopron és Pest között autóbuszon, lemezzről hallgatva ismertem meg alaposabban. Azt is tudom, hogy Sopron–Pest egy rózsalovagnyira van. A festészethez édesapám barátja, a később svájci állampolgárrá lett Tscheligi Lajos művein keresztül szereztem némi affinitást, akinek képeiből néhány még ma is a birtokomban van, és a képtárakban látott remekművek gyönyörködtető emlékei.

– *A fiatal művész bizonyára nem maga választotta meg kedves szerepeit, a fontosnak vélt alakítások lehetőségét, de tehetsége törvényei szerint a legkülönfélébb feladatok megoldására volt alkalmas. A súlyos drámai szerepekben, de vígjátékokban, vagy musicalekben is, egyéniségének megfelelő módon, hitelesen sikerült helytállnia. Szívesen vállalta-e pályája során a műfajoknak ezt a sokszólamúságát?*

– Rendkívül vegyes kulturális fogyasztásomból következik, hogy a műfaji változatosságot örömmel vállaltam. Szívesen játszottam a drámák mellett zenés darabokban, hiszen zenés osztályban végeztem, és szívesen énekeltem is színházban, rádióban egyaránt. A zene iránti vonzódásom és egy betegség miatt elhalasztott lehetőség készített, hogy Brecht–Weill *Koldusoperájában* eljátsszam Bicska Maxi vágyott szerepét, ezúttal németül.

– *Családi hagyományoknak köszönhető-e magas fokú német nyelvtudása, amely lehetővé tette, hogy kilenc éven át a szekszárdi német színházban, a Deutsche Bühne Ungarn pódiumán fontos szerepeket alakíthattott?*

– A német nyelvet elég jó színvonalon beszéltem, mert kicsi gyermekkoromban ezen a nyelven óvodáskodtam. A Koldusopera sikere után még Goethe, Schiller, Lessing, Dürrenmatt darabjainak főszerepeit is eljátszottam kilenc évig tartó szekszárdi kiruccanásom alatt. Közben természetesen magyarul szerepeltem a fővárosban. Hasonló feltételek mellett egy évadot Bécsben is játszottam a Theater beim Auerspergben. Hétfőn Pesten, a hét többi napján németül Bécsben.

– *A színművész ugyan nem operaénekes, hangja azonban éppolyan fontos számára, karaktert ad, egyéniségének csillogó jellemzője. A hang és tekintet őszintesége talán nemcsak adomány, hanem érlelő munka, technika és tudás eredménye?*

– Pályám során Gáti József tanárom intelmeit betartva, igyekeztem érthetően, artikuláltnan beszélni. Mégis, pályám derekán éreztem, hogy szükségem van hangképzésre. Hiányzott a gyakorlás, a segítség a különféle problémák megoldásához. Dékány Endre karmester és

Baradlay Richárdként
A *Köszívű ember fia* című filmben

LEXIKON: *Mécs Károly* a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, kétszeres Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, rendező, érdemes és kiváló művész. Budapest díszpolgára. 1961-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, Simon Zsuzsa osztályában. Már az 1958/1959-es évtől Várkonyi Zoltán rendezésében szerepelt a Nemzeti Színházban, az 1961-es évtől a Petőfi Színházban, 1961–63 között pedig a Szegedi Nemzeti Színházban játszott, ahova Szendrő József szerződtette. 1963-tól Keres Emil és Kazimir Károly hívására a Thália Színház, az Arizona Színház, majd a Művész Színház tagja lett. Évekig volt a Budaörsi Játékszín társulatának tagja, ahol rendezőként is működött, emellett a Karinthy Színházban, a Pécsi Nemzeti Színházban, a Soproni Petőfi Színházban, Makón, valamint a Szolnoki Szigligeti Színházban és a Nemzeti Színházban is többször meghívott szereplő. 2001-től néhány évig a Magyar Állami Operaházban is játszott.

*A Köszívű ember fia*ban Baradlay Richárdot alakította, emellett olyan filmekben játszott, mint az *A Noszty fiú esete Tóth Marival*, a *Két emelet boldogság*, *Esős vasárnap*, *Napfény a jégen* stb.

kitűnő énektanár segítette. Nemcsak hangképzést, de némi zenei műveltséget is kaptam tőle. Olyan áriákat énekeltetett egy idő után, amelyek rendkívül sok érzelmi inspirációt is adtak. Sarastróról felvételt is készített, amelyet a rádió is leadott. Természetesen ez egy színész produkciója volt, és nem összehasonlítható a képzett énekesek teljesítményével. A kiábrándulás Parma városában ért utol. Feleséggel egy házfal melletti állványon festősegéd énekére lettünk figyelmesek. Ekkor világosodott meg: ha a festősegédek így énekelnek, jobb, ha nem kísérletezem.

– *Nemrég vehette át a Kossuth-nagydíjat, a legmagasabb rangú kitüntetést. Ennek az öröme az átélése még milyen inspirációt jelent önnek?*

– Az 1959 óta eltelt időben sokat dolgoztam. Nagy örömmel és lelkesedéssel színházban, filmen, televízióban, rádióban szinkronizáltam neves és kitűnő külföldi pályatársakat. Több mint hatvan évet töltöttem el nagyszerű művésztársak és példaképek között. Megkoronázta tevékenységemet a legutóbb kapott Kossuth-nagydíj. A hírre először, a „lehellet megszegik” érzést követően meghatódtam, és hálával gondoltam azokra, akik erre a páratlan kitüntetésre javasoltak. De eszembe jutottak mindazok a nagyszerű kollégák, partnerek és barátok, akik részesei ennek a megtiszteltetésnek. Én úgy gondolom: a generációm kitüntetésének birtokosa lettem. ♦♦

KARIKÓ KATALIN, A SZÉCHENYI-DÍJ KITÜNTETETTJE

Milliók köszönhetik az életüket a magyar kutatóbiológusnak. Az a technológia ugyanis, amelyet kutatótársaival közösen kifejlesztett, jelentősen hozzájárulhat a koronavírus-világjárvány leküzdéséhez. Karikó Katalin csak az elmúlt egy évben nyolc rangos elismerést kapott, és nevét a tudományos világban már a Nobel-díj esélyesei között emlegetik. Hazájában 2021. március 15-én nyerte el a Széchenyi-díjat, a kitüntetés indoklásában annak hangsúlyozásával, hogy a Magyarország számára kivételesen értékes tudományos pályafutása során elért eredményeiért, korszakalkotó munkája elismeréseként. Egy nappal ezután dr. Karikó Katalin biokémikus, a mainzi BioNTech alelnöke, a Pennsylvaniai Egyetem docense exkluzív interjút adott a Hír TV Magyarország élőben extra című műsorának. Földi Kovács Andrea műsorvezető az otthonában kereste fel világhírű tudósunkat és beszélgetett vele az online térben. Sorra tette fel a legilletékesebbnek azokat a kérdéseket, amelyek ma mindnyájunkat a leginkább érdekelnék. Ebből a beszélgetésből adunk most közre részleteket nyomtatásban.

AKI LÁTTA A JÖVŐT...

Narrátor: – Egy kistűjszállási hentes és egy könyvelő lánya, aki Amerikában találta meg a szerencsését. Karikó Katalin gyermekkorától orvos szeretett volna lenni. A gimnáziumi évek után így egyenes út vezetett Szegedre, ahol biológusként diplomázott. Végigjárta a számlátrát. A Szegedi Biológiai Kutatóközpontban dolgozott 1985-ig. Harmincéves volt, amikor létszámcökkentés miatt elbocsátották. A döntés nem törte össze. Férjével és lányával az Egyesült Államokba költöztek, ahol elismert kutatóbiológusként dolgozott. 2005-ben dolgozta ki azt az mRNS-alkalmazást, amely alapja a Pfizer-BioNTech Covid-19-vakcinának.

Földi Kovács Andrea: – Itt van velünk Karikó Katalin. Engedje meg, hogy gratuláljak a Széchenyi-díjához és megkérdezzem, hogyan fogadta a hírt, és az elismerést, hogy a Nobel-díj várományosa?

Karikó Katalin: – Köszönöm szépen! Nagyon nagy megtiszteltetés számomra ez a Széchenyi-díj, mert ezzel a honfitársaim és a magyar emberek nevében a kormány elismerte a munkám jelentőségét. Valójában az igazi elismerést az emberek öröme jelenti számomra, akiket véd a vakcina. Mindent meg szoktam köszönni, még a jótanácsot is, ezt már gyermekkoromban megtanultam. Fölterjesztettek több más díjra is, de még nem kaptam meg őket, ám ha megkapom, örömmel fogadom. Mert számomra az elismerések évekig nem jöttek, és én nagyon jól megvoltam azok nélkül is. Az emberek elismerése számít most is a legjobban, az, hogy a honfitársaim olyan nagy szeretettel köszöntenek.

Földi Kovács: – Az elmúlt egy év az emberiség és a kutatók számára is a kihívások, a rekordok és az újítások éve volt, mindemellett, hogy egy világjárvánnyal küzd a teljes földgolyó. Ön több mint harminc éve dolgozik a tudomány területén, a koronavírus januári feltérképezése és az első víruselleni mRNS-vakcina emberbe fecskendezése között pedig alig két hónap telt el. Ez hihetetlenül rövid idő. Hogyan lehetséges ez?

Karikó: – Az évek, évtizedek során a tech-

nológia fejlődött. Nemcsak a messengerellenes technológia, hanem fontos az a tény is, hogy a szekvenálás az egész világon hozzáférhető, tehát hogy a kínai kollégák megszekvenálták és el tudták küldeni az információt. Hogyha hús évvel ezelőtt történnék ez a koronavírus-fertőzés, akkor kellett volna a kezünkben lennie egy vírusos anyagnak, hogy elinduljunk és vakcinát fejlesszünk. Most pedig elegendő volt csak az információ, ugyanis az évtizedek során tudunk már gént szintetizálni, és az információ alapján minden laboratóriumunk a világ különböző területein el tudta készíteni a gént és az arról elkészített RNS-t vagy fehérjét... Tehát egyrészt magának, ennek a technológiának a fejlődése volt fontos, és az RNS fejlődése is, mert hiszen a messengerellenes eljárás először terápiás célokra próbáltam kifejleszteni. Drew Weissman kollégámmal, akit érdekelt nagyon a vakcinafejlesztés, tizenöt évvel ezelőtt kezdtünk el együtt vakcinát fejleszteni. Ez idő alatt nagyon sok fejlesztés történt, cégek alakultak erre. A Moderna, az, ugye, a mi felfedezésünk – a módosított RNS, mint a neve is mondja – alapján. Különböző a Moderna már 2018-ban ugyanilyen jellegű, módosított RNS-sel, ugyanilyen csomagolásban, tehát ebbe a lipid burokba beletéve, Németországban már vakcinált az influenza ellen. Azt kétszáz emberen próbálták ki, tehát nem ez volt az első alkalom, hogy ez a vakcina emberbe került.

Földi Kovács: – Fontos, hogy ezt mondja, mert sokan a mai napig azért tartanak ettől az új vakcinától vagy az új technológiától, mert azt hiszik, hogy ez friss felfedezés, és még nem volt idő tesztelni. De, ugye, 2005-ben szabadalmaztatták ezt a messengerellenes eljárást, amely több betegségnél, ahogy ön is említette, sikeres terápiára adhat lehetőséget. Mit gondol, mégiscsak egy világjárvány kellett ahhoz, hogy erre a szabadságra ráirányítsa a kellő figyelmet?

Karikó: – Már kettős fázisú klinikai kipróbálások is futottak, tehát szívinfarktus után az AstraZeneca által elkészített messengerellenes anyagot már az emberek szívébe injektálták. A

cukorbetegség lassan gyógyuló sebeinek gyógyítására is alkalmazták már. Ezenkívül volt különböző alkalmazása például ellenanyagok készítésére, ami szintén emberi próbára ment. És a BioNTechnél is van valójában, már az onkológia területén használtuk, nemcsak vakcinaként... Aki nem volt a területen, az nem tudta, hogy van ilyen messengerellenes terápia, de akik a mi területünkön voltak, már tudták, hogy több klinikai alkalmazásban egészen előrehaladott állapotban volt ez a fejlesztés.

Földi Kovács: – Most már sok millió embert beoltottak, csak az Egyesült Államokban több mint ötvennégy millió vakcinát adtak már be, de ott van például Izrael is, rengeteg egészségügyi információ származik onnan e téren. Önök, kutatók, hogyan követik nyomon az oltóanyag eredményeit vagy hatásait?

Karikó: – Én most Amerikában ülök, és ugyanúgy csak figyelem azt, ahogy az eredmények jönnek. Különböző Amerikában több mint százmillió injekciót adtak be, most néztem, az előbb (március 16-ig – a szerk.), és ezek a jelentések különböző fórumokhoz futnak be, ahol analizálják, és látjuk, hogy mennyire biztonságos a vakcina, milyen mellékhatásai vannak. Azok pedig nagyon ritkák. Minden gyógyszernek van mellékhatása, az aszpirintől is meg lehet halni, ha valakinek olyan genetikai kitétsége van, de a mellékhatások rendkívül minimálisak. Az injekció után bekövetkezett fejfájás meg kisebb láz éppen annak a

Karikó Katalin
dolgozószobájában

Földi Kovács Andrea
és Karikó Katalin
adás közben

jele, hogy a vakcina dolgozik. És vannak más jellegű mellékhatások, amelyek szintén nem permanensek, tehát nem egy életre szólóak, amelyek elmúlnak kis idő után, de ezeket túl lehet élni, és sokkal kevesebb és sokkal kisebb kárt okoznak a szervezetnek, mint ha valaki megfertőződik.

Földi Kovács: – Ha már a mellékhatásoknál tartunk: a konkurens AstraZenecánál, amelyből már szintén több milliót beadtak, egyes esetekben vérrögképződést is regisztráltak. Ha van összefüggés, akkor kell-e aggódnunk ettől az oltóanyagtól, ennek a beadásától?

Karikó: – Szakemberek jelenlegi véleménye szerint nem okoz vérrögképződést az AstraZeneca vakcinája. Nyilvánvalóan, hogy miért, különböző hírek jelentek meg, például hogy Norvégiában vagy talán Svédországban huszonhét idős ember meghalt azután, hogy megkapta a vakcinát. Azt nem mondták, természetesen fel, hogy harmincezer idős embert vakcináltak, és a harmincezerből haltak meg ennyien egy héten belül... És azt sem mondták, hogy a harmincezer idős emberből, aki nem lett bevakcinálva, többen haltak meg, mint huszonheten, egy hét alatt. Ezért kell mindig egy kontrollcsoport. Mert mindig van egyvalaki, akinél vérrög keletkezik, de hogyha nem kapott volna vakcinát, akkor is keletkezhetett volna. A kontrollcsoportokban meg lehet nézni, mi a esély ténylegesen arra, hogy valaki valamilyen súlyos mellékhatást kapjon.

Földi Kovács: – Sajnos, ezek a hírek is hozzájárulnak az oltásszkeptícizmushoz. Itthon például komoly vita folyik most arról, hogy jó-e a keletről érkező vakcina? Mit gondol a más technológiával készült oltóanyagokról?

Karikó: – Rengeteg dolgot nem tudunk még. A Szputnyik V vakcina például nagyon hasonlít az itt, Amerikában már elfogadott Johnson & Johnson-vakcinához, tehát adeno 26-os vírus alapú. A hiányzó dokumentálás... Nem történt meg a vizsgálat, hogy beoltották volna az embereket, és egy kontrollcsoporthoz hasonlították volna, nagyon nehéz így megállapítani, mennyire hatásos. De szinte bizonyos, hogy ezek az oltóanyagok is védenek.

Földi Kovács: – Nálunk most a brit mutáns az, amelyik gyorsan terjed, és a harmadik hullámban nagyon komoly fertőzöttségi számokat és sajnos, halálozási számokat is produkál. Felmerül a kérdés szinte mindegyik oltóanyaggal, így a Pfizer-BioNTech vakcinájával kapcsolatban is, hogy véd-e a lehetséges vírusmutánsok ellen?

Karikó: – Van már ismeretünk erre vonatkozóan, a múlt héten publikáció jelent meg, hogy a brit mutáns ellen ugyanannyira véd, mint a vuhani ellen a Pfizer-vakcina. Védelmet ad a brazil ellen is, ami a legújabb eredmény volt most. A dél-afrikai ellen egy kicsit, harminc százalékkal kevesebb védelmet ad, és azt hangsúlyoznám, hogy mindez csak az ellenanyagra vonatkozik. Amikor messengerellenessé vakcinálok, van egy második védelmi vonal is, ez pedig a sejtvesztés védelem. Ez azt jelenti, hogy a megfertőzött sejteket is fölismeri, ha van sejtvesztés védelem. Tehát ha még az ellenanyag el is kerülne a vírust, és a vírus be tud jutni a sejtekbe, a második védelmi vonal onnan is el tudja pusztítani. A többi esetben nem tudok még hasonló tanulmányokról, holott figyelem ezeket.

Földi Kovács: – A BioNTech-oltóanyagunk meddig tart a koronavírus elleni hatása? Meddig véd? Kell-e adott esetben az első és második oltás után ismételt oltás, majd később, fél vagy egy év után?

Karikó: – Ezt csak akkor tudjuk megmondani, ha eltelik egy bizonyos idő. Azért már tudjuk, hogy a megfertőződött emberek újra megfertőződhetnek. És körülbelül hat hónap átlagban, de van, akinél már hamarabb vagy később történik az újrafertőzés, de a Pfizer-vakcinák esetén nem tapasztaltuk, hogy az újrafertőzés megtörténik. Az emlékező sejteknek, amelyek fontosak abban, hogy az újrafertőzés esetén ellenanyagot termeljenek, ezeknek az emlékező sejteknek a száma vakcinálás után magas. Megmaradnak és emlékeznek, ha újra találkozunk a vírussal. Úgyhogy feltehetőleg a vakcinálás sokkal tovább véd. Azt is fontos nézni, milyen geográfiai területen mennyi vírus van, hogy lássa az ember, a vakcinált emberek nem fognak megfertőződni. És lehet, hogy évekig nem kell újra injektálni...

Földi Kovács: – Sokan viszont, ilyen-olyan indokok alapján, de nem akarják magukat beoltatni egyetlen oltóanyaggal sem. Hogyan lehetne meggyőzni az oltáselleneseket Magyarországon?

Karikó: – Vannak emberek, akiknek ez már eltökélt szándékuk, mert ők általában mindent sokkal jobban tudnak, mint bárki más. Vannak emberek, akik próbálnak információt gyűjteni, és sajnos, mindenféle orvosok is, akik esetleg más területekhez értenek, most hirtelen vakcinológusok, immunológusok lettek és véleményt mondanak erről, ami teljes tévedés. Minden mondat az. Olvasom itt egymás után,

minden mondat tévedés, hiszen nem ismerik a mai immunológiát, azt, hogy hogyan alakul ki a védelem, és egy ilyen téves információ alapján az emberek úgy gondolják, hogy az oltás veszélyes lehet számukra. Nekünk, kutatóknak, akik ezen a területen vagyunk, sokkal többet kellene tennünk azért, hogy az embereket tájékoztassuk, s olyan egyszerűen megfogalmazva próbáljuk a legbonyolultabb immunológiát is elmondani, hogy megértsék és bizalommal legyenek! Ha most azt nézem, hogy százmillió védőoltást adtak be csak az USA-ban, akkor a tapasztalat szerint mondhatom, hogy nagyon alacsony az injekció beadása utáni kellemetlen hatás – vannak emberek, akik nagyon érzékenyek mindenre –, sokkal alacsonyabb annál, mint azt a kezdeti stádiumban lehetett volna gondolni. Mi történik majd öt év múlva meg tíz év múlva? Ezt ma még nem tudjuk...

Földi Kovács: – Akkor beszéljünk inkább arról, hogy egyéves távlaton belül mi várható. Ön decemberben azt mondta, hogy 2021-ben vége lesz ennek a járványnak. Ezt a kijelentését még mindig tartja?

Karikó: – Igen, remélem. Jelenleg Amerikában úgy tervezik, hogy a nyárra mindenki, aki akarja, be lesz oltva. Lesz bőven vakcina, amiből át tudnak adni a többi országnak is... Számolva azzal, hogy a nyár végére Magyarországon is, Európában is, meg a világ többi területén is, amennyire csak lehet, mindenkit beoltanak. Mert ez szükséges a remélt megvalósuláshoz. Hogy minél több emberhez eljuthasson a védelem.

Földi Kovács: – Azt tudjuk, hogy az Egyesült Államok és Európa között ingázik, hiszen professzorként még dolgozik a Pennsylvaniai Egyetemen és alelnök a BioNTech cégnél. Hogyan néz ki most az élete, hogy vége van a fejlesztésnek?

Karikó: – Az az igazság, hogy körülbelül tíz hónapot töltöttem általában Németországban, és amikor visszajöttem Amerikába, akkor is mindig dolgoztam. Egy évvel ezelőtt csak a férjem születésnapjára jöttem haza egy kis bőrönddel, de azóta egy éve itthon vagyok, mert Németországban sem tudnék bemenni az épületbe. Nem dolgozom már laborasztalnál, a csoportom tagjai, ők szorgoskodnak ott. Nekünk nagyon sokféle programunk van, nemcsak ez a vakcinafejlesztés, azokon dolgozunk hát. Hiszen a vakcinafejlesztés miatt azok egy kicsit félre lettek tolvá. Most be kell indítani a megkésett programokat is.

Földi Kovács Andrea: – Karikó Katalin, nagyon szépen köszönjük, hogy a rendelkezésünkre állt!

Karikó Katalin: – Köszönöm! ♦♦

(A beszélgetés alapján
összeállította: Sághy Ildikó)

2021 KITÜNTETETTJEINK

Áder János
köztársasági
elnök

„A tavalyi után az idei március 15-e is olyan nap, amelyet nem tudunk az elmúlt évek hagyományai szerint ünnepelni. Úgy, ahogy megszoktuk, úgy, ahogy szeretnénk.” Áder János ünnepi beszédében hangzottak el a fenti, sajnálatosan időszerű szavak. És köztársasági elnökünk idén sem a Parlament kupolatermében mondhatta el március idusáról gondolatait az ünnepelt díjazottak és vendégei előtt; a televíziók képernyője előtt ülve hallgathattuk meg azokat. Mielőtt tehát művészeti életünk kitüntetettjeit név szerint is méltatnánk, „hallgassunk még bele” Áder János szokásostól eltérő eszmeifuttatásába.

„Tisztelt Honfitársaim! »Tartsátok tiszteltben e napot, melyen a nép szava először megszólalt. Március 15-ike az, írjátok föl szíveitekbe és el ne felejtsetek. A magyar nemzet szabadsága e naptól kezdődik« – Jókai Mór erkölcsi parancsa ez...

Sokakban fogalmazódhat meg a kérdés, hogy lehet-e, van-e mit ünnepelnünk ma egyáltalán? Segít-e rajtunk most egy százhetvenhárom évvel ezelőtti történet? Nincs más, fontosabb teendők?

1848 tavaszán Arany János hasonló kérdéseket tett fel: »...hátha szomszédod háza égne, hátha távolabb a helységben tűz ütne ki, oltanád-e azt és miért? Oltanám, először felebaráti kötelességből; másodsor azért, hogy a tűz tovább ne terjedjen, s valahogy az én házam is meg ne gyúljon. És így, ha a magad házat meg akarod menteni, a másik házat is ótalmaznod kell (...) Hazád nemcsak a magad kis tűzhelye, hazád az egész falu: amit annak jobbvoltáért cselekszel, azt magadért teszed; midőn azt véded, magadat, kedveseidet ótalmazod.« Arany János mindezt tudta...

Tisztelt Honfitársaim! A szomszéd égő házánál nincs erősebb kép, amely megmutatná, hogy a veszélyben mennyire egymásra vagyunk utalva. Hogy mennyire függ a magunk biztonsága a többiekétől... A küzdelem akkor válik személyessé, ha a baj már a mi ajtónkon kopogtat. Amikor a kapuból kinézve tűztől vöröslök az ég alja. Amikor az emberek érzik, hogy amit a többiekért cselekszenek, azt magukért is teszik.

De van-e ugyanilyen biztos válaszuk mai nehézségeinkre? Szembeszállunk-e a közös ellenséggel? Képesek vagyunk-e az eddiginél is jobban összefogni egy, az életünket és szabadságunkat fenyegető erővel szemben, amely

fájdalmat és halált hoz közénk? Vállaljuk-e a védekezésből a felelősség ránk eső részét? Tudunk-e cselekedni hazánkért, családjunkért, közösségeinkért, szomszédunkért, mindannyiunk szabadságáért? Eloltjuk-e a járvány tüzet azzal az egyszerű döntéssel, hogy beoltatjuk magunkat? Megteszünk-e mindent szabadságunkért? Vagy maradunk áldozatok, és tehetetlenül várjuk, hogy valami csoda történjen velünk? Március idusán legyen mindannyiunk számára méltó üzenet Arany János gondolata: »nem szebb dolog-e a magunk ügye mellett dicsőségesen küzdeni, mint megadni magunkat az ellenségnek?!«

KOSSUTH-NAGYDÍJAS:

Mécs Károly a nemzet művésze, Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

KOSSUTH-DÍJASOK:

Cseke Péter Jászai Mari- és Nádasy Kálmán-díjas színművész, rendező, érdemes művész, az MMA rendes tagja.

Csiky András Jászai Mari-díjas színművész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja.

Frenák Pál Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, érdemes művész.

Gulyás Gyula Balázs Béla-díjas filmrendező, érdemes művész, a MMA rendes tagja.

Gulyás János Balázs Béla-díjas filmrendező, operatőr, érdemes művész, a MMA rendes tagja.

Harsányi Gábor kétszeres Jászai Mari-díjas színművész, író, érdemes művész.

Keller András Liszt Ferenc-díjas hegedűművész, érdemes művész.

Dr. Lovász Irén népdalénekes, néprajzkutató, érdemes művész.

Nagy Bálint Ybl Miklós-díjas építész.

Nagy Feró énekes, zeneszerző, dalszövegíró.

Párkányi Raab Péter Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész.

Szarvas József Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, az MMA rendes tagja.

Tátrai Tibor „Tibusz” Liszt Ferenc-díjas gitárművész, zeneszerző, érdemes művész.

Turi Attila Ybl Miklós-díjas építész, az MMA rendes tagja.

Vári FABIÁN László Babérkoszorú és József

Attila-díjas költő, műfordító, néprajzkutató, az MMA rendes tagja.

SZÉCHENYI-NAGYDÍJAS:

Dr. Dávid Katalin Széchenyi-díjas művészettörténész, művészeti író, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

NÉGYEN A SZÉCHENYI-DÍJASOK KÖZÜL:

Dr. Karikó Katalin kutatóbiológus, biokémikus, az mRNS-alapú vakcinák technológiájának szabadalmaztatója.

Dr. Prokopp Mária művészettörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritája.

Dr. Szakály Sándor történész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója.

Dr. Szovák Kornél Fraknoi Vilmos-díjas klasszika-filológus, középkorkutató, a Magyar Tudományos Akadémia doktora.

MAGYARORSZÁG KIVÁLÓ MŰVÉSZE DÍJASOK:

Bodolay Géza Jászai Mari-díjas színházi rendező, érdemes művész.

Farkas Zoltán „Batyú” Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, érdemes művész.

Mikó István Jászai Mari-díjas színművész, rendező, előadóművész, érdemes művész.

Nemcsák Károly Jászai Mari-díjas színművész, érdemes művész.

Németh Judit Liszt Ferenc-díjas énekművész, érdemes művész.

Szemadám György Munkácsy Mihály-díjas festőművész, művészeti író, érdemes művész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Szerednyey Béla Jászai Mari-díjas színművész, rendező, érdemes művész.

MAGYARORSZÁG

BABÉRKOSZORÚJA DÍJA:

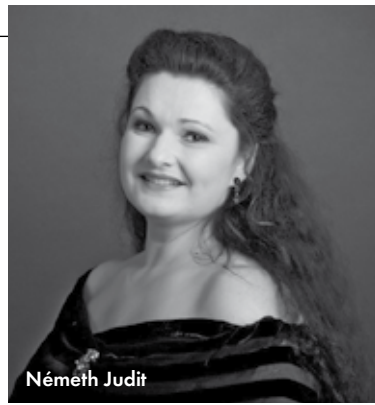
Bán János Herczeg Ferenc-díjas író, újságíró.

Lackfi János József Attila-díjas költő, író, műfordító.

Száraz Miklós György József Attila-díjas író.

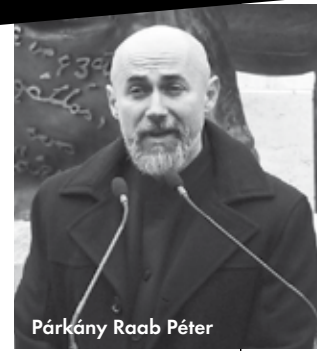
Harsányi Gábor

Németh Judit

Dr. Merkely Béla

Párkány Raab Péter

Bodolay Géza

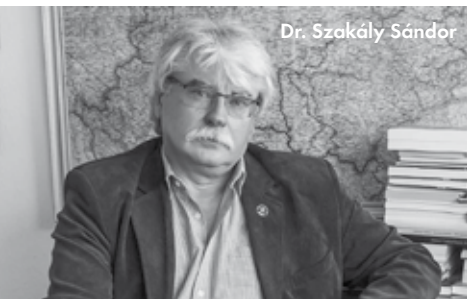
Mikó István

Dr. Prokopp Mária

Frenák Pál

Dr. Szakály Sándor

Szemadám György

Nagy Feró

Dr. Dávid Katalin

Tátrai Tibor

Lovász Irén

Szarvas József

Keller András

Cseke Péter

Vári Fábrián László

HIT, TUDOMÁNY, TÁRSADALOM

Különleges kötet jelent meg a fenti címen ez év áprilisában a Szent István Társulat kiadásában az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmára. A tanulmánykötet, amely a párbeszéd előmozdítására született, a tudóstársadalom hozzájárulása a világesemény előkészületeihez. Hit, tudomány, társadalom címmel eredetileg egy konferenciát terveztek, amelynek megrendezését azonban megakadályozta a világjárvány. A felkért előadók vállalták, hogy írásban is elküldik gondolataikat, ezekből a monográfiákból állították össze a szerkesztők a könyvet. A kötet, sokfélesége mellett, üzenetét tekintve egy irányba mutat: az eszmecsere a világunkról, önmagunkról való közös gondolkodás felé hívők és nem hívők, a különböző vallási és különféle tudományos irányzatok követői között. Az eszmecsere-gyűjtemény megjelenésének apropóján Erdő Péter bíboros, Balog Zoltán református püspök, Köves Slomó rabbi és Vizi E. Szilveszter agykutató beszélgetett április 18-án a Kossuth rádió műsorában. Mostani számunkban Fides et ratio címen a rádiós beszélgetés szerkesztett változatát olvashatják nyomtatásban.*

FIDES ET RATIO

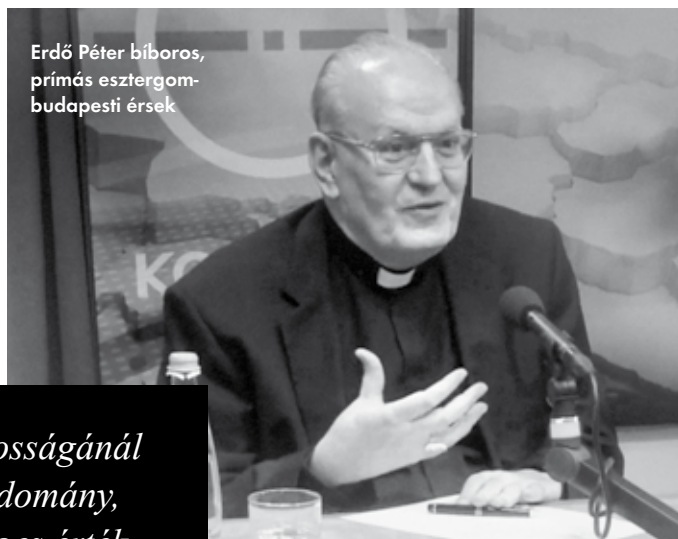
Az érsek, a rabbi, a református püspök és az agykutató eszmecsereje

– Jó napot kívánok! Pásztor Zoltán vagyok, és köszöntöm a vendégeinket: Erdő Péter bíboros, prímás esztergom-budapesti érseket, Vizi E. Szilveszter agykutatót, a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnökét, Balog Zoltánt, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkes elnökét és Köves Slomó ortodox rabbit, az Egységes Magyarországi Izraelita hitközség vezetőjét. Köszönöm szépen, hogy itt vannak és beszélgethetünk. Hadd kezdjem a műsort Balog Zoltán írásának egy részletére hivatkozva. Azt írja a műve legelején: „A transzcendens szó elemi jelentése az érzékelhető világon túli világ, valami, ami nem mi vagyunk. A legtöbben, különösen zsidó-keresztény kultúrkörnyezetben úgy képzelik el Istent, mint aki a felhők között trónol, szakálla egyre hosszabb és fehérebb, és ma már egyre kevésbé tudja az emberek sorsát irányítani.” Önök itt mind hívő emberek. Azt kérdezném először, a Jóistenre gondolva, hogyan képzelik el őt?

Erdő Péter: – Nekem Vörösmarty mondata jut eszembe erről: „A természet örök könyvét forgatni ne szünjél: / Benne az Istennek képe leírva vagyon.” Személy szerint számomra istenélmény volt nagyon sokáig az is, ha kiültem a tengerpartra és néztem a tengert. Érdekelt, hogy mi történik a természetben, annak harmóniája, és hogy milyen erők működnek benne, úgy éreztem, ezen keresztül kifejeződik, hogy Isten mindenható és jóságos. Jártam úgy a Balti-tenger partján, hogy másfél méter széles moszat- és kagylótömeg borította a partot, ameddig a szem ellátott, mert olyan volt az áramlás, hogy azt kivetette magából. Ilyenféleképpen hát nem a gondolatok mélysége az, ami órá jellemző, hanem valami megrendítően nagyobb. Ez mindenképpen az embernek az élménye.

– Professzor úr?

Vizi E. Szilveszter: – Egy természettudós számára más a megközelítése az istenségnek. Talán József Attila tudta, ő azt mondja, nem szó szerint idézve, hogy minden dologban tetten érhető. A természettudós számára is ez a nagy meglepetés. Minél jobban elmélyed a teremtett világ tanulmányozásában, annál inkább realizálja, észreveszi a rendezettséget. Azt az egészen fantasztikus rendezettséget, amelyet a genetika legújabb eredményei is, a fizika legújabb eredményei is valahol bizonyítanak. A genetikát hoztam ide elsőnek, például a muslica csak feleannyi génnel rendelkezik, mint az ember, de ugyanazok a felépítő anyagai. Tehát a legkisebb részecskét is tartalmazza a legprimitívebb élőlény, mint ahogy a legfejlettebb, az ember, akinek lelke van, gondolkodni tud, alkotni tud.

Erdő Péter bíboros,
prímás esztergom-
budapesti érsek

*A hit világosságánál
művelt tudomány,
az különleges érték,
mert egységbe fogja
a világunkat.*

– És püspök úr?

Balog Zoltán: – Én a személyességet emelném ki, és egy harmadik költőt említenék, Ady Endrét, aki megküzdött a saját maga istenképeivel, én azért azt mondanám, hogy Istenével.

Abban volt egy nagyon személyes kiszolgáltatottságélmény, harcosszerű élmény, küzdelem... Én nagyon intenzív vallásos nevelést kaptam, mondhatnám, a szüleim mélyen hívő emberek voltak, én az anyatejjel szívtam magamba, hogy az Istennel lehet beszélni, ő személy. Ő személyes. És mi őt megszólíthatjuk az imádságban – a protestánsoknál talán a saját szavainkkal elmondott imádság gyakoribb, mint a hagyományozott imádságoknak az újra elmondása; mind a kettőnek megvan a maga értéke –, és amióta az eszemet tudom, az természetes dolog volt otthon, hogy mi megszólítjuk őt. Azt mondjuk, hogy Mennyei Atyánk, a mi édesatyánk, akitől kérhetünk, akinek megköszönhetünk dolgokat, akit kérdezhetünk. A válasz pedig úgy születik meg, hogyha a természet könyve után azt a könyvet, amelyik az ő kinyilatkoztatása, kijelentése: a Bibliát forgatjuk, abból nekünk ő majd személyesen szólni fog. Ez a személyes karakter számomra, az Istent mindig is így éltem meg, nem is kellett elképzelni, mert annyira nyilvánvaló volt, hogy van. Még emlékszem, kamaszkoromban – mindenkinek van kamaszkora, olyan időszaka, amikor azt mondja, most hagyjuk ezt a vallás dolgot – én magam is azt mondtam, hogy szabadságra mennék a Jóistentől, ha lehet.

Műsorkezdés előtt a négy vendég Pásztor Zoltán műsorvezetővel és Siklósi Beatrix csatornaigazgatóval

Egy kicsit hadd próbáljam ki azt, amit kamaszkorban kipróbál az ember, de eszembe se jutott volna azt mondani, hogy nincs, csupán annyi volt, hogy hagyjon békén... Aztán milyen jó, hogy nem tette!

– Köves Slomó is megszemélyesíti?

Köves Slomó: – Ha már a személyes számról van szó, nekem viszont olyan korszakom volt, amikor azt mondtam tizenkét éves koromban, hogy hagyjuk ezt az ateizmust egy kicsit szabadságra menni! Én kifejezetten ateista neveltetést kaptam, és számomra gyermekkoromtól fogva az volt a központi kérdés, hogy Istent mivel lehet jobban megközelíteni. Vagy egyáltalán meg lehet-e közelíteni racionális módon, el lehet-e jutni hozzá racionális érvekkel, vagy pedig a személyes szál az, amelyik meghatározóbb, hogy van az embernek személyes istenélménye. Aztán később, amikor rabbi lettem, azt láttam: ha ezt a kérdést a Biblia szemszögéből tennék föl, hogy mi az, amiben újat adott a Biblia, újat adott, mondjuk, a görög filozófiához képest, akkor szerintem nem a racionális útban ad újat. Mert racionálisan – javítsatok ki, kérlek, ha ti nem így látjátok! –, racionálisan a görög filozófusok is eljutottak oda, hogy van valamilyen felsőbb erő, egy örök mozgató valami, ami ezt az egészet összerakta, hiszen annyira lehetetlen, ahogy professzor úr is mondta, hogy ez a komplex létezés önmagától legyen. Az igazi újítása a Bibliának pontosan a személyes szál. Az, hogy ez az Isten megszólal, megszólítja az embert, és elvárásai, erkölcsi elvárásai vannak az embertől. A Biblia újítása ez, ami éppen ezért

Vizi E. Szilveszter
agykutató,
a Magyar
Tudományos
Akadémia
korábbi elnöke

A mostani közös ellenség anti-Bábel lehet, és pünkösdi csoda lehet, ha mindenki arra gondol, hogy ezt most globálisan kell legyőznünk!

ges, mert itt voltak azok az évtizedek, amikor azt mondták, hogy a vallás butaság, hogy ellenkezik a tudománnyal, és nem is volt emberi érintkezésünk a profán tudományok világával. Miközben pedig meg vagyunk győződve arról, hogy a valóság az egy. Tehát, amit mi a hitben megközelítünk, ugyanazt az emberi értelemnek minden kutatóképességgel is meg lehet közelíteni. És a hit világozóságánál művelt tudomány, az különleges érték, mert egységbe fogja a világunkat. Tehát ezt az egységet adja meg a hit és a mai tudományok találkozása. Ebben bízunk, és ezért gondoljuk, hogy ezt újra meg újra érdemes témává tenni.

– Professzor úr?

Vizi E. Szilveszter: – Másik szempontból közelítenék ehhez. Az ószövetségi tízparancsolat tulajdonképpen – az első hármat ha félreteszem, nem mintha nem lenne nagyon fontos, de az az Istennel való kapcsolatot jelöli ki –, a másik hét viszont a társadalomban, kis- és nagy közösségekben az egymással való kapcsolatot jeleníti meg. És ezekben a kapcsolatokban, akarva-akaratlanul, de az emberi gondolkodás fejlődésének eredményeképpen, megjelenik a tudomány mint alkotó erő, mint a világot megváltoztató erő, és befolyásolja az egyén gondolkodását is, legalábbis akarja. Tehát a hit, amit öröklünk, évezredek, évszázados társadalmi örökségünk, amelyet részben természetesen, másrészt pedig a környezetünkől kapjuk. Annak idején a Sacré Coeurben, ahol négyen, fiúk ministrálhattunk, a nővérektől tanultuk meg a *Pater noster, qui es in caelist*, tehát a Miatyánkot. Akkor még úgy gondoltuk, hogy az Isten ott van fent, és természet tudósként, a tudomány segítségével jutottam el oda, hogy a világban ott van. Nagyon érdekes, hogy Kálvin volt az, aki az *Institutio Christianae religionis* című munkájában már 1536-ban először megfogalmazta, hogy a természetben fölleltek az Istent.

Erdő Péter: – Az én kedvenc mondanom ezzel kapcsolatban Cartenburyi Anselmus mondanom, ami így hangzik – nehogy valaki félreértse –: *fides quaerens intellectum*, a hit keresi az értelmet. A hit az megértésre törekszik. És azt látjuk, ha megnézzük az egyház történetét, a keresztény gondolkodást, de mondhatom, hogy a zsidó-keresztény gondolkodás történetét is, hogy abból a hitből, amelyik elzárkózott az autonóm megismerés vágyától, abból vakhit lett. És ez nem tett jót az emberi közösségnek. De fordítva is igaz, és ma inkább annak veszélye áll fenn, hogy van tudomány, amelyik úgy gondolja, hogy a hit az nem más, mint hiszékenység. Miközben a hit jelentése – akár a héber *emuna*,

akár a görög *πιστις* szót fordítjuk, a két szent nyelven, amelyen a Bibliát írták – sokkal közelebb áll a bizalomhoz. Az, amiről a professzor úr is beszélt: úgy látni a valóságot, mint amiben ott van az a teremtő akarat, akihez mi viszonyulni tudunk. És ebből mi következik? Felelősség. A tudománynak szüksége van arra a bizalomra, amiből alázat következik, az az alázat, hogy tudom: el kell számoljak azzal, amit akár a kutatásban, akár az életemben teszek, vagy amit nem teszek. Mert azzal is el kell számolni, amit nem teszünk meg. A bizalom, amit én hitnek nevezek, vagy a hit, amit én bizalomnak nevezek, arra kötelez engem, hogy ne valamifajta határtalan göggel gondoljam azt, hogy miután én tudós vagyok, én vagyok arra hivatva, hogy uraljam ezt a világot, hanem azzal az alázattal keressem a világnak, a valóságnak a megértését, hogy közben én felelősséggel tartozom azért, amit megtettem ebben az ügyben.

Vizi E. Szilveszter: – Úgy érzem, nekem lett szánva ez a gondolat-sor. A hitben közvetett úton tudok eljutni az igazsághoz, a tudós az eszközrendszerével közvetlenül, és itt hadd utaljak Szent II. János Pál enciklikájára, a *Fides et ratio*-ra, amelyben egyértelművé teszi, hogy az igazság megtalálásának az úthoz két segítség van. *Két szárny van. Az egyik az ész, a másik a hit.* Polányi Mihályra azt mondta, hogy minden igazságkereső útban van egy szubjektív elem, s ebben a szubjektív elemben ott van a hit, és ez befolyásolja. A közvetett és közvetlen úton való megkeresése az igazságnak segítséget ad, hogy eljussak ahhoz a részigazsághoz, amely soha nem az egész igazság. És itt most...

Erdő Péter: – Azt hiszem, nagyon föl van dobva a labda, mert ugye, elhangzott az a kérdés, hogy ki a tudós? Régen volt egy olyan tudóseszmény, hogy az a tudós, aki sokat tud. Most van egy olyan tudományos eszmény, hogy az a tudós, aki sok új problémát old meg. De hát a valóságban a hittel kapcsolatban is több aspektus létezik. Mi a katolikus hitfogalom keretében egyrészt azt mondjuk, hogy a hit kegyelem. Tehát Isten ajándéka. Másrészt mondjuk azt, hogy emberi cselekedet. Vagyis törekedhetünk rá. Lehetünk érte felelősek. Van benne egy bizonyos szabadság. Tehát értelem és szabad akarat is működik benne. Ha értelem működik benne, van tárgya a hitnek. Tehát az, amit hiszek, az is a hithez tartozik, nem mindegy! És emellett valamilyen tekintély szavára hiszem, tehát a bizalomnak az alapmagatartása végigkíséri. Ugyanakkor lehet azt mondani, hogy ehhez képest, mondjuk, a természettudomány egzaktabb. De hát egzaktabb? Igazság. Ez a szó hangzott itt el, és az igazság az, amire törekszik mind a hit, mind a tudomány, természetesen. De hát mi az igazság? És máris ott vagyunk, ahol, mondjuk, Aquinói Szent Tamás Isaac Israelsétől átveszi a definíciót, hogy az értelem megfelelése a dolognak. Magyarul, jól tudták azt, hogy az értelem kategóriái nem azonosak a rajtuk kívül lévő világgal, hanem valamilyen módon közvetítik felénk, de oly módon, ami aztán a gyakorlatban használható. Tehát ilyen értelemben visszaigazolódik. És ma ez már nagyon világos, pont a természettudományokban, mert a kategóriáink, amelyekkel a kérdéseket feltesszük a világnak, amelyekkel az információkat rendezzük és befogadjuk, már látjuk, hogy szűkösek. Ezért van az, hogy bizonyos kutatásokban a mesterséges intelligenciára bízunk, hogy akkor ő nézze meg pontosabban. De az a szélesebb kategóriarendszer már kicsit túlmutat az emberi agyon, de még mindig az e világ keretein belül mozog természetesen, tehát az értelem megfelelése a dolognak. A legegzaktabb természettudományban is, mivel az ember tudománya, mi vagyunk a megismerés alanyai, ott van a szubjektív vonatkozás. Ezzel kapcsolatosan nagyon értékes megfigyeléseket tett Jáki Szaniszló, akinek ebben a kötetben több tanulmányt is szentelnek.

– *Professzor úr, ugye ön is írt róla?*

Vizi E. Szilveszter: – Én is írtam, személyes jó barátom volt, fantasztikusan gondolkodó bencés szerzetes, különben három Jáki testvér volt, mind a három bencés szerzetes lett. Jáki Szaniszló személyisége, a tudományban való elhivatottsága onnét ered, hogy Odd Hassel Nobel-díjas norvég fizikussal az atomfizika területén dolgozott együtt, és írt, publikált vele együtt több tanulmányt. A hit kérdését, az istenség kérdését a tudomány felől próbálta megközelíteni. Ő ezt kritikusan szemlélte, látva, hogy csak a hit oldaláról nézvést nagyon eltolódik olyan

Adás közben,
a műszaki
munkatársak
az üvegfalon túl

dimenzióba, ahol csökken a bizonyíthatóság – idézőjelbe mondom a bizonyíthatóságot – jelentősége. A személyes értéke az, hogy a mérhető mellett fölhívta a figyelmet a mérhetetlennek a fontosságára. Éppen az emberi gondolkodás képes a mérhetetlen hit segítségével eljutni olyan következtetésekre, amelyek közelítenek az igazsághoz. Örülök, hogy bíboros úr szóba hozta az ő személyiségét, mert ő a *Fides et ratio* pápai enciklika előfutárának tekinthető.

Erdő Péter: – Így igaz!

Vizi E. Szilveszter: – Ez rendkívül fontos dolog, hiszen egy magyar szerzetes, aki Amerikában élt, és az egész világon elismert *Templeton-díjas* lett, ő igenis negyvenvalahány könyvet írt a Biblia és a tudomány, a hit és a tudomány kapcsolatáról, az egyház, a vallások kapcsolatáról a hittel és a tudománnyal. Tehát egy új dimenzióba helyezte a hit és a tudomány fontosságát.

– *Bocsánat, hadd idézzek a könyvből. Jáki Szaniszló szerint Julien Huxley, aki biológus, klasszikus példáját adta, hogy milyen mértékben vakítja el magát az ember, ha egyoldalúan és kizárólagosan csak a tudományos módszerekben hisz. Ugyanakkor Jáki nem szerette, sőt elutasította azokat a teológusokat, akik kizárólagosan csak a hit erejében hisznek, és nem látják az érvelés ürességét. Azt állítja Jáki, hogy a Bibliát nem lehet szó szerint magyarázni, ez egyenlő lenne a biblikus fanatizmussal. Ugyanígy nem szabad betű szerint, minden kritika nélkül elfogadni a Genézis kozmogóniáját vagy a vízözön történetét. Ez nagyon izgalmas dolog, nem? Szóval, ha szó szerint vesszük, akkor már fanatikusok vagyunk? Főrabbi úr, ön szó szerint vesz mindent?*

Köves Slomó: – Mindent, minden szavát. Én fanatikus vagyok. És kicsit máshonnan közelítem ezt a kérdést. Szerintem alapvetően az a félreértés itt, amikor valaki egy tudományos közegeből érkezik, tudományos gondolkodásmódon nevelkedett, és elkezd olvasni a Bibliát: nem érti, hogy a Biblia történetei nem tudományos leíró szövegek, hanem olyan elbeszélések, amelyek valamilyen módon mindig visszautalnak az ember és ember közötti és az ember és Isten közötti működésnek a szabályaira. A Biblia mindig ebből a kontextusból meséli el az adott történetet. Hogy érthető legyen: történik, mondjuk egy bűncselekmény. Valaki ittasan vezetett és elütött valakit. Ezt el lehet mondani normatív, tudományos szempontokkal is, mondjuk, ebben az elbeszélésben arra kerülne a hangsúly, hogy az alkoholszint milyen volt a vérében, és hogy pontosan hány milliméterre közelítette meg és hogy mekkora volt a sebesség... És el lehet mondani egy lelki szempontból: mi vezetett oda, hogy ő ittasan beüljön az autóba, ki volt az, akit ő elütött, s akit elütött, éppen honnan érkezett és hova ment... *Ugyanazt a történetet mesélem el, de egészen más nyelvezettel és egészen más fókusszal.* Amikor a teremtés történetét elbeszéli a Biblia, akkor nem azon van a fókusz, hogy pontosan hat nap alatt vagy hatmilliárd év alatt zajlott le ez a történet, hanem azon van a fókusz, hogy ennek a történetnek mi a mondaniva-

lója számomra. És magából a teremtés történetéből kiderül az, hogy a főszereplőről, úgymond, nincs állítás, magáról Istenről. Sok ókori elbeszélés azzal kezdődik, hogy magának az istenségnek a létrejöttét mondja el. Itt az istenség adottság, magától értetődő. Es pontosan azért, legalábbis a zsidó értelmezés szerint, mert a Tóra a Biblia történeteit mindig abból a fókuszról nézi, hogy az adott eseménynek, mondjuk, a keletkezéstörténetnek, az én személyes történetemre milyen hatása van... Kicsit próbáltam elviccelni a választ, talán nem sikerült annyira jól. De annak azért vannak veszélyei, amikor egyáltalán bevisszük a diskurzusba azt, hogy ezeket a történeteket szó szerint kell-e értelmezni, vagy nem kell szó szerint értelmezni. Olyasmi ez, mintha egy érzelmeket mondjuk, távcsővel szeretnénk megvizsgálni. Vannak dolgok, amelyeket bizonyos eszközökkel, bizonyos kritériumok alá lehet vetni, és vannak dolgok, amiket nem. Ezért maga a diskurzus, szerintem, nem egy jó irány. Csak egy szóval visszautalva még arra, amit bíboros úr mondott. Nagyon mély filozófiai terület, legalábbis a zsidó középkori filozófiában, az igazságkeresésnek a területe. És magának az igazságnak a keresése ugyan a tudományos motiváció alapja, de valahol a vallásos lét alapja is. Tehát hogyha nincsen vallásos lét, amelyik mindig keresi az abszolút igazságot, és aztán eljut ahhoz a határhoz, hogy azt mondja: maga az értelem fölismeri, hogy kell legyen értelem fölötti, olyasmi, amit értelemmel nem lehet megfogni, szóval akkor nincs tudomány sem. Azt gondolom, hogy a tudomány, ha úgy tetszik, a felvilágosodásban kiteljesedő, modern tudomány alapja a zsidó-keresztény gondolat, mert ez az, ami az igazság keresését elindította.

Balog Zoltán: – Bíboros úr tudóstípusaihoz, ha szabadna, én még hozzátennék egy harmadik típusú tudóst: aki minél többet tud, annál inkább látja, hogy mennyi mindent nem tud. Szókratésznél már megjelenik ez a gondolat és az ebből következő alázata a tudósnak. Ha maradunk a szó szerinti értelmezés kérdésénél: nálunk, protestánsoknál sem egyszerű a helyzet. A „sola Scriptura”, az „egyedül az Írás” és a „csak az Írás” értelmezése, azt gondolom, sokat ártott, nem a Biblia tekintélyének, mert a Bibliának önmagában van a tekintélye, de sokat ártott a tanítás tekintélyének. Az a fajta tudományos, irodalomkritikai megközelítése a Bibliának, amelyik – bizonyos szempontból válaszként arra, hogy ezt valóban szó szerinti, természettudományosan is megálló ismeretként tanították például a teremtést évszázadokon keresztül – ezt szétszaggatta. Sorolva, hogy nem is úgy volt, nem is úgy gondolták, meg nem is ő írta... Szóval, amit bibliakritikának hívunk, abban van sok megfogadandó ismeret, de alapvetően olyan tekintélyrombolás lett belőle, amelyik legalább annyira félreértette, hogy mit akar a Biblia, mint az, aki úgy gondolta, hogy szó szerint kell nézni, hogy hat nap egyenlő huszonnégy óra. De éppen Jáki Szaniszló, ha a tanulmányodra jól emlékszem, kedves professzor úr, pont ő elmélkedik arról, hogy mi értelme van a hat napnak. Hogy miért pont hat, az már nem véletlen, és az természettudományosan is értelmezhető, miközben azt nem tekinti huszonnégy órának. Abból, hogy nem szó szerint vette huszonnégy órának a napot, többet tudott meg az Istenről, az emberről meg a teremtésről, mint hogyha, mondjuk, huszonnégy órának vette volna. Az alapvető különbség onnan van, hogy a természettudomány arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan? De azt nem mondja meg, hogy mi célból.

Köves Slomó: – És hogy ki által...

Balog Zoltán: – Azt a hit mondja meg... Arra, hogy mi végre vagyunk a világban, hát arra a természettudomány nem fog válaszolni, és ha akar, akkor túllépné a saját határait, nem is szabad válaszolnia. A finális, a célbeli kérdésre viszont a Biblia világos választ ad: azért vagyunk a világon, hogy a Teremtő meg a teremtmény, Isten, a teremtő, meg a teremtménye, olyan harmóniában éljen egymással, amitől mind a ketten

boldogok lesznek. Ha lehet ilyen mondani ebben a helyzetben, de mindeképpen arra a kettősségre utal, hogy van, aki minket létrehozott, és ha vele harmóniában élünk, akkor fogja az életünk elnyerni az értelmét. Tehát az „értelmes-e a teremtés?” kérdésre lehet válaszolni tudományosan is, de hogy *mi* az értelme, és *mi* a célja, az már hitbeli válasz.

– *Balog Zoltán a kötetbeli tanulmányában felveti azt a kérdést: ha egy ilyen pandémiás időszakon, nehezen, ám végre mégis túljutunk, milyen konklúziót vonhatunk le a magunk számára? És ha nem 2021-et írunk, hanem, mondjuk, az 1500-as években élnénk, akkor az egyház hogyan viszonyulna egy ilyen járványhoz? Bíboros úr?*

Erdő Péter: – Erről bőséges történelmi tapasztalatok és emlékek szólnak. Egyfelől látták benne Isten büntetését, de nem olyan értelemben, hogy aki beteg lett, aki meghalt, az lett volna a bűnös... Magának Jézusnak a tanítása is fölülmúlja ezt a szemléletet: azt mondja, hogy megnyilvánuljanak Isten nagy tettei. Tehát a kollektív bűnösség és a kollektív megújulás lehetősége mindeképpen benne volt, és már a középkori ember is nagymértékben tanulni akart ezekből az eseményekből. Járványkönyvek születtek, amelyekben gyűjtötték a tapasztalatokat: hol terjed gyorsabban, hol terjed lassabban, mi volt az az egyéni vagy közösségi magatartás, ami esetleg használt vele szemben, legalábbis úgy remélték. Leírtak, néha kiértékelve, néha értékelés nélkül, elég

borzalmas eseteket is, azt is, hogy a társadalom pszichológiailag hogyan reagált vagy hogyan kereste a felelősöket. Ki az oka? Megmérgezték a kutakat? Ki a bűnös, ugye? És ennek a társadalmi konzekvenciáit... Volt egy olyan vonulat, amelyik azt mondta, hogy a gondviselő Isten kezében vagyunk, ezért nagyon fontos,

*Kicsit elbáztuk magunkat,
mint ahogy Babel
tornyának építői is...
Azt hittük, hogy
a biztonságérzetünket
csak saját magunkra
támaszkodva fogjuk
megteremteni.*

Köves Slomó
ortodox rabbi,
az Egységes
Magyarországi
Izraelita
hitközség
vezetője

hogy rendszeresen imádkozzunk a gyógyulásért, az egészségünkért, a járványok elmúlásáért. Ez különben mind a XX. századig folyamatosan benne van a katolikus litániákban. Például a dögvészről, égi háborútól, járványtól való szabadulásnak a kérése szerepel bennük. Azt hiszem, alapvető hozzáállás volt, hogy kérjük Istent: mentsen meg, védjen meg bennünket ettől.

– *És az ortodox zsidó hagyományban?*

Köves Slomó: – Érdekes kérdés, és most az ókorra térnék vissza, azért, mert van egy aktualitása is. A naptárunknak ebben a mostani időszakában, tehát húsvét és pünkösd között – a zsidó megfelelője ennek a két ünnepnek a pészach és a sávuot – van egy időszak, amelyet úgy hívunk, hogy az ómerszámlálás ideje. Héthetes gyászidőszak, amely oda vezethető vissza, hogy az időszámítás utáni első században élt valaha a legnagyobb rabbi, Rabbi Akiva, akinek a Talmud, a zsidó bölcsélet

elbeszélése szerint huszonnégyezer tanítványa volt. Hatalmasan nagy bölcs volt. És ezek mind ez alatt a pár hét alatt haltak meg. Miért haltak meg? Mert egy járvány sújtotta őket. A Talmud felteszi a kérdést, hogy mi volt az oka a járválynak? És erre ugyancsak a Talmudban olvashatjuk: mert nem adták meg egymásnak a kölcsönös tiszteletet. Holott Rabbi Akiva, a mesterük azt tanította, hogy a Tóra legfontosabb tanítása a felebaráti szeretet. És éppen a tanítványai nem követték ezt! Ennek emlékére van a gyászidőszak, amit a mai napig tartunk. Arra hívja föl a figyelmet, hogy nyilvánvalóan a járványoknak vannak természettudományi okai, vannak élettani okai, és így tovább, de mindennek vannak lelki okai is. És a rabbiknak a feladata mindenekelőtt az, hogy a lelki okokat megpróbálják megtalálni, ami nem zárja ki természetesen a többi területet sem. Egy kis történetet még hadd említsek. Minden járválynak, és különösen ennek a mostani járválynak az a lényege, hogy van valami olyan láthatatlan ellenség, amellyel nem tudunk mit kezdeni, és ami a saját kiszolgáltatottságunkat a középpontba állítja. A történet Tituszról szól, aki lerombolta a második jeruzsálemi templomot, és a talmudi elbeszélés szerint, amikor megalázóan a templom legszentebb pontjára, a szentek szentjébe ment, és ott nagyon megalázó dolgot művelt, akkor megszólalt egy égi hang, és azt mondta: „Elhozok majd egy olyan kis teremtményt, akit nem látsz, és akinek a hatalma nagyobb lesz, mint a tiéd!” A Talmud azt mondja, hogy hazafelé menet egy szúnyog bemászott az orrába, elkezdte enni az agyát, és addig-addig ette, hogy teljesen beleőrült. Hogy ez milyen kártevő lehetett, azt talán professzor úr jobban tudja, de azt akarom mondani, hogy nyilván ezeknek a járványoknak van olyan lelki tanítása, ami az ember kiszolgáltatottságára hívja föl a figyelmet, és amit hajlamosak vagyunk elfelejteni.

– *A tudós is láthatatlannak véli ezt a mostani vírust?*

Vizi E. Szilveszter: – Láthatatlan, ma már azonban a technika fejlődésével az eszközök olyanok, hogy látni tudjuk ezeket... Ám inkább átadnám a szót püspök úrnak, mert nagyon tetszett, ahogyan a járvány és a bábeli torony, az égbe törő, az emberi hiúság párhuzamáról írt.

Balog Zoltán: – Én viszont csatlakoznék bíboros úrhoz azzal, hogy valóban: ha mi azt a kérdést, hogy mit tanuljunk ebből, ami történt, ha ezt kivesszük, akkor veszítünk. Tehát ha egyszerűen csak azt mondjuk, amit, nagyon helyesen, a politikusok mondanak, hogy mikor térhetünk végre vissza a régi életünkhöz – bár engem egy picit provokál ez a kérdés, holott tudom, abból a szempontból, persze, igazuk van, hogy mikor működhet újra a gazdaság, mikor lehet iskolába menni, mikor lehetnek személyes találkozások, kulturális rendezvények –, ez mind rendben van. De *ha csupán annyi jön ki ebből az egészből, amit itt átélünk az elmúlt évben, hogy végre megint úgy élhetünk, ahogy eddig éltünk, akkor nagyon nagy a baj!* Én tisztában vagyok azzal, hogy a többség ezt fogja akarni és gondolni, de legalább egy hívő módon gondolkodó és gondolkodó módon hívő kisebbség hadd gondolja már azt, hogy valamit ebből tanulnunk kell! Én úgy fogalmaznék, hogy ez az isteni pedagógia. És még azt is meg merném engedni: mint ahogy azt mi Isten büntetésének tekintjük, hogy Bábelben szétzavarja az embereket, de hát megmentette őket attól, hogy a mennyország felé törekvésükben tönkretegyék magukat meg a felebarátjukat!

– *Tehát egy még nagyobb bajtól?*

Balog Zoltán: – Egy nagyobb bajtól mentette meg őket azzal, hogy összezavarta a nyelveket. Ezt is megint most vegyük szó szerint? Hát azt vehetjük szó szerint, hogy más nyelven beszélünk? Sőt, sokszor mi magyarok sem értjük egymás nyelvét, nem? Pedig lingvisztikailag ugyanazt a nyelvet beszéljük. Vagyis a történet nem azt akarja elmagyarázni, hogy nyelvtörténetileg hogyan alakultak ki a nyelvek, ennél sokkal fontosabb dolgot mond. Azt: emberek,

Zajlik a beszélgetés, Pásztor Zoltán kérdez

kezdjétek el egymással úgy kommunikálni, hogy abból ne a felfelé törekvés, a „kinek van nagyobb hatalma?”, a „ki épít hatalmasabb tornyot?” jöjjön ki, hanem az, hogyan tudjuk a teremtésben kapott feladatunkat, a „népesítsük be a földet” és „tegyük az embernek boldog otthonává” feladatát hogyan tudjuk teljesíteni. Én abban látom a párhuzamot, hogy ez, ami történik, globális dolog most. A bábeli történet is az egész emberiségről szól, Valójában eddig a világban csak lokális járványok voltak. Ez az első olyan, globális járvány, amely Indonéziába meg Dél-Amerikában meg Európában, ha másként is, de mindenkit érint. Ebben én azt a figyelmeztetést látom, hogy az ember nem tartotta tiszteletben azokat a határokat, amelyeket a teremtési rend kijelölt számára: például a lokalitásnak a fontosságát. Ezeket nyilván tudományosan jobban el lehet mondani, én merném azt mondani, hogy az isteni ítélet Bábelnél is, meg ma is gyógyító ítélet. Az ember lelkének a gyógyulása következik belőle, hogyha arra odafigyel. Nem tudom, bíboros úr, te ezt hogy gondold, de hallottam Magyarországon is olyan nyilatkozatot: nehogy már az Isten büntetésének tekintsük, mert akkor milyen csúnya dolog ez az Istenről... A büntetés, meglehet, erős szó. De azt mondom, hogy ebben van egy isteni „megállj, ember!”. Gondolkodj el, hogy jó irányba mész-e a saját személyes életedben, meg globálisan mint emberiség! Miben? A tudomány határtalanságában. A fogyasztás határtalanságában. A birodalmi törekvésekben, hogy mindent valami világkormányzás majd elintézz és elmondja, kinek mihez kell tartani magát pontosan. Aki pedig nem ahhoz tartja magát, az szégyellje magát, és az lokális, az provinciális, az maradi. Szóval ezek mind ott vannak ebben a dologban... *És miért ne tekinthetnének ezt isteni figyelmeztetésnek?* Abból csak segítség tud lenni, tehát az Isten segítséget ad nekünk az életünkben ahhoz, hogy átgondol-

Erdő Péter, Pásztor Zoltán, Siklósi Beatrix,
Balog Zoltán, Vizi E. Szilveszter és Köves Slomó

jük: hol is vannak a határaink, mi az, amiben jól élünk, és mi az, amiben változtatnunk kell? Mert biztos vagyok benne, hogy változtatnunk kell, és ebben a tudomány, a jó tudomány szövetségesünk. Meg fogja majd mondani, hogy mi az, amiben nem lesz olyan az életünk, mint ahogyan régen volt. Szóba került, hogy voltak és ma is vannak olyanok, akik azt mondják: a gyógyszer meg az imádság egymással szemben áll. De mi éppen arról beszéltünk, hogy *fides et ratio*. Az értelmes hívő ember beveszi a gyógyszert és imádkozik. Ezt a kettőt nem ellentmondásnak látja, hanem imádkozik az orvosok munkájáért, az orvosok sikeréért, a gyógyulásáért, és biztos benne, hogy olyan lelki energiákat mozgósít magában és másokban az imádsággal, ami akár még természettudományos módon kimutathatóan is segít a gyógyulásban.

Erdő Péter: – Amit a püspök úr itt mond, az nagyon is igaz, és a történelmi tapasztalat is megmutatja, hogy a nagy járványok kultúrtörténeti vízválasztók voltak. Például az 1348-ban kitört pestisjárvány az európai kultúra történetében a virágzó középkort és a kései középkort választja el. És nagyon sok minden megváltozott. Nem feltétlenül azért, mert az emberek észre tértek, vagy elkezdtek másképpen gondolkodni, levonták a tanulságokat, és tudatosan megváltoztatták az életüket, hanem megváltozott a helyzet. És a megváltozott helyzet nagyon sokféle következménnyel járt. Azt gondolom, hogy most is lesz olyan következmény, amit az értelmes emberi gondolkodás fog belőle levonni, és lesz olyan következmény, ami a mi spekulációinktól függetlenül mutatkozik meg. Máris látszanak bizonyos jelek. Az egyik, amit a püspök úr is említett, hogy hát az utazás... Globalizáció van. Nagyon könnyen és nagyon sokat változtattuk a helyünket. Nekem sokszor volt a repülőgépen rossz a lelkiismeretem, hogy most elmegyek egy kongresszusra, azért, hogy ott beszéljek húsz percig valamiről, ami meglehet, hogy szép dolog, de most ezért utazzak el Amerikába, és a másik kétszáz ember ugyanígy? Hát mennyibe kerül a kerozin meg a létkör, és mennyit szennyezzük ezért a világot!

– **Biboros úr:** vannak, akik hetente ugyanezt csinálják...

– **Erdő Péter:** – Hát éppen ez az! És ebben a tekintetben figyelmeztet minket, például biztos, hogy mindig annyit kell utaznunk? Biztos, hogy az a sok videokonferencia, amit most fārasztónak érzünk, annak egy része nem maradhat meg a járvány után is? Nem feltétlenül kell mindent a személyes és energiapazarló mozgással elintézni... Aztán, hogy mi, mennyit ér? Az értékek kérdése... Az élelmiszer és az emberi munkának bizonyos feladatai, amelyekről látjuk, hogy nélkülük a társadalom semmiképpen nincs meg. Még azt is mondanám, hogy a vallás értéke. Olaszországban volt erről egy nagy vita, mert a hatóságok betiltották egy időben a templomok működését, és sokan megkérdezték, hogy miért teszik ezt. A válasz az volt, hogy nem olyan életfontosságú funkció... És, kérem, kiderült, hogy a vallás sokak számára nagyon is életfontosságú kérdés, tehát ennek legalább az ātgondolása nagyon időszerű és alkalomszerű volt. Szép példák voltak különben mind a fizikai helytállásban, amikor a közösség szolgálatáról volt szó, mind a lelkipásztoroknak a munkájában, hogy egyszerre megtartani minden óvatossági, egészségügyi előírás, másfelől pedig vállalni azt az önzetlen erőfeszítést vagy segítséget, amit a helyzet megkíván. Ebben a tekintetben is egyfajta tisztulási folyamatot lehet itt észrevenni.

– **Műsorunk vége felé járunk, mindenkit arra kérek, hogy röviden összegezze, amit az elmúlt időszak tanúságaként fontosnak gondol...**

Vizi E. Szilveszter: – Oly sokat említettük a járványt... Voltaképpen a járvány valami újra tanítja meg az emberiséget. És ebben épp a vallások tudnak segítséget nyújtani. Közös ellenség van, amelyet nem látunk, nem ismerünk, és csak keveset tudunk róla, ez a közös ellenség való-

jában anti-Bábel lehet. Anti-Bábel lehet és pünkösdi csoda lehet, mert mindenki arra gondol, hogy ezt most le kell győznünk, hogy a közös, a bonum communé, a közös jót, az egész globális közös jót szolgáljuk.

– **Főrabbi úr?**

Köves Slomó: – Én is Bábel tornyára térnék vissza, szerintem a legkézenfekvőbb tanulság az, hogy kicsit elbíztuk magunkat... Már úgy az emberiség. Abban az értelemben, mint ahogy Bábel tornyának építői is, hogy a biztonságérzetünket, ami a legalapvetőbb igénye minden embernek, valahogy saját magunktól, saját magunkra támaszkodva fogjuk megteremteni. Építünk egy olyan hatalmas házat, amely lebont-hatatlan az istenek által is! A mostani helyzet azt mutatta meg, hogy az igazi biztonságérzetet éppen hogy nem a nagyon nagy, de véges házak, hanem a végtelen és transzcendens tudja megadni.

– **Püspök úr, a végszó...**

Balog Zoltán: – Csatlakoznék a professzor úrhoz. Ez a láthatatlan elleni küzdelem összehozhatja a gondolkodó és a hívő embereket abban, hogy megértjük, mennyiben is

*Ha csupán
annyi jön ki majd ebből
a vilá járványból
számunkra, hogy
végre megint úgy
élhetünk, ahogy eddig
éltünk, akkor nagyon
nagy a baj!
Azt mondom: ebben van
egy isteni „megállj,
ember!”*

Balog Zoltán,
a Magyarországi
Református
Egyház Zsinatának
lelkészi elnöke

kell másként cselekednünk erkölcsileg, de akár az életstílusunkban, az életmódunkban is, hogy a létünk sokkal inkább megfeleljen a teremtett világ természetének. És hogy ebben a harcban, ebben a közös küzdelemben tudjuk fölfedezni a hitnek az erejét. Én ezt kívánom mindenkinek. Azoknak meg, akiknek hitbéli közösségként az a dolguk, hogy ezt az erőt felmutassák, azt kívánom: ezt úgy tudják megtenni, hogy vonzóak legyenek! Mert erről most nem beszéltünk, de nekünk volna egy nagyon komoly feladatunk a jövőre nézvést, felismerni, hogy a pandémia miben alakítja át az egyházi életünket. Miben változtatja meg az egyházon belüli hitélet jellemzőit, a napi gyakorlatát, hogyan segít ez bennünket abban, hogy jobban el tudjunk érni az emberekhez, hogy kimozduljunk a templom falai közül. Mennyiben van értelme a digitális világot használni nemcsak a konferenciák világában, hanem a hit világában is, úgy, hogy közben a személyességet – amely a lényege a hitnek, hiszen azt olvassuk, hogy a hitből hitbe terjed az örömezenet, az evangélium – ne adjuk föl. Tehát minket mint hívő közösséget, egyházat is nagyon sok mindenre tanít ez a dolog, és hogyha ezt megtanuljuk, akkor vonzóbbá tudjuk tenni azt a hitet, amely nélkül talán lehet élni, csak nem érdemes. ♡

A hangfelvétel alapján összeállította: Sāghy Ildikó

HAGER RITTA, A FÉNYSZÖVŐ

Hager Ritta textilművész életműve – immár hét évtizede – a szakralitás, a keresztény szellemiség jegyében épül. 90. születésnapja alkalmából, ez év áprilisában, életműve legjelentősebb alkotásait felvonultatva a Magyar Művészeti Akadémia retrospektív kiállítást rendezett munkáiból a Pesti Vigadó galériájában. Hager Ritta Belső csend című tárlata, a járványügyi helyzettől függően, június 20-áig látogatható.

Belső csend

„A keresztény lelkiség megvallása pótolta Hager Ritta számára azt a deficitet, amelyet a XX. századi ateista világmagyarázatok hiába- valóan próbáltak mesterségesen betölteni. Bár kínálkozott és kínálkozik számtalan út, ő az evangéliumi utat fogadja el érvényesnek és üdvözítőnek. Tanúságtételének eszközeül pedig a művészet mellett döntött, amit spiritualizmus- sal telített textilkompozíciók formájában tár a világ elé” – *Keppel Márton* művészettörténész méltatja e szavakkal Hager munkásságát.

Hager Ritta textiltervező iparművész 1931- ben született, Budapesten. Tanulmányait az Országos Magyar Iparművészeti Iskolában 1949-ben fejezte be. Molnár Béla tanítványa- ként textilnyomó szakon végzett, de munkás- ságát kezdetektől a csomózott, egyéni techni- kákat alkalmazó textilkészítés határozza meg. Tanulmányainak lezárulása után a budapesti Operaház kosztümfestőjeként dolgozott, de szakmai pályafutását megtörte az 1951-es kite- lepítés, amely megalázó módon elszakította megszokott életterétől és segédmunkássorsra kényszerítette. E nehéz, megpróbáltatásokkal terhes éveket követően 1954-től 1958-ig a Textiltfestő Iparművészek Alkotóközösségében, majd 1958 és 1968 között az Iparművészeti Vállalat tervezőjeként és kivitelezőjeként te- vékenykedett. 1968 óta szabadfoglalkozású textilművészként dolgozik.

Az 1960-as évek óta szerepel rendszeresen műveivel a magyar ipar- és képzőművészeti ki- állításokon, rendez műveiből önálló tárlatokat, s számos megbízásra készült műve – függöny, textil falikép, falikárpit – került hazai és kül- földi közintézményekbe, egyházi épületekbe, közösségi terekbe is. A művészi alkotómunka mellett aktív közéleti tevékenységet is kifejt. Munkáit több rangos múzeum, gyűjtemény (Iparművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Mú- zeum, Szombathelyi Képtár) őrzi, kiállítási szerepléseit megannyi díj elnyerése fémjelzi. Munkásságát a legrangosabb szakmai díjakkal (Munkácsy-díj 1988; Kossuth-díj, 2003, Nem- zet Művésze díj, 2014) ismerték el. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Életszemléletéről, munkamódszeréről *Keserü Katalin* művészettörténész állapí- totta meg összefoglaló érvénnyel: „Hager

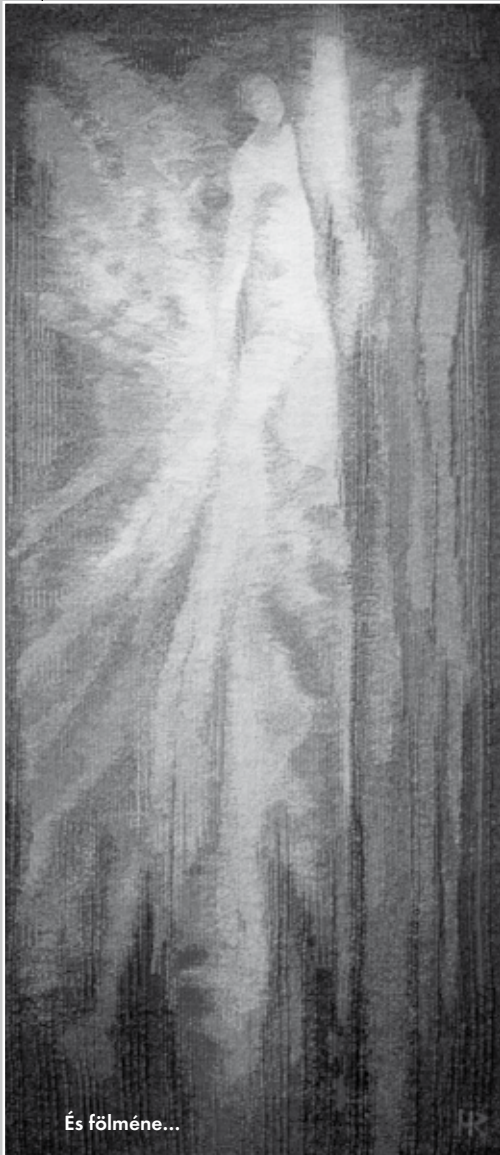

Hager Ritta,
a Nemzeti
Művész

Ritta munkái inkább a meditáció, semmint az experimentáció képviselői voltak, noha első jelentős darabjai egyúttal vitathatatlanul részei az environmentális, szobrászi jellegű falisző- nyeg-művészet történetének. Az *Összefonódás, Tűz* című, »új« anyagokkal (juta), technikákkal (fonás, kötözés) kísérletező műveinek meg- őrzött frontalitása, a témák költői és filozo- fikus jellege azonban a mához vezet. Hiszen a *Hullámzás, Fény, Út, Belső tűz, Áradás* című későbbi (mai) művei, az egyre inkább előtérbe hozott és egyénien gazdagított ó-gobelintech- níkával, a faliszőnyeg újra önmagára találásának állomásai, egyúttal a csenedesebb, a természeti és belső világot összekapcsoló, egymásba fonó (a természetet intimizáló és a belső érzékeny- séget kiterjesztő), ezáltal a létezés tudat gyö- kereihez visszanyúló kortárs képzőművészet- nek is reprezentánsai.” A művészetteoretikusi megállapításokat igazolja Hager Ritta alkotói önvallomása is: „Témáim kiválasztásánál a filozófia és a vallás, a profán szembeállításával adja a feszültséget, amit a harmónia old fel. A természetből merített szimbólummal kívánom szemléltetni az élményt, mert a szimbólum töb- bet hord magában a láthatónál. Az igazi mű provokál, figyelemfelhívó valami felé. A sok kísérletezés, töprengés, vajudás után születik meg az alkotás, melyben magunkra ismerünk.”

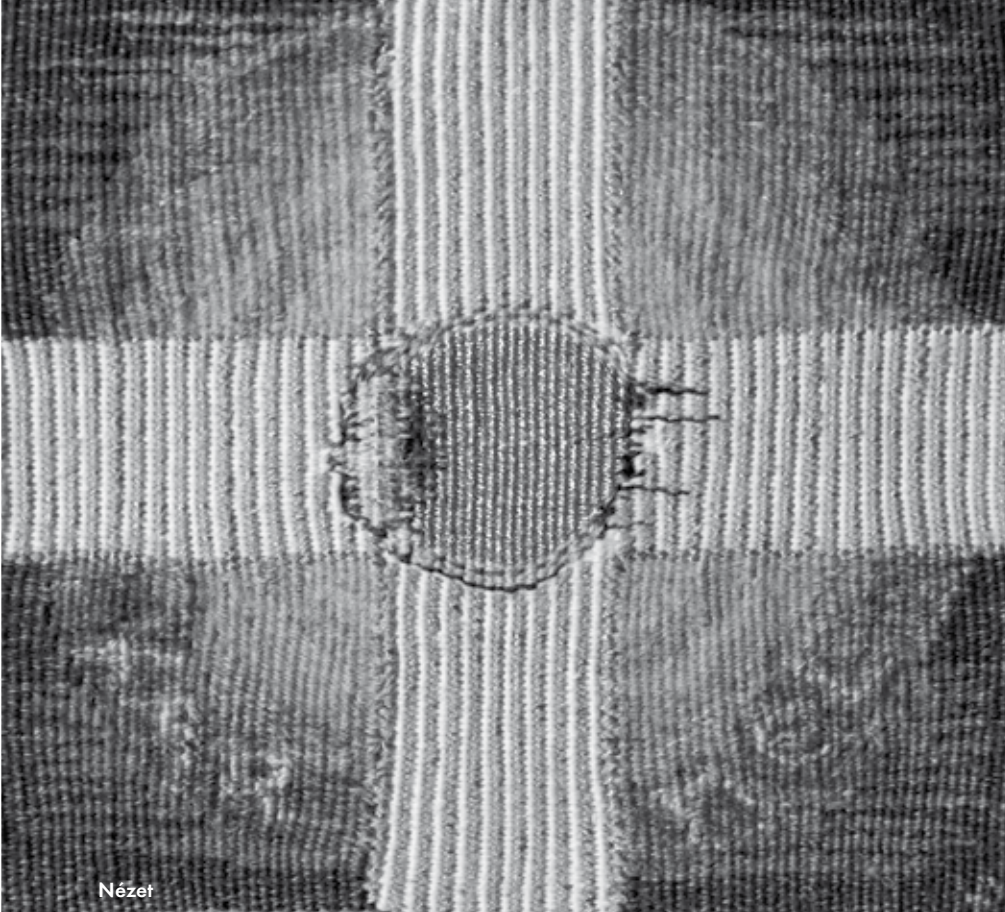
◆◆ Összeállította: Weltler Ildikó

És fölméne...

Apokalipszis

Nézet

Forrás

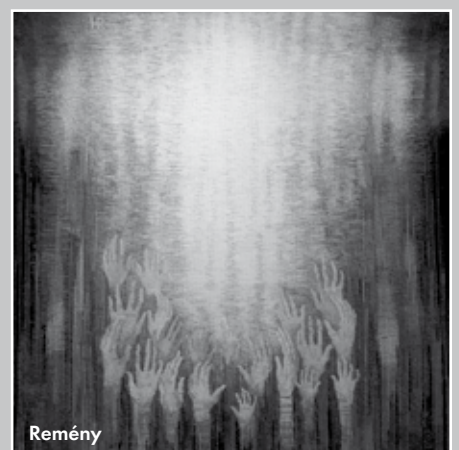
Ott fű, ahol akar...

Dilemma

Palla

Remény

JÓZSA ÁGNES

„Hogyan lettem Nagy Bálinttá?”

Elmélkedés egy Kossuth-díj apropóján

Nagy Bálint építész 1949-ben született Szegeden, 1976-ban diplomázott az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskolán. Tervezői munkát végzett az Ipartervben, a Lakótervben, a VÁTI-ban. Ellenzéki tevékenysége miatt 1979-től ácsként alkalmazták. 1980-ban a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) egyik alapító tagja, a *Beszélő* című szamizdat folyóirat szerkesztője. 1987 és 1990 között Amerikában dolgozott. 1991-ben Nagy Bálint és Tsai néven építészirodát alapított, 2001-ben elindította az N&n galériát, 2009-től a FUGA Budapesti Építészeti Központ kreatív vezetője. 2021 márciusában Kossuth-díjjal jutalmazták munkásságát.

– *A díjakat adják. Hogyan fogadta ezt az elismerést?*

– Azok közé tartozom, akik sosem kísérték figyelemmel, mások hogyan reagálnak arra, amit csinál. Én mindig végeztem a magamnak kiszabott munkát. Ez nemegyszer a különböző helyeken elégedettséget váltott ki. Az elmúlt években jó néhány kisebb-nagyobb elismerés ért, most pedig a legnagyobb díjat is megkaptam. Természetesen örülök, mindegyik díjnak örültem, mert mindegyiknek más a helyi értéke. Amit a legtöbbre tartok: az Europa Nostra díjam, amelyet a Kodály körönd homlokzatainak felújítási terveire kaptam, valamint a lengyel külügyminisztérium és Gdańsk városának elismerése a szamizdatos ténykedésemért. Ezek azt jelentik, hogy határon túl is tudják, hogy létezem.

– *Mit hozott a szülői házból örökségként,*

hiszen anyai nagyapja Diósszilágyi Sámuel, a jeles tudógyógyász, szülei ott voltak azon a hajón, amelyen 1939-ben megalakult a Nemzeti Parasztpárt. Az ön életútja pedig egyértelműen nem volt konvenciókat követő.

– Mindig is törekedtem arra, hogy mást csináljak, mint a környezetem. Felmenőim közül különösen tiszteltem és szerettem az anyai nagyapámat. Makói otthonukban a fal tele képekkel, számomra a mai napig a nagypolgári lakás mintája. Az apai nagyszülők szintén makóiak, de jóval szerényebben éltek, hagyományos parasztházban, amelyben tisztaszoba és kemence volt. Mi Szegeden laktunk. Amennyire ezt a családtörténet számon tartotta, még nem tudtam beszélni, de már állandóan építettem. Általános iskolás koromban, ha nem értem időben haza az iskolából, akkor anyám valamelyik építkezés kerítésébe kapaszkodva biztosan megtalált, mert néztem a betonkeverőt, a munkát. Nem voltam jó tanuló, ezért már középfokon is építőipari technikumba jártam. A szüleim azt akarták, hogy tanuljak valami szakmát.

– *A felsőfokú tanulmányok sem alakultak simán. Debrecenben kezdődtek, és Budapesten fejeződtek be. Már akkor is szakállt viselt.*

– Már Debrecenbe is azért kerültem, mert a középiskolai eredményem nem volt elég a műegyetemi felvételhez. A felsőfokú technikum középiskolás gondolkodású intézmény volt. A második tanévnitóra hárman mentünk szakállal. Berendelt bennünket az igazgató, és mind egyikünk kezébe nyomott pár forintot, hogy menjünk el borbélyhoz. Én pedig elővettem a személyi igazolványomat, hogy bocsánat, nekem ez a hivatalos arcom. Azóta viselem. Miután a debreceni iskolából végül kirúgtak, díszítő lettem a színháznál. Nemcsak engem küldtek el akkor, hanem két tanárt is, akik az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskolára kerültek, s elintézték, hogy engem is átvegyenek. Itt diplomáztam. Utána bekerültem a legjobb helyre, ahova akkor egy fiatal bekerülhetett, az Ipartervbe.

– *Milyen feladatokat kapott?*

– Gyorsan kaptam jó részfeladatokat. A vezető tervezők szerettek velem dolgozni, mert az összes számadatát tudtam fejből annak a

munkának, amelyen dolgoztunk. De egyértelmű volt, hogy műegyetemi diploma nélkül nem lehet ennél előbbre jutni. Áthelyeztek egy másik irodába statikus szerkesztőnek, ami engem nem érdekelt. A Lakótervben Virág Csaba éppen munkatársat keresett, elmentem hozzá, fölvettem. De az is rövid kaland lett, mert hamar kiderült, hogy az alkatomnak a gyári tervezőirodai munka nem felel meg.

– *Kik hatottak építészeti látásmódjára? Voltak mesterei?*

– Inkább azt mondanám, hogy voltak jó tanárok Debrecenben, elsősorban Mikolás Tibor, aki a tervezési tanszék vezetője volt, mellette Boruzs Bernát, aki szintén nagy formátumú építészfigura, és a harmadik, egy nagyon fiatal építész, Szabó János, aki Kanadában futott be nagy karriert. Az Yblben Beszédes Kornél volt a tanszékvezető, akitől nagyon sok mindent tanultam, de leginkább ellenpontként. Nekem mindenről más jutott eszembe, mint neki. Még az Ipartervnél történt, hogy behívott az osztályvezető, hogy indulj egy országos pályázaton, és kéne neki segítség. Mondtam, hogy nem tudok menni, mert én is indulok ezen a pályázaton. Fölháborodva mondta, hogy a fiataloknak együtt kell működniük az idősebbekkel, hogy elsajátíthassák a szakmát. Akkor én, a faragatlan huszonéves azt mondtam, hogy akárhová nézek, nem látok olyat, akitől érdemes lenne tanulni. Ez aztán meg is határozta későbbi kapcsolatunkat, pedig kiváló építész volt. Jóval harminc fölött választottam magamnak olyan mestereket, akik olyasmiket tudtak, amelyeknek azelőtt a közelében sem jártam. Ez a választás sokkal meghatározóbb volt az

Nagy Bálint
a FUGA
kiállításán,
2011

életemre. Kik ők? Nos, mindkettejükkel Amerikában találkoztam: Mezei Árpád filozófus, művészettörténész, az Európai Iskola (1945–48) alapítója, ideológusa, saját definíciója szerint kultúrtörténész. Nagyon sokat tanultam tőle. Batár Attila építész, közíró, fotós, aki nemcsak megértette, értelmezte a munkáimat, de felnyitotta a szemem mások építészetére is.

– *Még csak a hetvenes éveknél tartunk. Ambivalens viszonya volt a hatalommal. Hogy került kapcsolatba az akkori ellenzékkel? Makó, Szeged, Debrecen?*

– Mindegyik helynek volt egyfajta szerepe ebben. A Szegedről ismert és Pestre került, nem szakmabeli barátokkal tartottam kapcsolatot. Az ellenzékiek között pedig mindenféle irányzat megtalálható volt, sokféle társaság, de mind-

egyik nagyon nyitott és befogadó. Én pedig sokfelé jártam. Akkor alakult a 25. Színház. A *Szókratész védőbeszéde* előadásban például segédszínész voltam. Mindig voltak ilyen típusú kapcsolataim. Az ELTE-n különféle szabadegyetemek, ahova hívtak. Amit már pontosan tudok, az a SZETA-s kapcsolat. A szabadegyetemen szöveg egy szociológus lány, hogy kéne valaki, aki Salgótarján környékén elvállalja egy szárazmalom bontását, melyet megkapott egy roma család építőanyagának. Mondtam, elvállalom szívesen. Elmentünk nyolcan barátok, és két nap alatt elbontottuk a szárazmalmot. Ez megint másfajta emberekkel való kapcsolatot hozott. Így ment ez. Többféle szabadegyetem volt, tartott előadásokat például Tőkei Ferenc és Szabó Miklós, hogy ellenpólusokat mondjak.

Szilágyi Saci (Szilágyi Sándor) volt az egyik fő szervező. A Győri Színház 1981-es, Szikora János rendezte *Bambini di Praga* előadásának (díszlettervezők: Bachman Gábor, Erdély Miklós, Harasztly István, Pauer Gyula, Rajk László, Szegeő György; jelmeztervező: El Kazovszkij, mozgás: Angelus Iván) én voltam a scenikus, amit aztán négy előadás után letiltottak. Éltük a fiatal emberek életét, s erre felé sodródtunk. A SZETA-tól már csak egy lépés volt a *Beszélő*, a *Beszélőtől* pedig a Duray-bizottság. De ez nem tartott sokáig, mert mégiscsak építész voltam. Amiben én segíteni tudtam, az a *Beszélő* illegális terjesztésének megszervezése volt.

– *A folyóirat illegális terjesztése egyáltalán nem volt kockázatmentes...*

– A huszonéves emberek többnyire nem gondolnak a kockázattal. Jól érzik magukat a bőrükben. Nem mondom, hogy élvezik, amikor az utcán követi őket a rendőrautó, de nem gondolják azt, hogy ez a világ vége. Néhány őrízetre vétel után sem gondoltam, hogy ez örökké így lesz. Jól éreztem magam ebben a világban. Amikor 1979-ben „nyugdíjaztak” a Városépítési Tudományos és Tervező Intézetből, akkor azonnal adódott a fizikai munka. Értettem valamilyen szinten az ácsmunkához, a kőművesmunkához. Később ez kibővült asztalos, kőműves és burkoló szakággal. Jól éreztem magam. Csináltuk a tetőt, az utcán kint állt a rendőrautó, amíg a munkaidő tartott, és figyeltek. Ez nem számított, s a tetejébe munkalehetőséget lehetett biztosítani sok, az állásából kirúgott filozófusnak, filmrendezőnek, közgazdásznak. Elképesztő anti-munkásfigurák dolgoztak velünk. Az is életforma volt, nem csak munka, s valamiféle megélhetést is jelentett. Ami érdekes, hogy ezt az egyértelműen illegális munkát nem használták föl ellenünk. Amikor megpróbáltunk elhelyezkedni valahol, egy-két hónap után elérték, hogy ott fölmondjanak nekünk. Az, hogy illegálisan tetőt építünk, belefért. A hetvenes-nyolcvanas éveket éltük, az egész ország illegálisan épített tetőt...

– *Építészvágyaival hogyan élte meg ezt az időszakot?*

– Nem jól. Mezei Árpád tette ezt a dolgot helyre visszamenőleg is. Ma is hallok a hangját, ahogy mondta: „Nézzé Bálint, soha nem rajzolt volna ilyen házakat, ha nem tudta volna, hogy azokat hogyan lehet megépíteni.” Ez azért volt így, mert hosszú éveken keresztül építettem, ugyan a mások által rajzolt házakat, de a mesterség mégiscsak a kezemben volt.

– *Hogyan keveredett Amerikába?*

– Király Béla intézményén, az Atlantic Research and Publications révén, ahogy akkoriban sokan mások, Soros-ösztöndíjjal. Fél évre szól az ösztöndíj, de én három évig maradtam. Sokat dolgoztam, fölépítettem a *barnt*, az asztalosműhelyt, terveztem, építettem lakásbelső,

terveztem székét, könyvtárt és raktam fürdőszoba-burkolatot, készítettem karkötőt, festetem falat, faragtam sakk-készletet. A mexikói segéd munkások ámulattal nézték, hogy a fehér ember kézfűrésszel fűrészel. Sokféle munkát vállaltam, és a honi léptékkal mérve sokat kerestem, mindezek mellett sok érdekes dolgot sikerült megvalósítanom.

– *Aztán hazajött...*

– Az nem merült föl soha, hogy kint maradjak. Itthon volt az életem. A szüleim még éltek, gyerekem volt. Egyértelmű volt, hogy haza kell jönnöm. Erős vonzása volt a rendszerváltásnak, de akkor mindjárt nem akartam. Tudtam, ha hazajövök, akkor nem tudok kimaradni belőle, mert ha kimaradnék, az nem lenne helyes. Úgy gondoltam, ha jövök – remélve, hogy egy ideálisabb világba –, akkor a szakmámat akarom csinálni. Hazajöttem és létrehoztam az Nagy Bálint és Tsai építészirodát, ami úgy nézett ki, hogy működőképes. Tulajdonképpen a szakmai pályám akkor kezdődött, 1991-ben.

– *Több évig messze volt az itthoni szakmai élettől. A régi állami tervezőirodák utódszerveződései mellett milyen feladatokat kapott?*

– Szociális otthonokat terveztem a fővárosnak, rengeteg homlokzatfelújítást a VI. kerületben. Ebből a leglátványosabb a Kodály köröndi négy épület. Sok tetőteret terveztem, családi házat, a Bárka Színházat, templomot. Megint csak az történt, hogy jól éreztem magam. Sok fiatal ember – később komoly karriert befutó építész – dolgozott a kezem alatt, akikkel nagyon jó volt, és most is nagyon jó a kapcsolatom. Megint volt egy életformánk, megint volt arculata annak, amit csináltunk.

– *Akkor már létezett az N&n galéria is. Hogy született az ötlet?*

– Kétségtelenül a világ vezető építészeti galériája, a New York-i Storefront for Art and Architecture ihletésére, amelyre Batár Attila hívta fel a figyelmemet. Az első naptól kezdve oda jártam. Fantasztikus hely, a világ vezető alternatív és nem alternatív építészeti állítottak ott ki, például Makovecz Imre is. A hely súlyát

csak egyetlen dologgal érzékeltetném: homlokzatát Steven Holl tervezte. Addig én nem talákoztam építészeti galériával és ott eldöntöttem, hogy majd Pesten én is csinálók egyet. Ennek megvalósulása a 2001-ben nyílt N&n galéria, amely négy olyan fiatal építész kiállításával indult, akik korábban a munkatársaim voltak, de már felmutathatták az eredményeiket. Az iroda és a galéria egy ideig párhuzamosan működhetett, de sok minden megnehezedett, jött egy magánéleti válság, és kezdtem leépíteni az irodát. A galéria összművészeti kiállítóhely lett, ahol az irodalom, a zene közönsége felfedezheti az építészet. Minden jó volt, de az építésziroda nem bírta el a galéria terhet. Akkor talákoztam a Budapesti Építész Kamara felhívásával, hogy az új építészeti központ művészeti vezetésére embert keresnek. Beadtam a pályázatot, megnyertem, és azóta csinálom.

– *A kulturális élet központja lett a már több mint tizenegy éves FUGA.*

– Nem vagyok, bár meglehet, hogy már az lettem, kulturális menedzser. Laikus vagyok, aki korábban működtetett magán-építészgalériát, ahova belopakodott a képzőművészet, a szépirodalom, a zene is. Ott tulajdonképpen kicsiben már megvoltak azok a dolgok, amelyek a FUGA-ban kibővíültek, és itt a mennyiség átcsapott a minőségbe: „A FUGA olyan, a világon egyedülálló kulturális intézmény, amely a művészet minden ágát befogadja úgy, hogy ehhez a közös alapot az építészlet jelenti... Az építészlet a kultúra elválaszthatatlan része.” A többféle művészeti ág befogadásának az az oka, hogy az építészeti kiállításnak mint műfajnak nincs saját közönsége.

– *Sikerült elfogadtatnia, hogy az építészeti rajz műalkotás?*

– Ez tíz évbe telt. Ami a kezdettől fogva fontos volt, hogy a házba jöjjen be a zene, a képzőművészet, az irodalom, a fotó közönsége. A házban ezrek fordulnak meg, mert mindegyik művészeti ágnak megvan a saját közönsége, sőt minden műfajnak más közönsége van. Egy barokk zenei hangversenyen teljesen más emberek töltik meg a termet, mint a CentriFUGA Kortárs Zenei Műhely koncertjein. Annyiféle közönségünk van, ahány előadás, kiállítás, rendezvény. Sokan életükben először itt találkoznak az építészettel mint kiállítási műfajjal. Lehet, hogy látta már a saját lakása alaprajzát, de ha itt ül egy koncerten egy építészeti kiállítás terében, akkor utána nagyon figyelmesen

– ezt számtalanszor tapasztaltam – megnézi a kiállítást is. Szerintem ez a ház legfontosabb üzenete, ereje, hogy az építészlet kinyitotta a többi művészeti ág közönsége felé.

– *Megfordultak itt a kulturális élet jelei...*

– Azt szoktam mondani, hogy én egy jó értelemben vett művelődési ház vezetője vagyok. Megfordult itt Kurtág György, Spiró György, Vajda Mihály, Makk Károly... nem akarom sorolni. Nincs a világon másik olyan kulturális intézmény, amely a művészeti ágak összességével foglalkozik, de az alapját az építészlet adja meg. Ez tudatosan megtervezett koncepció szerint alakult így. Most körülbelül háromezer-nyolcszáz rendezvényenél tartunk, ha nem számolom a Mikrokozmosz napi online videósorozatunk eddig több mint háromszáz adását. Erre a kritikusok azt mondják, hogy miért nem kevesebb programunk van? Azért nem kevesebb, mert így is kétéves a sorban állás a kiállítótermekre, s bizonyos művészeti ágakban még hosszabb. Nagyon sok sorozatunk van, a legregébbi a *Párhuzamos vidékek*, ez a budapesti Műegyetem négy tervezési tanszékének közös kiállítása. Az éppen a falon lévő kiállítás már a tizenkettedik. Számtalan együttműködő partnerünk van, felsorolhatatlan. Együttműködünk felsőfokú intézményekkel, külföldi és magyar, építészettel foglalkozó helyekkel. Az első évben még sokkal több támogatást kaptunk, nagyon sok saját programot tudtunk megszervezni. De azért később is sikerült jelentős kiállításokat létrehozni, mint például Breuer Marcell, Zalotay Elemér, Lucien és Rudolf Hervé kiállításai.

– *Öntörvényű alkotó volt mindig, mégis, ezt az öntörvényűséget el tudta fogadtatni, s közeget tudott teremteni.*

– Hol tudtam, hol nem! Van, aki nem szereti a „főztömet”. Én nem fogok megváltozni. Sokféle FUGA-t lehet csinálni, jobbat is kitálálhat valaki. De az más lesz. Ennek a történetnek a legfontosabb része a személyesség. Az, hogy én ezeket a szereplőket személyesen ismerem, ezekkel a szereplőkkel személyes a kontaktusom – az én alatt értsük azt a háromnégy embert, aki a FUGA-t alkotja. Amit mi választottunk mint lehetőséget, az a szatócsboltos mentalitás. Tudjuk, hogy kinek hány deka parizert kell adni, vagy csirke far-hátat, mert csak azt tudja megfizetni, és kinek kell a bélszín meg a lazac.

– *Voltak építészambíciók, s most már egészen másfajta munkát végez.*

– Igen, már nem tartom magam építésznek. Így alakult. Mindig mindent, amit csináltam, megpróbáltam a képességeimhez képest jól csinálni. A Széchenyi Akadémián tartott székfoglalómnak az volt a címe: *Hogyan lettem „nemépítész”?* Azzal fejeztem be az előadást: „Egyetlen dolgot értem el, amit mindig is szerettem volna. Lakásom, hétfélig házam, autóm és bankbetétem nincs, de így lettem azzá, akivé mindig is lenni akartam tudat alatt, Nagy Bálint-tá.” Ez volt a cél, és ez, remélem, sikerült. ♦

Miklósa Erika a tavalyi gálán

Miklósa Erika, Debreczeni Ildikó és Pataki Bence a sajtótájékoztatón

IRÁNY: A MAGYAR TAVAK FESZTIVÁLJA!

Csónakkal a Velencei-tavon

Komolyzene és tevékeny pihenés a szabadban – nos, ez az egyszerű elgondolás volt az, amelyre építve a *Természet Operaháza* – évről évre növekvő népszerűségű – fesztiválja eljutott oda, hogy immár több helyszínen is hívogató hazai találkahelye legyen a művészeteket kedvelőknek, a természet szerelmeseinek és a sportos életmód híveinek, hiszen ez utóbbit a fesztiválon rendezett futóversenyek, kerékpáros túrák, csónakázások sorra lehetővé teszik. A rendezők pontosabban is megfogalmazták szándékukat: „Ha a zene lélekemelő élményét a természetben való mozgás örömeivel ötvözzük, abból olyan, szabad ég alatti »zeneterápia« születik, amely valódi felüdülést hoz testnek és léleknek.” És mostani karanténos időnkben lehet-e vonzóbb meghívót kapnunk?

A *Természet Operaháza* Debreczeni Ildikó fesztiváligazgató kezdeményezésére több mint fél évtizede a Tisza-tónál indult útjára, és olyannyira bevált az ötlet, hogy idén a Velencei-tó, jövőre pedig a Balaton térsége is csatlakozik hozzá. Így jött létre a *Magyar Tavak Fesztiválja*, amelynek fővédnöke Ader János köztársasági elnök, védnökei pedig Fekete Péter kultúráért felelős államtitkár és L. Simon László

miniszteri biztos, valamint F. Kovács Sándor országgyűlési képviselő.

A *Magyar Tavak Fesztiválja* rendezvénysorozat tehát ilyenképpen idén a Tisza-tónál nyolcadik, a Velencei-tónál pedig első alkalommal nyitja meg kaput. A Velencei-tónál június 18-ától 20-áig, a Tisza-tónál pedig július 30-ától augusztus 1-jéig rendezik meg a különleges fesztivált. A rendezvénysorozat részleteiről április végén a kápolnásnyéki Halászkastélyban tartottak sajtótájékoztatót.

L. Simon László már a tavalyi nyitógálán elmondta, hogy a Kossuth-díjas operaénekes, Miklósa Erika, aki a kezdetektől a *Természet Operaháza* szereplője és nagykövete, pár éve velencei lakosként a térségi művészeti életbe is bekapcsolódott, így a jövő évi fesztiválnak is ő lesz a meghatározó személyisége. A társfesztivál művészeti vezetője pedig Pataki Bence operaénekes lesz, aki a 2021-es Velencei-tavi programok, köztük a számos zenei helyszínnel rendelkező kerékpáros körtúra szervezésében a Kárpát-medencei Művészeti Népfőiskola, illetve a Csajághy Laura Szabadtéri Színpad nevében vállalt szerepet.

A sajtótájékoztatón Debreczeni Ildikó fesztiváligazgató elmondta: intenzív szervezőmunka zajlik a háttérben, hogy a legmagasabb színvonalú rendezvényekkel várják az érdeklődőket. A részletekről elárulta, hogy mindkét helyszínen a Szolnoki Szimfonikusok gálakoncertjével indul a program péntek este, majd szom-

A Tisza-tónál

L. Simon László a tavalyi gálán

baton biciklire, vasárnap pedig hajóra szállnak a résztvevők, így vesznek részt a megállókon rájuk váró jobbnál jobb koncerteken.

A Velencén élő Miklósa Erika örömmel nyugtázta, hogy a Velencei-tó is csatlakozott a nagyszerű kezdeményezéshez, mint mondta, a Tisza-tóhoz már hazajár, a Velencei-tónál pedig házigazdaként köszönheti majd a résztvevőket. Pataki Bence operaénekes a gálakoncert mozzanatait ismertette.

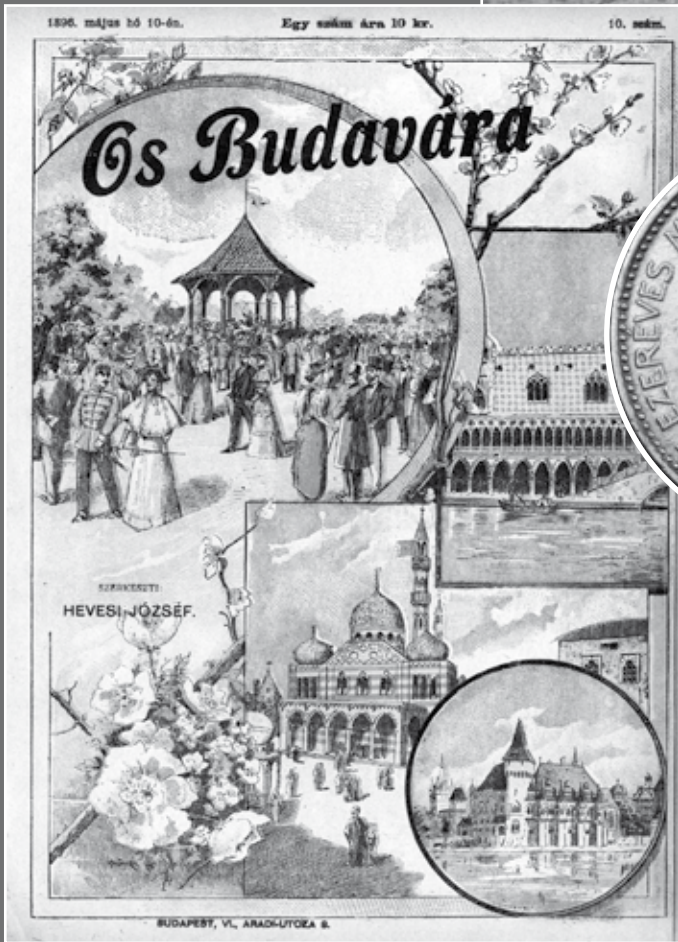
A velencei-tavi program részleteiről Rodics Eszter, a Halászkastély igazgatója számolt be: a gálakoncert helyszíne június 18-án a kápolnásnyéki Csajághy Laura Szabadtéri Színpad lesz, a szombati program a Halászkastélytól indul, és ide is érkezik vissza: hét állomást érint majd, többek között a sukorói református templomot, a pákozdi katonai emlékparkot és a Dinnyési Hagyományörző Központot.

A sajtótájékoztató nem érhetett véget operadallamok nélkül: Miklósa Erika és Pataki Bence duóját Harazdy Miklós zongoraművész kísérte.

Mise a Mátyás-templomban, 1896. május 3.

Ferenc József az állatkiállítás látogatójaként

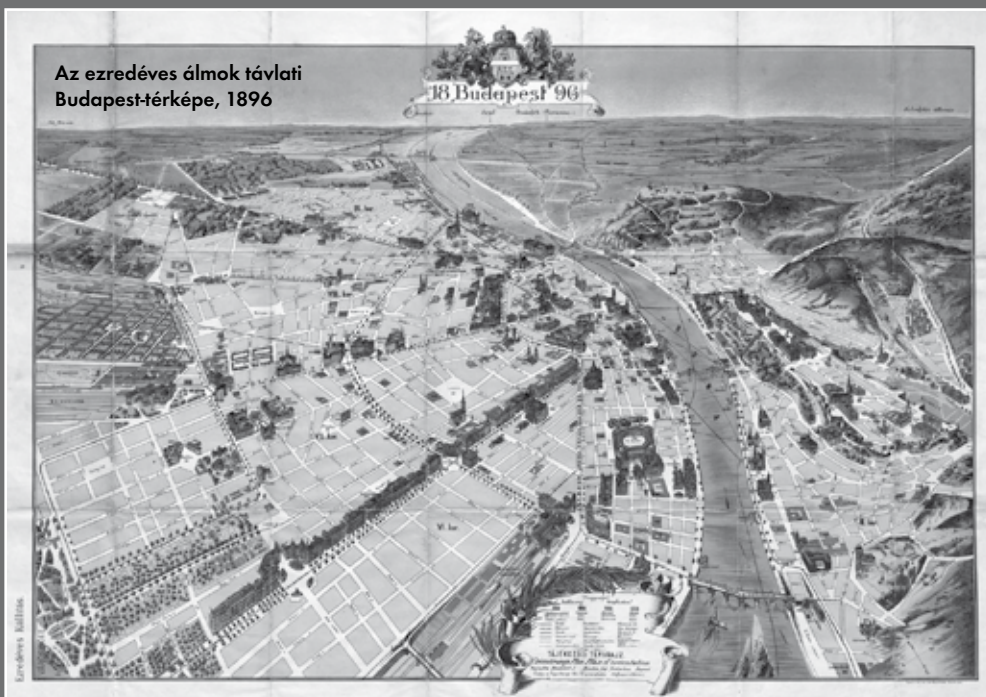
Falutemplom a kiállításon

A kiállítás Andrássy úti főbejárata

Szökőkút az Iparcsarnok előtt

Az ezredéves álmok távlati Budapest-térképe, 1896

KIVONULÁS...

A Magyar Nemzeti Múzeum május 2-án ezen a címen indította útjára új online sorozatát.

Mennyi mindent jelenthet egyetlen szó? – teszik fel a költői kérdést a bevezetőben.

„Kivonulás, mint a bibliai exodus. Szecesszió, amikor a művészek kivonultak a városi kulturális központból.

Majális, amikor egy társaság a természetben ünnepel. Kivonulás, amikor egy hadsereg elhagyja a megszállt területet. Hányféle történet, kutatás, megközelítés juthat eszébe egyetlen fogalomról a múzeum kutatóinak, kurátorainak?” És a művelődéstörténeti sorozat első része 125 évvel ezelőtre, a honfoglalás 1000. évfordulójára repítette vissza az online látogatót.

M. LOVAS KRISZTINA*

A millennium felejthetetlen pillanatai

A honfoglalás 1000. évfordulóján

125 évvel ezelőtt, május 2-án fényes külsőségekkel nyitották meg a millenniumi ünnepségeken a hazánk történetében egyedülálló *Ezredéves Országos Kiállítást*, melyet fennállásának hat hónapja alatt közel hatmillió ember keresett fel. Az uralkodócsalád tagjai mellett előkelő külföldi vendégek sokasága is ellátogatott erre a különleges bemutatóra. Maga Ferenc József tizenhárom alkalommal tisztelte meg jelenlétével a kiállítást. A honfoglalás 1000. évfordulójára rendezett ünnepségeket nagyszabású építkezések és beruházások is kísérték. Ez az időszak Budapest világvárossá válásának pillanata is egyben.

1896-ban adták át a millenniumi földalatti vasutat, amely a londoni után az első ilyen beruházás volt Európában. Ekkor épült ki a dunai rakpart, felavatták a főváros harmadik hidját, a Ferenc József hidat (a mai Szabadság híd) és elkészültek az Andrassy út és a Nagykörút pompás palotái. Megnyílt az Iparművészeti Múzeum csodálatos szecessziós épülete, a Vígszínház és a Kúria a mai Kossuth téren. A Parlament ekkor ugyan még teljes egészében nem készült el, de a millennium idejére időzítették a kupolacsarnok befejezését, ahol az 1896. június 8-i nagy millenniumi felvonulás alkalmával az országgyűlés alsó- és felsőháza együttes díszülést tartott az uralkodócsalád jelenlétében. Számos más köz- és reprezentációs épületet, emlékművet és szobrot is avattak ebben a felejthetetlen ünnepi esztendőben, elég csak azokra a monumentális emlékoszlopokra gondolnunk, amelyeket a történeti Magyarország hét pontján állítottak fel, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor-hegyen,

A korona átszállítása a Mátyás-templomba

a Morva és a Duna találkozásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Cenk-hegyen.

1895 szilveszter éjszakáján a millennium évét egyszerre felzúgó harangok köszöntötték országszerte. 1896. április 21-én a képviselőház ünnepi ülésén elfogadták azokat a törvénycikkeket (1896. VII. és VIII. tc.) amelyek megőrizték a honfoglalás ezeréves évfordulóját, valamint az ünnep alkalmából létesítendő maradandó alkotásokat, ezek közé tartozott többek között négyszáz új népiskola felállítása is. A közmegegyezés jegyében a parlamen-

ti pártok a kiállítás idejére felfüggesztették a belpolitikai vitákat.

Az ünnepélyes megnyitóra Ferenc József és Erzsébet királyné is a fővárosba érkezett. Különösen nagy eseménynek számított Sissi Magyarországra látogatása, hiszen a fia, Rudolf trónörökös 1889-es tragikus halála után visszavonultan élő, fekete gyászruhát viselő királyné egyre ritkábban mutatkozott nyilvános rendezvényeken. Egyik utolsó látogatása volt ez hazánkban, hiszen két évvel később, 1898-ban váratlanul ő is befejezte földi pályafutását, amikor egy olasz anarchista merénylő, Luigi Lucheni halálosan megsebesítette Genfben.

A millenniumi kiállítás megnyitására május 2-án a főváros házait nemzeti színű zászlókkal és drapériákkal ünnepi díszbe öltöztették. Már kora reggel ellepték a tömegek a város utcáit, különösen a budai várból levezető utat, illetve az Andrássy utat egészen a Városligetig, hogy láthassák a királyi palotából induló, a királyi család tagjait szállító udvari hintókat. Különösen lelkes fogadtatás üdvözölte Stefániát, Rudolf trónörökös özvegyét, valamint Erzsébet és Ferenc József gyermekeit: Gizella és Mária Valéria főhercegnőt, és a nádori ág

Ferenc *István király* című művét adták elő, a Nemzeti Színházban pedig a kor egyik ismert szerzője, Rákosi Jenő *Az ezredév ünnepe* című prologja mellett a *Szigetvári vértanúk* című darab került színre. Másnap a koronázó budavári Nagyboldogasszony (ismertebb néven Mátyás)-templomban, az előkelő társaság jelenlétében ünnepi hálaadó istentiszteletet tartottak az uralkodópár és a királyi család részvételével. A szertartáson éppúgy, mint az 1867-es koronázás alkalmával, Liszt Ferenc *Koronázási miséje* csendült fel. Az úri társaság-

jus 7-én Constantino Nigra gróf, bécsi olasz nagykövet, a diplomáciai testület doyenje, a rangidős diplomata díszebédet adott a minisztereknek. Május 9-én az ország összes iskolájában ünnepségeket rendeztek a millennium tiszteletére, a következő napon pedig az ország összes templomában hálaadó istentiszteleteket tartottak. Május 11-én a főváros ünnepi díszközgyűléssel emlékezett, május 3–15. között az ország összes törvényhatóságában ünnepi közgyűlést tartottak.

Az Ezredéves Országos Kiállítást a Városligetben mintegy ötszázhuszezer négyzetméternyi területen, kétszáznegyven pavilonban rendezték meg. A kiállításon, amelyen ezer év történelmi-kulturális anyaga keveredett a korszak imponáló technikai vívmányaival, kizárólag hazai eredetű termékeket mutattak be, ami a magyarországi néprajzi-kulturális sokszínűség páratlan seregszemléjeként az ország ezeréves örökségét, tündöklését és anyagi jólétét volt hivatott reprezentálni. A millen-

Festők ünnepe, csoportkép

képviselőjét, József főherceget, akinek magyar díszfogata szembetűnően különbözött a többi udvari hintótól. A magyar öltözetű kocsis mellett kócsagtollas huszár ült a bakon meggyiszínű, ezüstszínű ruhában. A főherceg a menyével, Augusztia főhercegnével és fiával, József Ágost főherceggel ült a hintóban. Részt vett a megnyitón Ferenc József legifjabb öccse, Lajos Viktor főherceg, valamint Ottó Ferenc főherceg, az uralkodó másik öccsének, Károly Lajosnak a fia, Ferenc Ferdinánd trónörökös testvére.

Az előkelőségek, a miniszterek és a meghívott arisztokraták többnyire díszmagyarba öltöztek az alkalomra. A megnyitóra 11 órakor az Iparcsarnok előtt felállított bíborszínű sátorban került sor, ahol Dániel Ernő kereskedelmi miniszter kért engedélyt az uralkodótól a kiállítás megnyitására. A Gellérthegyén ágyúk, a kiállítás területén harangok jelezték a megnyitó időpontját, az egyesített dalárdák négyszáz fős kórusa pedig az erre az alkalomra készült millenniumi himnuszt énekelte. Az eseményen a magyar miniszterek és főméltóságok mellett jelen voltak a külföldi diplomataik, valamint a hazai és a külföldi sajtó képviselői. Este az Operaházban díszelőadás zárta a napot: Erkel

Díszmenet a koronával a Széna téren át

nek szigorú előírások szerint díszmagyarban kellett megjelennie, a hölgyeknek magyaros szabású díszruhában, uszályos szoknyával, köténnel, magyaros főkötővel és fátyollal. Este a Nemzeti Múzeum épülete mögött, Festetics Tasziló Esterházy utcai palotájában fényes fogadást és bált rendeztek a legelőkelőbbek és a diplomáciai testület tagjai számára.

Május 4-én este 6-kor Dániel Ernő miniszter és felesége adtak fogadást a Park Clubban, a mai Stefánia Palotában, az ország vezető politikusainak és a külföldi vendégeknek. Az ünnepségsorozat következő állomásaként május 5-én Ferenc József és a főhercegek jelenlétében katonai díszszemlélt tartottak a Vérmezőn. Este udvari fogadás volt a budai várban. Má-

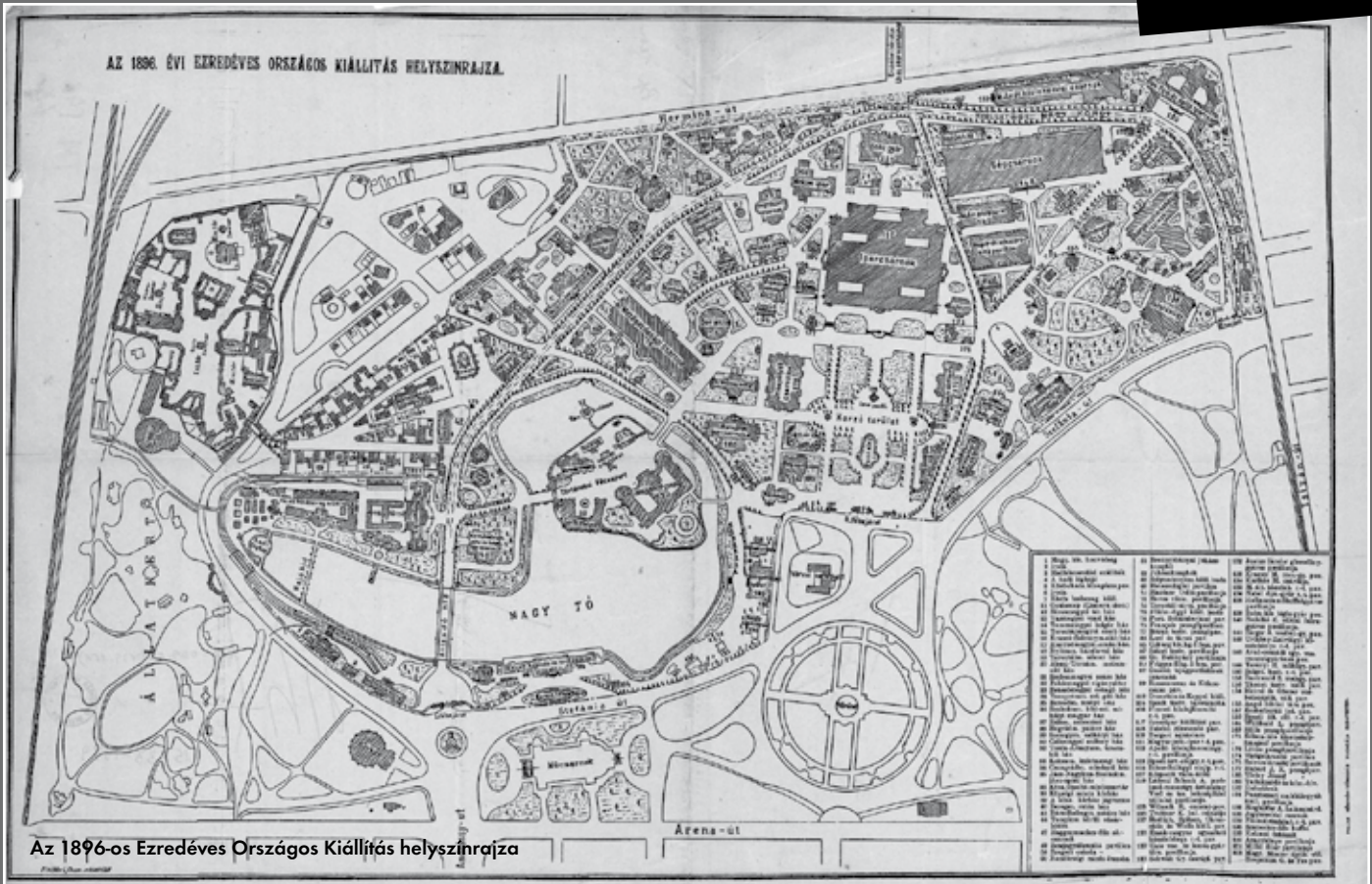
Haditengerészeti ágyúk a kiállításon

niumi ünnep politikai értelemben is jelentős üzeneteket hordozott. Elsősorban azt, hogy a kiegyezéssel Magyarország sikeres történelmi pályára lépett és igen jó pozíciót vívott ki magának a Habsburg Monarchián belül. Emellett képes volt a történelmi Magyarország magyar jellegét biztosítani.

Am a magyarországi nemzetiségek, amelyek az ország lakosságának körülbelül felét alkották, alapvetően nem értettek egyet ezzel a gondolattal. Az 1895. augusztus 10-i budapesti kongresszusukon a román, a szlovák és a szerb politikusok egységesen léptek fel a millennium megünneplése ellen. Kiáltványukban tagadták, hogy a magyar jogosan egyetlen államalkotó nemzet lenne a Kárpát-medencében. Határozottan óvást emeltek az ellen, hogy a saját leigázásukat és háttérbe szorításukat kelljen megünnepelniük. Egyedül a horvátok kaptak lehetőséget arra, hogy saját pavilonokban mint önálló államalkotó nemzet mutatkozzanak be a millenniumi kiállításon, de ez Horvátországnak a Magyar Királysághoz fűződő több évszázados sajátos, a horvátok belső önkormányzatát biztosító kapcsolata indokolta.

Az ország múltját az ún. történelmi főcsoport épületei és azok kiállításai jelenítet-

Az 1896-os Ezredéves Országos Kiállítás helyszínrajza

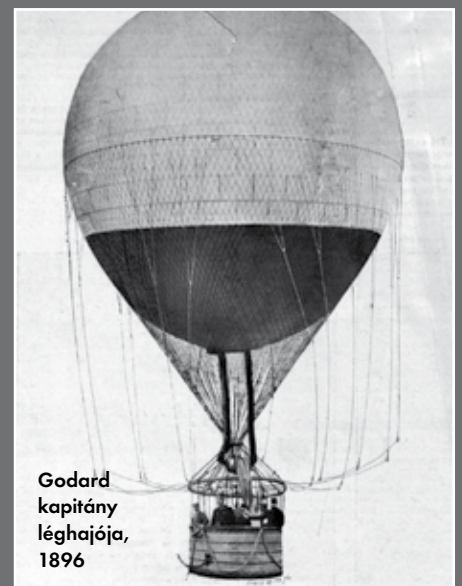
A Torontól vármegyei svábok búcsúja

Jóteknysági árverés a Cukrászpavilonban

Ferenc József leszáll a róla elnevezett gőzhajóról

Godard kapitány léghajója, 1896

Ferenc József és Erzsébet királynő

ték meg. Ezek közül a legismertebb a nagy népszerűségére való tekintettel később tartós anyagból újból felépített, Alpár Ignác tervei szerint készült, ma is látható Vajdahunyad vára volt, amely huszonegy különböző, a valóságban is létező történelmi épületrészlet egyfajta komplexumát alkotta. Megelevenedtek a legfontosabb tájegységek jellegzetes építészeti alkotásai, lakóházai is a korabeli skanzen utcáin. Az erdészeti, halászati és mezőgazdasági termékeket bemutató pavilonok mellett jelentős hangsúlyt kaptak a korszak ipari és technikai vívmányai, amelyeket elsősorban az Iparcsarnok, a Gépcsarnok, a későbbi Közlekedési Múzeumnak otthont adó Közlekedési Csarnok mellett olyan bemutatók tettek még színesebbé, mint a Telefonhírmondó, a Dinamitgyár, a Cement-pavilon. Helyet kaptak a kiállításon olyan témák is, mint a hadügy, az oktatásügy, a gyermeknevelés, az egészségügy. Különlegességnek számított a tenger élővilágát bemutató, hatalmas akváriumokkal felszerelt pavilon, amelynek tetején egy óriási cethal magasodott.

A kiállítás ideje alatt a mai Városligeti körúton keskeny nyomtávú villamosvasút közlekedett, amely egyben kiállítási tárgy is volt: a Ganz és Társa meg a Roessemann és Kühnemann Gépgyár terméke. A látogatói élményt megannyi látványosság tette még színesebbé, mint például a Feszty-körkép, az okuloszkóp (camera obscura), a szenzációnak számító léggömbrepülés. Godard kapitány hidrogénnel töltött léghajójával ötszáz méter magasba lehetett felemelkedni a város fölül. Az utazás veszélytelen volt, mivel a francia selyemből készített, tizenhét méter átmérőjű ballon kosara ki volt kötve a földhöz, amit minden repülés után egy huszonöt lóerős gőzgép húzott vissza a biztonságos talajra. Az utazások mindegyikét egy, a helyszínre kitelepült fényképész örökítette meg, így az utasok megőrizhették e nem mindennapi élmény emlékét a fotográfián is. A májusi és júniusi adatok szerint 7017 utas, összesen 754 felszállás keretében csodálhatta meg Budapestet a magasból.

A látványosságok mellett szórakozásra is bőven volt lehetőség. Vidéki sörgyárak tartottak kóstolókat, emellett pezsgős pavilonok, kávéházak, zenepavilon, színes fényeket szóró

Az Iparcsarnok a látványos szökőkúttal

szökőkút tette mozgalmasabbá a látogatói élményt. A kiállítás legélénkebb pontja, a nemrég lebontott Petöfi Csarnok helyén álló, még az 1885-ös nagy Országos Általános Kiállításra készült, végül a második világháborúban elpusztult csodálatos, neoreneszánsz Iparcsarnok és az előtte elterülő nagy, virágokkal tarkított tér és a korzó volt.

Amikor a nap már leszállt a budai hegyek mögé, itt gyűlt össze a kiállítás közönsége, sőt az esti órákban a városból újabb ezrek érkeztek, hogy végignézzék azt a mozgalmas látványt, ahogyan a látogatók sokasága hullámszik a korzó sétaútjain. A bámszokók pompás, választékos öltözekeket, úri és egyszerű polgári ruhákat, különböző népviseleteket láthattak ilyenkor. A tér közepén katonazenekar játszott, oldalt négy vendéglőben cigányok húzták, este fél kilenckor pedig a villanyvilágítással megvilágított szökőkút vízsugara kezdtek ragyogni a szívárvány minden színében.

A másik népszerű mulatónegyed az akkori Növény- és Állatkert (a volt Vidám Park) területén felépített Ős-Budavára mulatókomplexum volt, ahol különféle jelmezes felvonulások, multságok és más egzotikumnak számító látványosságok, mint például fakírok, óriások és törpék szórakoztatták a vendégeket. A nagyobb rendezvényeknek az Ünnepelek

Csarnoka adott otthont. A szintén a millenniumra elkészült mai Mücsarnok épületében a korszak legjelentősebb művészeinek alkotásai várták a látogatókat. A kiállítók között szerepelt Székely Bertalan, Madarász Viktor, Benczúr Gyula, Stróbl Alajos és Zala György is. A régi Mücsarnok épületében, a mai Képzőművészeti Egyetem Andrássy úti palotájában kapott helyet a Plasticon vállalat bemutatója, ahol hírességek viaszszobrai állították ki (pl. Liszt, Wagner, Wekerle Sándor és Vilmos császár alakját) és olyan ismert festményeket jelenítettek meg, mint Zichy Mihály: Erzsébet királyné Deák ravatalánál, valamint Murillo híres Madonnája. Emellett tükörszobák és torzító tükrök izgalmas látványélménye ejtette ámulatba a közönséget.

Az Ezredéves Országos Kiállítás kétségtelenül a dualizmus korának legreprezentatívabb eseményei közé tartozott, amely méltó emléket állított a magyar történelem sikereinek és a XIX. századi modernizáció és gazdasági fejlődés eredményeinek. Ugyanakkor kifejezte azt a bizalmat és optimizmust, amellyel a kortársak a közelgő XX. század elé néztek. Az már más kérdés, hogy mi, vagy inkább mi nem valósult meg XIX. századi honfitársaink reményeiből. Ennek megítélését a XXI. századi olvasóra bízuk... ♡

VERSJÁTÉK

Szívderítő, szellemes versjátékot küldött be szerkesztőségünknek Debrecenből olvasónk, Szilágyi László. Ahogy levelében írta: „Az A részeg hajó című ikonikus Rimbaud-költeménynek tudomásom szerint nyolc magyar fordítása létezik. Ez a bőség zavarba ejtő még a rendkívül gazdag magyar fordításirodalomban is. Nos, jómagam most arra a szentségtörő cselekedetre vetemedtem, hogy a létező nyolc változathoz szintetizáltam egy kilencedik, »kompozit« változatot. Tekintsék irodalmi bohóságnak az alábbiakat!” (A szerk.)

RIMBAUD: A RÉSZEG HAJÓ

(Nyolc magyar fordításból összeállítva)*

1.
Hogy jöttem lefelé egykedvű, vén vizeknek
Folyásán, vontatóim már nem jöttek velem:
Lármás, rézbőrű raj közt céltáblául sziszegtek
Bepingált póznasorhoz nyilazva meztelen.
(Tóth Árpád)

2.
Hidegen hagyott legénység, s rakomány,
Hogy flamand búza-e, vagy épp angol gyapot.
Mikor a matrózok körül szűnt a lárma,
Tudtam: arra úszom, amerre akarok.
(Dunajcsik Mátyás)

3.
S a téli, tébolyult hullámok zord dagályán
Robogtam siketen, mint gyermekagy, tova!
Az omlóföldű félszigetek partja táján
Győzelmesebb vihar nem tombolt még soha!
(Kardos László)

4.
Áldást vihar vetett tengeri virradómra,
s táncoltatott, akár dugót, tíz éjen át
az ár, zsákmányai örökön ringatója,
s nem sírtam vissza én tünt lámpák sugarát.
(Rónay György)

5.
Üdén, mint gyermekínyt ízével fanyar alma,
Fenyődongáimat zöldes víz járta át,
Okádék s kék borok nyomát rólam lemarta,
S a kossal horgonyom s a kormány is lemállt.
(Timár György)

6.
S azóta fürdöm én a tenger énekében,
Hová a csillagűr tejúti fényt csiholt.
S a zöld azúrt nyelem, hol örvény rémeképpen
Merengve száll alá egy sápadt vízi holt.
(Franyó Zoltán)

7.
Kék önkívületet, langy ringást perc alatt már
Átszínez itt a nap vöröslőn, hevesen,
S maróbban, mint a szesz, harsányabban a dalnál
Erjed fanyar, piros foltban a szerelem!
(Lackfi János)

8.
Villám-tépte eget, és ismerék vihar-lázt,
Tarajt, hullámtörést, az estét ismerem,
S rajongás hajnalát, mely akár száz galamb szállt,
És láttam olyat is, mit csak képzel a szem!
(Tornai József)

9.
Láttam, amint a nap, borzongó lángja hunytán,
nyúlt árnyak alvado liláin úgy ragyog,
mint roppant hősökön egy antik dráma csúcán,
mig messze görgetik borzalmuk a habok.
(Rónay)

10.
S vakító hősucsockról álmodtam zöldszin éjen,
Míg messze tengerszemhez rejtelmes útra kelt
Az óceánok csókja: ízes áram a mélyben,
S mentem vele, s a sárga s kék foszfor énekelt,
(Tóth)

11.
Követtem hónapok során át megkerült
Marhacsordaként zátonyverő dagályt,
S nem féltem, hogy orrom a habokkal együtt
Szétzúzzák-e szirtet övő Szűzmáriák!
(Dunajcsik)

12.
Jártam, lásd, Floridák döbbenetes határán,
Hol mint virág virul az emberbőr-ruhát
Öltött párdúc szeme, hol pályva a szivárvány
Türkiz csordák nyakán, s csak tengert lát, ki lát!
(Lackfi)

13.
Láttam bomló, bűzös mocsarakat s a varsát
sás között, melyben a Leviathan rohadt!
Szélcsönd legmélyein mozduló vízkavargást
s örvénybe-szakadó roppant távolokat!
(Tornai)

14.
Gleccsert, ezüst napot, gyöngy habot és a barna
Öblökön iszonyú zátonyt, parázs eget,
S órjáskígyót, amint férgektől összemarva
Torz fákról éjsötét szagok közt leperog.
(Timár)

15.
Csak látták volna kisfiúk e kék vizeknek
Csodáit: színarany- meg éneklő halat!
Áldást utamra friss szíromhabok zizegtek,
S a szél felszárnyazott egy röpke perc alatt.
(Franyó)

16.
A tenger sóhaján libegtem emyedezve,
Hol zónák, pólusok mártírját, elkapott
A sárga, sokkarú árnyékvirágok ezre;
S én mint egy gyenge nő, úgy térdre hulltam ott.
(Franyó)

17.
Szigetként, hátamon vittem veszekvő
Napszemű sirályhad piszkát és ricsáját,
S tovasiklottam ha egy mélybe igyekvő
Hulla aludni tért megtört roncsomon át!
(Dunajcsik)

18.
Íme én, a hajó, veszve öblök hajába,
Kit szél madár-se-járt éterekig röpit,
Kinek se monitor, se Hansák vitorlása
Ki nem halássza már víz-részeg roncsait.
(Tornai)

19.
Ím bátran, parát fújva, mely rajtam ködként kékül,
Utam kaput az ég izzó falába fűrt,
S zsákmányul téptem onnan, finom poéta-étkül
Ízes nap-cafatot s nyálas, nyúlós azúrt!
(Tóth)

20.
Deszkaszál-testemen vibrált sok kósza csillám,
Szálltam, kíséretem csikóhal-seregek,
S Július az eget doronggal széthasítván
Izzó tölcsérbe hullt az azúr-görgeteg.
(Lackfi)

21.
Kit Behemót buja s hars poklához az orkán
borzongató dühe ötven mérföldre vitt,
én, örök bujdosó a kék ég horizontján,
sajnálom Európa kivénhedt földjeit.
(Kardos)

22.
Láttam csillagözönt! csillag-szigetvilágot,
hol a vándor kitért, mámoros mennybe lát:
e roppant éj ölen számúzva alszod álmod,
aranymadárraj, ó jövendő Ifjuság?
(Rónay)

23.
Igaz, sírtam sokat. Kiábrándít a hajnal,
Kegyetlen mind a hold, és keserű a Nap.
A fanyar szerelem ajzott, itatva jajjal.
Tökém pattanna szét! Nyelne el már a hab!
(Timár)

24.
Ha vágnám vízre még az únt Európában,
hús tócsa volna az, setét és pici tó,
hol bús fiúcska ül az alkony illatában,
s pillangóként libeg egy csöpp papírhajó...
(Kardos)

25.
Mert kit megfürdetett már minden vizeknek búja,
Nem szállhat révbé többé kalmárhajók után,
S jelzások és tüzek hivalgó gögjét únja,
S hogy hidak vad szeme bámuljon rá bután...
(Tóth)

♣ Összeállította: Szilágyi László

* (Tóth Árpád: 1, 10, 19, 25; Tornai József: 8, 13, 18; Timár György: 5, 14, 23; Rónay György: 4, 9, 22; Lackfi János: 7, 12, 20; Kardos László: 3, 21, 24; Franyó Zoltán: 6, 15, 16; Dunajcsik Mátyás: 2, 11, 17.)

„A STÍLUS REPÜLŐGÉPÉN SZÁLLDOSNAK A SZAVAK”

Párizsi beszélgetés Tardos Tibor íróval

Párizsi háztetők. A mágikus látvány Tardos Tibor író lakásának ablakából tárult elem 1994-ben. Elöttem nyújtózkodott a város, akár egy gyönyörű asszony, és amíg csodáltam, Tibor mesélt. Szórakoztatóan, szellemesen, tardososan.

Mesélt Kafkáról, arról, hogyan lehet fejen állva szemlélni a világot. Mesélt a szüleiről, a berettyóújfalui zsidó iskoláról, az örökös szárnypróbálgatásról, az életrepülésről, arról, hogy miként izzasztják meg az álmai.

Mesélt saját kedvenc könyvéről, az Utazás a szívárványban címűről. A nőkről, akikről úgy írt, mint Németh László, mert olyan mélyre látott a lelkükben. Mesélt kétszeres emigrációjáról és a kísértő múltjáról. Mesélt, és közben gurult az idő, alkonyba fordultak a párizsi háztetők. Tardos Tibor emlékét bennem ez a hajdani beszélgetésünk őrzi.

Neve már az irodalmi legendák szárnyán, hiszen az '56-os íróperben Déry Tibor, Hágy Gyula és Zelk Zoltán társaságában ott ült a vádlottak padján. Tardos Tibor még 1994-ben, hetvenhat évesen is igazi párizsi bohém, akinek élete és bölcsessége, akár a térkép színei, tárulnak az őt hallgató jámbor elé.

– *Hogyan éli meg az ember, hogy kétszer kell hazát keresnie vagy hazát cserélnie?*

– Most azonnal kell válaszolnom? Ez nehéz kérdés, erre én nem készültem. Végigcsináltam, de a kérdésre nem készültem. Ma fejeztem be az új kötetem, a végére éppen azt írtam, hogyan megy az ilyen. Felolvasom. „Beszerezhető még: csicsergő madárfészek, nem kell bele madár. Mindig sáros cipő, ráforrasztott sárutánzzal. Önműködően távolodó fényforrás, ajakra szerelt keserű pohár és még valami: kivárho szerkezet duralumíniumból. Szív alakú. Kitapogat minden egymást követő rendszert, rekedt műhangon mindegyikre rámondja: nem jó, elmenekülni előle! Hozzávaló, izmos lábpárral. Nemzetközi szabadalom: Tardos Tibor.” Ez a válasz arra, hogyan kell csinálni, mikor szorul a kapca. Vagy legalábbis úgy látszik. És ez a kapca kétféle dolog miatt szorult. Az első alkalommal a származásom miatt, a második alkalommal a politikai nézeteim miatt. Tulajdonképpen mindkettő politikai, mert politika az, ha az embert kidobják az egyetemről harmadév után, mert zsidó. Politika az is, ha bezárja egy más előjelű szervezet azért, hogy vigyázat, nem így kéne ezt csinálni.

– *Akkor te jól ismered a diktatúrák mibenlétét. Van-e különbség a diktatúrák között?*

– Nincs különbség, a zsarnokság az zsarnokság, ahogy Illyés Gyula is mondta.

– *Mindegy, hogy milyen színű?*

– Hát igen, az árnyalatok... Mindegy, hogy hidegben ölik meg az embert, vagy forró kamrában, gázban.

– *Térjünk kicsit vissza Magyarországra.*

Ahogya a berettyóújfalui esztendők megható emlékeket hagytak benned. Szeretném, ha kicsit fellapoznád ezeket az éveket.

– A zsidó iskolára gondolsz? Pici teremre emlékszem, sóletszaggal. Ott láttam először holttestet, amikor a tanítónk meghalt. Ott terítették ki szegényt, vagy hatvanévesen. Korán halt meg. Láttuk a holttestét, nagy-nagy megilletődöttséget és valamiféle kis kárörömöt is éreztünk, mert verni szokott minket a nádpálcával. Mit mondhatok még erről? Van egy fényképem, ott ülök középen mint a leggazdagabb és legasszimiláltabb gyerek. Micisapkában, rendkívül elegánsan, golfnadrágban feszíték ott. Csak két-három évig jártam zsidó iskolába, utána odamentem, ahol a parasztyerekek is tanultak. Rendkívül ügyesen szlőjdöket készítették. Tudod mi az a szlőjd?

– *Kés.*

– Aha... Kézimunka! Remek kézügyességük volt a gyerekeknek. Én meg olyan tehénlepényszerűt készítettem, szörnyű volt még nézni is. Magyarból viszont én voltam a legjobb, már kilencéves koromtól, még a debreceni zsidó gimnáziumban is. Hát igen, a stílus az megvolt, mint a rajzolóknak a rajzkészség. Ezt megtanulni nem lehet, elvenni nem lehet. Vagy van, vagy nincs. Stílusa már a gyerekeknek is van, hiszen az egyik le tudja írni élvezhető és szemléletes módon azt, amit lát vagy gondol, a

másik meg nem, csak izzad, szenved.

– *Ha jól értem, akkor a mai szemléletmódot már gyerekkorodból hoztad magaddal...*

– Milyen az én szemléletmódom?

– *Egy korábbi interjúban azt mondtad, hogy a feje tetejére állított világot akartad megmutatni az írásaidban Európának vagy Amerikának.*

– Mikor adtam ezt az interjút? Száztizenegy éve?

– *Majdnem annyi. Ott Kafkát is említetted.*

– Mondok neked valamit. A világ nem áll a feje tetejére. Én állok a fejem tetején, és ezt tudom én megírni. Ez az igazság.

– *Te Párizsban lettél író igazán. Hogy érzed ezt?*

– Párizsban lettem, húszéves koromban. Igaz, előtte írtam már egy kötetet. Tizenhét éves koromban kiadták a szüleim és különböző más pénzek segítségével. Karinth-utánzat volt. Melyik gyerek nem volt szerelmes Karinthya? Élethűen utánoztam. Az volt az első könyv. Aztán Franciaországban kezdtem igazán írni, a német megszállás alatt. Belehabarodtam az amerikai prózába, majd a szürrealistákba. Éluard-ba, Aragonba, azokat meg lehetett kapni a német megszállás alatt is. Ezeket fellelkesedve eredeti dolgokat csináltam. Amiket aztán ki is adtak.

– *Maradjunk még Berettyóújfalun! Beszélj egy kicsit a családról, hisz egy íróember számára a család fontos útra indító közeg.*

– Az apám jómódú ügyvéd volt. Tehetséges, erős ember, olyan Mussolini kinézetű. Erős akarat és tisztesség volt benne. Nagyon szerettem az öregot, éppen mussolinisága miatt, ami azt jelentette, hogy hallatlanul elnyomó volt otthon. De a mi javunkat kereste: ha nem csináltam meg valamit, nadrágszíjjal segítette például a latintanulásomat. Minden délután lefeküdt aludni, előtte adott nekem egy sztereo-szkópot városokról, azokat nézegettem, közben meg mondtam fel neki a latin igéket. Hogy

Forrai Eszter, Tardos Tibor és Gülch Csaba, 1994

Párizsi látkép az Eiffel-toronytól

kerékfordulat után felszall az egre. Minden külön beavatkozás nélkül a kis motor jár, étel vagy ital segítségével. A stílus kis repülőgépén szálldos minden szó.

– *Milyen volt az első francia könyved fogadtatása?*

– Nem nagyon figyeltek rá, meg gyorsan haza is mentem Magyarországra. Akik írtak róla, azok részéről a hang családias, baráti volt.

– *Mennyire tartod fontosnak a kritikát?*

– Száz kritika közül egy, ha felébreszti az emberben, hogy nini, nana, ő is meglátta! De többnyire gazdasági jellegű: hogy eladják a könyvet. Ezeket el sem érdemes olvasni. Sajnos. Tudniillik, ahol összetalálkozik a kritikus meg az író, festő, színész, mind a kettő lehetett volna a másik is. Ja, hogy ez most kritikát ír? De pontosan ugyanúgy megírta volna, amit én csináltam. Az meg biztosan azt gondolta, hogy ezt én is meg tudnám írni.

– *A kritikusok talán irigyek az írókra?*

– Ezt nem tudom, nem mondanám. Hemingway mondta egyszer, hogy a kritika azoknak a tetveknek a tömege, akik föl-alá járkálnak az irodalmon. Persze, meg kell hogy mondjam, vannak azért olyan kritikusok, akik előrelendítik az embert, és nem azt mondják, hogy miért nem így vagy úgy csináltam. Amikor ugyanazt szereti a kritikus is és az író is, az nagyon inspiráló. Olyan, mint a barát, aki megértette a szándékodat. Aki idegenként közeledik az emberhez, az az is marad.

– *Az első kiérkezésed alkalmával Nyugat-Európában zsidóellenes hangulattal kellett szembenézned?*

– A német megszállás jött nemsokára, de a franciák nem voltak zsidóellenesek. Nem jelentkeztem be, s a prefektúrán, ahol a papírjaimat meg kellett újítani, szemet hunytak a dolog fölött. Nem kérdeztek semmit. Később hamis papírjaim lettek. Benne voltam az ellenállásban, de csak úgy oldalt. Főként röplabdázni szerettem és a nők után futkosni. Igen jól röplabdáztam, jó lecsapásokkal

milyen volt az élet? Ilyen latiner embereknel egybeolvad zsidó, nem zsidó: hírlapírók, árvaszéki ülnökök... Habár az én barátaim nem zsidó emberek voltak.

– *Édesanyádról is mondjal valamit!*

– Apámmal együtt Arany János nyelvét beszélték. Az anyám újfalu volt, az ottani kocsmárosnak és egyben földművesnek a lánya, parasztok között nőtt föl. Apám nagyszalontai volt. Gyönyörűen beszéltek mindketten. Úgy ömlött belőlük a szó, mint Arany Jánosból. Nagy szerencsém volt ebben zsidó létemre. Kevesen voltak, akik jiddisül beszéltek, az külön kaszt volt Biharban. Mi csak a nagy ünnepeken jártunk el templomba. Éppen ma jutott eszembe, hogy a körülhatárolt zsidó világ az nagyon zsidó világ volt. Én elmentem karácsonykor a keresztény gyerekek ünnepségére a szomszédba, vitéz Kádárkhoz, mivel Kádár Laci volt a legjobb barátom, akivel békát boncoltunk és pofozkodtunk. A húga volt a nagy szerelmem, Kádár Kati, aki szemüveges volt ugyan, de számomra a világ legszebb nője. Ő meg röhögött rajtam, nyolc-kilenc évesek lehettünk...

– *Hogyan jött az írás kényszere?*

– Mindenkinek vannak szárnypróbálgatásai, de aztán jön az igazi nagy repülés.

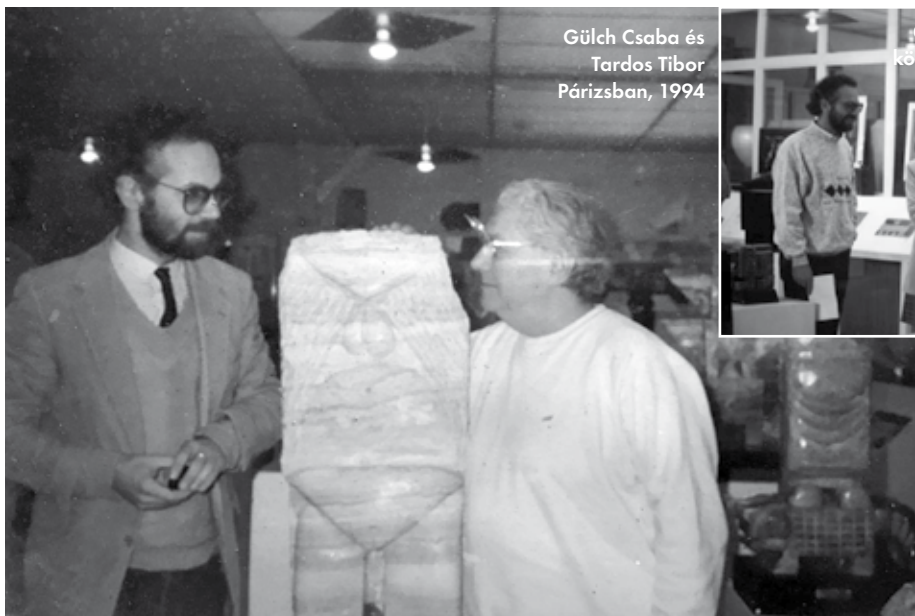
– *Ugorjunk kicsit vissza az első repüléshez!*

Tardos Tibor és Anne Tardos, a lánya

Mennyire tartod magad tudatos írónak?

– Én ma is csak szárnypróbálgató vagyok. Nem mondom, hogy kicsik a szárnyaim, de csak próbálgatásra alkalmasak, nem siklórepülésre. Nem azt mondanám, hogy a kényszer jött, hanem azt, hogy mikor repültem igazán. Az újságírással együtt jár ez. Az, hogy olyat ír az ember, amit más nem tud. Színmű, szociográfia, vagy valami más hasonló dolog, kis novellák, vagy amik úgy jönnek ki belőled ösztönöségi rohamaid közben. Ilyen repülést már nagyon régóta csinállok. A repülőgép az írógépem. Hatéves korom óta írógépen írok, mert nem tudják elolvasni az elmebajos írássom. Leteszi maga elé az ember az írógépet, mögé ül, és akkor kinyílik a repülőter! És pár

és ügyes passzokkal. Az első feleségem, egy osztrák nő húzott be a mozgalomba. Röpiratok, rajzok, fegyverszállítás, pénz- és élelmiszerjegy-szállítás, okirat-hamisítás, majd a végén professzionális forradalmár lettem havi fizetésért – na nem sokért –, majdnem kezdtem hinni az egészben.

– *Éppen azt akartam kérdezni, hogy aki, mint te, fejen áll, egy ilyen emberből hogyan lesz profi forradalmár?*

– Miért ne! Fejen állva csináltam, nem álltam én még attól talpra, ugyanolyan furcsa pasi maradtam, mint azelőtt, és nem egy komoly bácsi, aki azt mondja, hogy haza, meg igazság! Ezt csak úgy gondoltam...

– *Egy jóval korábbi, Forrai Eszter költő barátnémnak adott interjúbán arra a kérdésre, hogy jártál-e már Izraelben, azt felelted: még nem, de vágyasz oda, és ha eljutnál, akkor erről az élményedről versben nyilatkoznál meg. Megszülettek-e ezek a versek?*

– Ugyan, kérlek szépen! Elmentem először turistaútra, akkor nagyon tetszett. A nő, akivel voltam, bérelt egy autót, és végigkocsikáztunk Izraelben. Érdekes volt a sivatag, meg a Vörös-tenger. Hanem aztán másodszer is elmentem, mert Yves Montand talált nekem egy előkelő ingyenzállást Jeruzsálemben. Megpróbáltam riportokat készíteni, és kispolgárok közé kerültem, ami zavart engem, ráadásul borzasztó meleg volt. Gondolhatod, hogy nem verseket írtam!

– *Milyen volt visszatérni az ötvenes évek magyar forradalmi időszakába?*

– Neked bevallom, hogy én már 1945-ben is voltam otthon. Az első hazainduló csoporttal visszamentem, pár hónapig maradtam is. A feleségem és a kislányom itt voltak Párizsban, és különben sem tudtam volna semmit csinálni. Így aztán visszajöttem Párizsba a családomhoz. Másodszer 1947-ben mentem haza. Horváth Marci üzent, mert megjelentek a novelláim, amit franciából fordítottak le. Belemélyedtem az újságírásba, nem akartak a Szabad Néptől

elengedni. Nekem nem kellett azt mondanom, hogy ajaj, Tito! Megírhattam, hogyan füstölnek a vonatok, és ki áll a füst mögött. Képzeld el, negyven bányában voltam, soha senki nem mert oda lemenni. Megismertem azt, amit meg akartam ismerni.

– *Milyen konzekvenciákkal járt ez a tudás?*

– Akkor is fejen álltam, akkor is ilyen fejen álló realista voltam. Sok mindenre ráébredtem, sok mindent megtanultam, és sok mindent lenézéssel kezeltem. Például a proletariátus kultúráját, ami nulla volt és kiábrándító. Ugyanakkor tetszett, hogy karakán emberek is voltak a párttitkárok között. Emlékszem, egyszer valahol Észak-Magyarországon jártam, szintén bányaügyben. Szabad Nép-es gyerekként egy pisztoly volt a zsebemben, a párttitkárnál aludtam. Kérdezte, mi van a zsebemben? Mikor megmutattam a revolvért, azt mondta: ne gondoljam, hogy beengedi a házba! Valahova eldugta. Amikor jöttem el, visszaadta. Megtanultam tőle valamit. Az egyik szálloda hideg szobájában öngyilkos akartam lenni azzal a pisztollyal. Igen, ez pontosan így volt. Tanultam még mást is. Munkás lettem Inotán. A Rajk-per után volt, mikor engem

LEXIKON: Tardos Tibor (1918–2004) fiatalkorában gyógyszerészségdiplomát szerzett Budapesten, majd Franciaországban folytatta tanulmányait. 1938-ban Párizsba menekült, részt vett a francia ellenállásban, majd számos lap munkatársa volt. 1947-ben hazatért Magyarországra, szintén újságíró lett. 1956-ban a Petőfi Kör munkáját erősítette, amiért 1957-ben másfél év börtönt kapott. 1963-ban visszatért Párizsba, menedékjogot kapott. 1989-ig csak franciául publikált. Főbb művei: *A tengervíz sós, Emlékezés az íróperre, Kacagj a vaskerek alatti!, A lány az Eiffel-torony fölött.*

kinyomták a Szabad Nép szerkesztőségéből. Akkor azt mondtam, elmegyek munkásnak. Keveset kerestem nagyon, és tizenkét órát kellett dolgozni. A szálláson harmincan laktunk egy szobában. Ötör keltünk, nem lehetett

ennivalót kapni. Egyszer, amikor hétfőgőzön hazamentem, az állomáson egy papíron ácsorozással készített feliratot pillantottam meg az egyik plakáton: „Látod, Rajk László, megbűnhődöttél, nyakadra szorult, amit magad fontál, a vörös kötél!” Akkor belenéztem a mélységbe. Először úgy éreztem, hogy aki ezt írta, az ellenség. Aztán lassan fölszívódott bennem: nem is biztos, hogy ő az ellenség, lehet, hogy ő látta igazán jól a dolgokat, ahogy azok valójában vannak! Amikor az '56-os forradalom zajlott, megisméltődött ez az érzés bennem. Akkor már tudtam: valamiképpen szörnyű módon igazuk volt...

– *Megismerhetted az akkori magyar börtönök vendégszeretétét is. Vándor György író azt mesélte erről, hogy gyakran csatákosan ébred. Te szoktál ezekről az élményeidről álmodni?*

– Van, hogy üvöltve ébredek, de nem csak a börtön, az még a legkevesebb. Az összes marhaság, amit elkövettem az életemben, izzadva ébreszt.

– *Kísért a múlt?*

– Igen, kísért a múlt, és ütöm a falat ilyenkor.

– *Az Utazás a szivárványban című könyvedről azt mondtad, hogy az a kedvenced. Hogyan válik egy saját megírt könyv kedvencé?*

– Máig így érzem, olyan volt, mint a Korán, vagy mint a Biblia. Abban benne van minden, a többit el lehet felejtetni. Szó sincs benne semmi konkrét dologról. Egy képzelt földrajzi utazás különböző elképzelt országokba. Minden, ami van, volt, lesz, letárgyalom benne. Azóta nyugodt vagyok. Miután ezt megírtam, akár ki is ugorhatnék az ablakon.

– *Vannak-e vállalt elődeid, példaképeid? Többször említetted Kafkát és Faulkner-t.*

– Én nem tudok olyan precízen írni, mint Kafka. Ő részletesen, bőbeszédűen, zseniálisan csinálta a vicceit. Egyiket sem tudnám utánozni, de nem is akarom.

– *Sokszor írsz, meditálsz a nőkről. Az A lány az Eiffel-torony fölött című könyvedben is. Honnan van benned a megkapó empátia?*

– Korábban nem írtam ilyet, ez volt az első. Akikről írtam, átéltem velük mindent. Ahogy Németh László is átélte mindazt, amit megírt az Égető Eszterben. Szeretem ezt a hősiemet... Köszönöm, hogy Németh Lászlót említettet, ezt nagyon köszönöm.

– *Én meg azt köszönöm, hogy mindezt végigtárgyalhattuk veled!* ♦♦

VIRTUÁLIS OSZTÁLYKIRÁNDULÁSOK

Mozaik Múzeumtúra határon túl és innen

Haasz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely

Ebben az évben az online Mozaik Múzeumtúra fókuszában a határon túli magyar kulturális, történelmi és művészeti értékek szerepelnek, mégpedig a helyi múzeumok segítségével. Az Örökség Kulturpolitikai Intézet szervezésében megvalósuló virtuális túra külhonban és idehaza az általános és a középiskolásoknak kínál rendhagyó iskolai edukációs lehetőséget. *Makranczi Zsolt* igazgató, a múzeumtúra vezetője így foglalta össze elképzeléseiket.

„Kezdetektől nagyon fontos feladatunknak és célunknak tartottuk a határon túli magyar gyűjteményi anyaggal rendelkező múzeumok és kiállítások bemutatását, a velük való együttműködést, valamint a határon túli területeken élő diákok bevonását a programba. Az elmúlt években ez már számos területen megvalósult. A Kárpát-medence magyar múzeumait bemutató kiadványunkban kilencven határon túli múzeum is szerepel, a különböző múzeumi rendezvényeinken rendszeres bemutatkozási lehetőséget adtunk felvidéki, erdélyi, vajdasági múzeumoknak, és egy felvidéki magyar

általános iskolában is jártunk, ahol a magyar múzeumokat mutattuk be az ottani diákoknak. A Mozaik Múzeumtúra 2020–21-es évadához érve elérkeztünk látunk az időt arra, hogy szintet lépjünk, és kapcsolódva a nemzeti összetartozás emlékévéhez még szorosabbra fűzzük velük a kapcsolatot, még több együttműködést, közös programot valósítsunk meg. Eddig harminckét határon túli múzeum csatlakozott a Mozaik Múzeumtúrához, amelyeknek a bemutatkozó anyaga megtalálható a weboldalunkon. Számos közös rendezvényt tervezünk a jövőben is, ezeknek az első állomása a DEMÓ (Digitális Edukációs Múzeumi Órák) 4. napja volt május elején, amelyet az újonnan csatlakozó határon túli múzeumok köre szervezünk, az ő virtuális tartalmaikat mutattuk be rajta.”

Az eseményeken a diákok a digitális térben kalandozhatnak előre megadott feladatok, virtuális séták, online kvízek, edukációs videók használatával. A feladatok az irodalom, a történelem és a művészet témaköréből kerülnek ki. A határon túli múzeumok saját gyűjteményeikből osztanak meg feladatot a gyerekekkel, míg az anyaországi múzeumok az elcsatolt területek kultúráját, hagyományápolását, közös történelmünket dolgozzák fel.

A Felelős Szülők Iskolájának vezetője saját munkájuk tapasztalatairól elmondta: „Egy-egy maréknyi, magyar nyelven beszélő és gondolkodó közösség is tudja ápolni a kultúránkat határon túl is. Izgalmas és érdekes Szlovéniában, a Muravidéken, Lendván élő és dolgozó művészettörténészekkel beszélgetni és az ő szemszögükből megismerni például a Hősök terén álló milleniumi emlékművet, melyet városuk szülöttje Zala György alkotott javarészt.

Ady Endre Emlékmúzeum, Nagyvárad

Szlovák Nemzeti Múzeum, Pozsony

Legalább annyira elgondolkodtató a Kismartonban található Esterházy-kastély hagyatékával, kulturális üzenetével megismerkedni. Erdélyből is igen sok feladat kínálkozik majd a *Virtuális Mozaik Múzeumtúra határon túl és innen* című programban a részt vevő diákoknak: Márai Sándor, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, hogy csak néhány nevet említsünk, akik a határon túli területekhez kapcsolódnak. Térbeli, időbeli virtuális utazás lesz ez mindannyiunk számára, egy-egy videóban megszólaló, helyi dialektussal beszélő múzeumpedagógus vagy épp egy-egy kultikus tárgy segít majd a múzeumtúrában. A hangszerek, a népművészet, a történelem és az irodalom is megjelenik szinte minden feladatban.”

Budapestről például a Petőfi Irodalmi Múzeum Ady és Kosztolányi életével, a Néprajzi Múzeum pedig motívumtörténelemmel készült a május eleji digitális múzeumpedagógiai élménynapra. A Magyar Nemzeti Múzeum kincskereső játékra hívta a diákokat Mátyás király híres könyvtárába, egy középkori udvarba, de még a bizánci korona nyomába is eredhetnek közösen.

Elérhetőségek: mozaikmuzeumtura.hu;
virtualismozaikmuzeumtura.hu;
info@mozaikmuzeumtura.hu.

Közösségi médiafelületeken:
Facebook – Instagram – YouTube.

A szervezők jó böngészést kívánnak!

◆◆ (Weltler Ildikó)

Fraknó Vára múzeum, részlet

ONLINE LICIT

Ádám Zoltántól Victor Vasarelyig

II. Godot Kortárs Aukció és Kiállítás

Különleges és nagyszabású kiállítással jelentkezett ez év április 21-e és május 5-e között a Godot galéria, teljes nevén a *Godot Kortárs Művészeti Intézet*. A fővárosi, Bartók Béla úti termeiben „élőben” is látogatható tárlat műtárgyaira – a járványügyi szabályoknak megfelelően egyszerre hatan tartózkodhattak a galériában, maszkban – online árverést hirdettek. És a képek a hozzájuk tartozó katalógussal együtt digitális

formában is elérhetők, megismerhetők voltak. Az online aukció licitálási feltételeiről folyamatosan tájékoztatták a nagyközönséget.

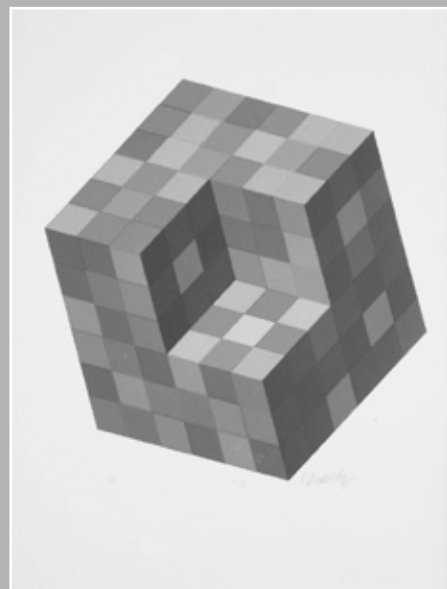
A kiállító művészek alábbi névsora önmagáért beszél, ezért most fordítsuk figyelmünket a licitálható műalkotásokra, a rangos mesterek képeire. Mostani számunk hátsó borítóján színesben is láthatnak közülük néhányat. ♡

Gallai Judit: Szfinx

Gáspár
Annamária:
Utópia I.

Gyórfy László:
Rómeó
gyötrelme

Victor
Vasarely:
Variációk

Somogyi György:
Kőműves Kelemen

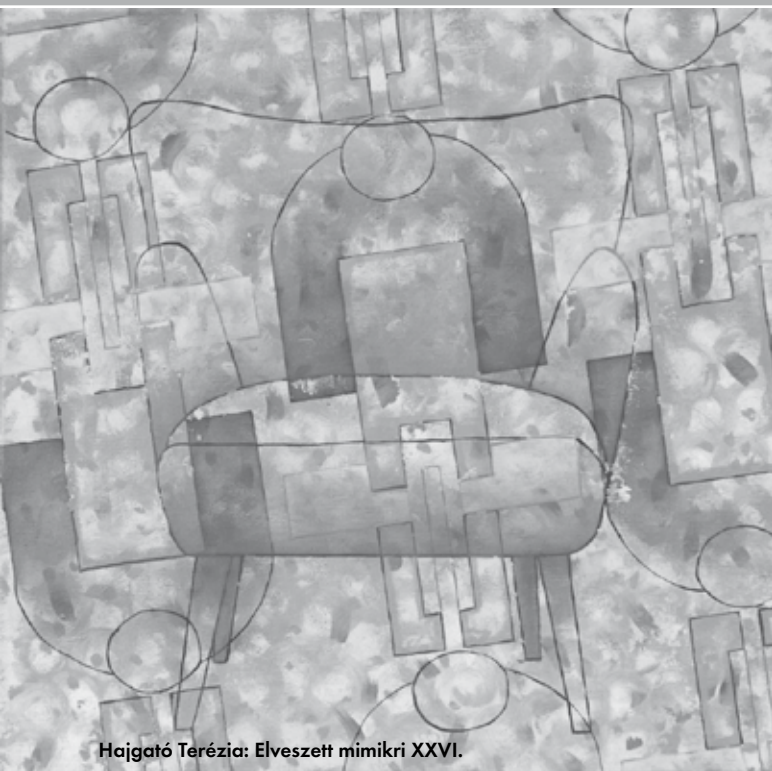
Kondor Béla: Fotogram
a Csend sorozatból

feLugossy László:
Antibróker
pszichopásztorlányok

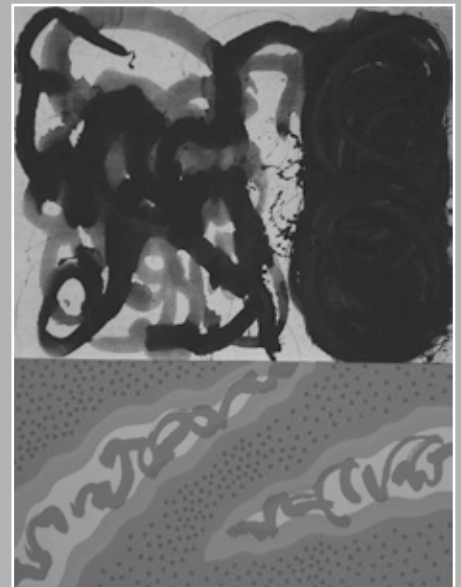

El Kazovszkij: 3 grácia, 3 párka, hegyi balett

Keserü Ilona: Szimultán 5.

Hajgató Terézia: Elveszett mimikri XXVI.

Breznay András: Barki Gergely
és Rockenbauer Zoltán portréja

A KIÁLLÍTÓ MŰVÉSZEK

A. Nagy Gábor, Ádám Zoltán, Bács Emese, Bada Dada Tibor, Bak Imre, Baksai József, Banksy, Barabás Márton, Baranyay András, Bene Géza, Bogdándy Szultán, Breznay András, Bukta Imre, Csató József, Cseke Szilárd, drMáriás, efZámbó István, El Kazovszkij, Erdély Miklós, Fajó János, feLugossy László, Földi Péter, Frank Magda, Fuchs Tamás, Für Emil, Gaál József, Gallai Judit, Gáspár Annamária, Gerber Pál, Gulyás Andrea, Györffy László, Haász István, Hajgató Terézia, Halmi-Horváth István, Harasztý István, Hecker Péter, Hermann Zsófi, Homonai Pál, Hortobágyi Endre, iski Kocsis Tibor, Izsák Sipos Szilárd, Jándi Dávid, Joseph Kádár, Kaci Simon, Kárpáti Tamás, Kaszás Konrád, Keserü Ilona, Király András, Király Gábor, Klimó Károly, Kohán György,

Kondor Béla, Koppány Attila, Korga György, Kósa János, Kósa Sipos László, Kovács Péter, Kovásznai György, Krizbai Alex, Kusovszky Bea, Lossonczy Tamás, Marosán Gyula, Matzon Ákos, Moizer Zsuzsa, Müller Árpád, Nagy Boglárka, Nagy Kriszta x-T, Nemes Anna, Ódor István Bence, Pauer Gyula, Rácmolnár Sándor, Radák Eszter, Részegh Botond, Scholz Erik, Seres László, Somogyi György, Süveges Rita, Swierkiewicz Róbert, Szabó Tamás, Szász Endre, Szikora Tamás, Szikszai Károly, Szuresik József, Szűcs Attila, Szűts Miklós, Takáts Márton, Tóth Menyhért, Uglár Csaba, Ujházi Péter, Váli Dezső, Várady Róbert, Várhelyi Tímea, Verebics Ágnes, Verebics Kati, Vetlényi Zsolt, Victor Vasarely, Weiler Péter.

Uram, ki műhelyedben egykor formáltad a fazekasremeket, első a mívésségben, ki a sárnak hajlandóságát ismered, és tiltod a lélek nélküli munkát, kényszerűségből hozzád fordulok, ne legyen a szép mindig ékteleonné, a mível mindig semmirevalóvá, mikkel muszáj élnünk, ha nem leszünk, csizmadiák, pékek, gombkötők, fazekasok, építőmesterek, fonók, szövők, kötélverők, kovácsok, asztalosok is mint a régiek, mert az elhibbant dolgok közt magunk is elhibbanunk, s akkor mi végre voltunk?!

Mi végre, hogy a zsadányi szabó, ki felnevelt, dologra így tanított: Valaki az, ki a fekete posztót fehér cérnával is remekbe ölti! Dulakodván a mázsás vasalókkal, tanultabb volt a maga életéhez hat osztályával, mint akik vélekedtek felőle, s próbálgatták gerincét. Éltünk mi úgy, hogy még a végrehajtó is elsírta magát a semmi láttán, és életünk mégsem volt díztelen, mert nem hittük, hogy vége a világnak, amíg posztó és cérna van, de hittük, hogy a vőlegényruhákért hét faluból is ideszereznek, a bőrbukszákát megnyitják örömmel, és ha így van, nem ünnep-é az élet? Nem ülünk-é a szomszéd kerékgyártó fűrészpóros, dübörgő műhelyében gyaluforgács-nyakláncsal a nyakunkban, miközben négy darabból a kerék kisikeredvén ledübben a földre, gurítható egészben a kovácshoz, ahol ráfvással, tűzzel házasítva, vízzel vadítva rászorul...?! Mí fogható efféle örömhöz, mi iskola efféle iskolákhoz, ahol szamarak padja sincsen...?! Leszünk-é épek hetvenévesen, s azon is túl, a kenyérnek s a bornak örömeiben leszünk nagyhatalmak kezünk után, ha mindent elfelejtünk, s még a beszéd is hitvány a szánkban?!

Most, amíg él az örvényesi molnár, és a keréken zúgó víz a malmot beszélgeti, míg vágott malomkövek között a búzamazg, és a bürök meg keserülapi rengeteggé el nem vadul, a zsákok tetején egyre lisztesebb kalapban mesélik, hogy a Kukkmánó, ki éjjel bekóricálja az ilyen helyet, ekkor csak, de mennyi bajt csinál...!

És a malomkerék járása addig-addig, versbeszédre tereli óhatatlan Csögör Lidi észbontó dolgait, ki macskaként s még inkább denevérként olyanokat sugdos a ló fülébe, hogy az félreviszi a fogatot...! Ember legyen a talpán, akit ez már nem riaszt el, hogy éjszaka befogjon, s törött tengellyel várja ki a reggelt, egyáltalán, a Csögör Lidi-félék és Kukkmánó dolgába beleártsa magát, amikor amúgy is sok a baj...! Így örölik a bűzát és a gondot egy helyen a malomtető alatt, s ha sorja van, még a kenyérsütések jó illata is idetér be, mert a mindenkori molnárok asszonyának tudománya van a kenyérsütéshez, magas kenyérral kínálva a vendég, bor világít a pohárban, ha nyomják könyökkel az öreg malomkő asztalt.

És ne feledjük a makói péket, ki a kemencehőben forgolódik, amikor más álom-kártyát kivette még visszáján nézi a világot! Boldogok mégis a bőrpapucok, a lisztesek, a versre csattogók, s bennük a pék, aki elhíresedve, a szénvonóval és sütőlapáttal e világi szentek közt is legelső lehetne, de szítál, dagaszt, kovászol, szentek között nem ér rá szobrot állni, különben is a szentség a kenyér itt, a jóízű, a parasztfórmán kerek, és odabent ha szép pirosra pirkad, mint a besnyői csodatévő szűzhöz tülekszik majd a nép!

És mit szólna a nyírlugosi ács, kinek tanult mestersége a fából nemesen róni a boltozatokat, amik megállnak, s magukért beszélnek, s nem hajlandó erről papírt szerezni, mert a világ ha bízik a papírban, hát ő bízik a maga két kezében, azt szólná, ha őneki rogyna be szégyenszemre a félrakott tető, hogy aki kontár ahhoz, amit művel, hajtsa el, de úgy az ácsszekercét, hogy az isten se lelje meg utána...! Nyakasnak mondják, márpedig az ember nem azután lesz híres, hogy miféle nyakon visel gondolkodó fejet, marad utána mestermívú munka, ez már elég neki, hogy jól aludjon. Hivatkozzunk inkább a régiekre! Ellesvén a mesterség száz fogását, faszindelyes tornyot építettek, zengetek alattuk párban a harangok, s bírta a tető meg a lábazat, és az egymáshoz bújó házakon mesterkedő parasztlak jó kezétől Sion-erősen állt meg a tető!

Ahogy Makó meg Vásárhely között megél még a pusztai faragó, remekli a csapolt bútorokat, s mértékkel, ámde megrója a fát. És őrizvén a tiszta formát dolgai nem kelletik magukat, de a jó szemű ember megtalálja bennük a mívésséget és a fának ép lelkit is, mert lelke van és a fának, az értő kézben megmutatkozik! Ettől asztal az asztal, szék a szék, s a falitéka nyúttan is remek, és a rovás nem vész össze a fával, úgy nő belőle, mintha eleve rovott fákat nevelne az idő. De mintha a bolondok vásárában lennének vevők meg eladók, adjuk-vesszük, mi kelletti magát!

Hivalkodnak az anilin-virágok a gyolcon is, a kalocsaiból a többi kiveszett, nemesebbet szorít ki a silányabb, ne áltassuk magunkat, feleim! Vászonról is lekiabál a himzés, formára, színre hibbantat mutat, a subrikoltat mímeli a csipke, az egybeöltés tudománya múlt, az öltözet pompás épületét már díszével nem tagolja! De hímezik, slingolják még fehérrel gyolcsuk havát a himzőasszonyok, a besenyőtelki, a boldogi, s a vállkendők meg kézbevaló kendők szellőre áttört szép mintái épen, függönyökön, varrógép-takarítókon szolgálnak új szokást. Még elbolondult hevesi virágok várják ilyen feltámadásukat a vőlegénykötények feketéjén s idézgetik Kasza bácsi meséit, hogy Boszniában, a nagy háborúban, uramfia, akkora volt a tök, hogy a lovakat hozzákötve össze tavaszig rágiák bele a lyukat...! és tántorgott haza Amerikából szűzmáriás álom miatt az árva, ismerős gondolhoz, ismerős örömhöz! Tán a zalai pompásan fehér, a nógrádi díszesebb, subrikás, a baranyai cifralepedők mustrája a kirakatba kerülve elakasztja egyszer lélegzetünket, s tántorog vissza izlésünk az épebb, valahavolt állapotához, mert a tehetség megújulni képes, újítani, de hogy leszünk nemesség, ha nem nővünk, csupán kapaszkodunk!

[...]

Uram, ki műhelyedben egykor formáltad a fazekasremeket, első a mívésségben, ki a sárnak hajlandóságát ismered, kényszerűségből fordulok hozzád, ki tiltod a lélek nélküli munkát, és a tehetségtelent megveded.

ALFÖLDY JENŐ

VANNAK VERSEK...

Kiss Anna teremtett világa

Kiss Anna dedikál

„Vannak könyvek, amiknek /
közük van a Teremtéshez.”
Kiss Anna: *Ahogy az élet árad*

Kiss Annának van egy impozáns, kétkötetes, másfél ezer oldalas életmű-válogatása *Gyolcs I-II.* címmel, a Kortárs Kiadó adta ki 2013-ban. Ezt néztem át újból ez alkalomra. Megint az a különös érzés kerített hatalmába, hogy a költő nemcsak *időn kívüli* világot teremtett, mint ahogy számos kiváló elemzője megállapította, hanem mindenestül magába engedte, lelkivé és személyessé tette az emberiség és a nagy világegész létidejét. A kozmoszt ragadta meg, a végtelen mindenséget a végtelenségig újrászótt, de bontatlan pénelopéi tapéta kozmikus távlatú képsorai-
ban éppúgy, mint a legapróbb részletekben. Megjeleníti a mélységesen ismert, örök embert, akit sárból gyúrt maga az Isten – talán Zeusz parancsára Héphaisztosz, talán Prométheusz vagy más képében. A költő emberképe a mindennapokból éppoly ismerős, mint a megidézett nagyságos fejedelem, II. Rákóczi Ferenc, Balassi és egy-két, személyesen is ismert, fejedelemsüveges költő arca. És bármely embertípus, akivel találkozhatott, a bábaasszonytól az ostyasütő néniig, a kisiparosok egykorvolt műhelyében, népmesék hőseiben, füvesasszonyok, kékfestők, lópatkolók és mézeskalács-készítők kiszólásaiban. Valamit mindnyájan tudnak, amit mi nem tudunk, míg meg nem ismertük őket ezekből a versekből. Megtudtuk például a *Fohászból*, hogy a ruhakészítők a sötét posztót is olyan avatottan varrják össze, hogy ha fehér cémnát használnak, akkor sem rí ki a tű nyoma. Itt kezdődik a mesterségbeli tudás. A *Kozmikus falvédő* harminc vagy hatvan éve gyarapodó ábráin pedig kibontakozik a mitológia, mely talán magánmitológiának indult, de mintha előre meg lett volna tervezve, mint Juhász Ferenc

vagy Weöres Sándor monumentális költészete. A magyar és az egyetemes mitológiátár a maga világát megteremtő Kiss Anna művével is jócskán gazdagodott. Varázseszközeivel is: tartalmaz magyar és francia kártyát, szibériai almát, kozmikus falvédőt, világgá habart kalevalai kacsatojást, németalföldi klumpát – egyszerűen mindent, ami a Világ fogalmát kimeríti.

Igazuk van mindazoknak, akik szerint főként a múltból és a távoli ősök életformáját ma is sok helyütt megőrző elemekből áll össze ez a világ. Kisvárosi, falusi, középkori, nomád, vas-, kő-, bronzkori motívumaival nemcsak hazai, hanem mongóliai, szibériai, kanadai eszkimó (ahogy jeleiből a földgömbön követni tudtam) izlandi, norvég, fekete-afrikai ismérvekből. De a gyermekéhez hasonló kicsinyítő szándékával sem játépolc- vagy skanzenszerű kirakat ez, hanem az önismeret meg-megránduló merítőhálójának megannyi „kapása” a halászó emberek nyelvén mondva. A lélek pedig – mint ebben a szerencsés esetben – a világ tükré.

Miért izgalmas, miért közérdekű mindez, amikor az *én* és a *világ* a költészetben, az igaziban mindig teljes kölcsönösséget alkot, olyat, amely innen és túlról szemlélve „ugyanaz”?

Mert az egyén nem ugyanaz, mint a „világ”, csak legbelül, a magban. Úgy alkotnak egységet, ahogy a föld vonzóereje behúzza világunkat Gaia asszony fonalaival. Mert Kiss Anna felől nézve a verslátomás legtöbbször más, mint ahogy a kívülről levő világ látja őt és műveit.

Mondtuk néhányan az elmúlt évtizedekben, hogy nehezen érthető az ő költészete, meg kell küzdenünk érte. Kulcsot mégis találunk hozzá a szándékait kibeszélő, ciklusokat elválasztó és összekötő műveiben. Nála jóhiszeműbb költő látszólagos zártsága ellenére sincsen. Olvasóit nem vezeti félre, legföljebb jogot formál arra, hogy neki is legyenek titkai. És ha jól figyelünk, leesik a tantusz, hogy világa nem is zárt világ, és nem igaz, hogy kívül van a mai világon, amelyen villás antennával, szerkezetükkel bib-bip-bip hangot adva űrhajósok indulnak egy csakugyan „másik világ” fölfedezésére. S egyes évfordulókon „titkos emberek” cenzúrázzák a „háromszínű rózsát”. Az ő világa nem annyira *más* világ, mint az űrbeli csillagforgó.

Ő nem fog úgy járni, mint Ádám az űrjelenetben, amikor a Föld vonzaskörét eléri, s attól félhetjük, hogy elnyeli a nihil – szerencsére idejében visszatér az anyaföldre.

Van egy válogatott verskötete 1999-ből, a *Másik idő*. A legjellemzőbbnek tartott verseit gyűjtötte egybe, mint valami emlékezetes meghívókat és arcképes névjegyeket. Eszerint ő más időben létezik, mint mi, olvasók? Annyiban igen, hogy mindenkinek megvan a maga bergsoni belső ideje. Amikor öröm ér vagy bánat, a pillanat tovább lüktet, mélyebben lélegzik benned, mint amikor nem történik semmi. Kiss Anna versében az is eldől, hogy huszonegyezer vagy csak fél éve tapasztalta meg azt, ami éppen formát ölt emlékezetében és képzeletében s a papíron.

Szokott, de nem szokványos dolgok esnek meg a verseiben. Magánbeszédet folytató figurája, a körtepálinkát kortyolgotó, magányos asszony előtt ott áll a tükör. A tükör által homályosan megpillantja a mások gondolatait, álmait, pletykába illő gyarlóságait. A költő megbocsátó humorral, szeretettel beszélteti teremtményét. Tudja, hogy, mint József Attila, ő sem tud mást, mint szeretni, görnyedve terhei alatt. Persze nemcsak esendő figurái vannak életrajzájának számtalan szereplője között.

Van, amikor versbeli hősnője tündérkedik, virágokkal beszélget, nélkülözött kedvesét gyógyítgatja, ráolvas a megtörtént időre, jőkor állítja meg a pillanatot, ahogy Faustus doktor szeretné, más-kor tudomásul veszi, hogy elillant.

Van úgy, hogy önmagát szólítja, szólaltatja meg egy az egyben. A színelőadásnak is van narrátora, a háttérben rendezője, aki egy percre előlép, és bevon teremtett világának legbensőbb titkaiba. Van úgy is, hogy kihagyott szavak csöndjébe burkolódik, mintha kővé változna. Az őskor óta létező színjáték, mimesmesterség – az alakoskodó varázslástól az ógörög közhízon, a középkori misztériumjátékon, a vásári képmutogató regölesen és a Globe Theatre-on át a *Nyolcvan huszár* filmremekéig s az iskolai színjátszó szakkörökig – rendkívül fontos „szerepet játszik” Kiss Anna teremtett világában. Az élet hétköznapi csodáiból is bőven merít, pletykákból, az egy légtérben élő családtagok, udvarlók, szurkolók és ellenszurkolók, bajkeverők, ártatlan naivok és naivák szókincséből,

*A költőasszony
legszívesebben a középkori
állapotokat idéző kisvárosok,
a régi idők faluinak
gazdálkodó és kisiparos
népét vetíti vásznára.*

CZIGÁNY GYÖRGY

Mándy Iván tájain bolyongva

csecsemőgyűgőggel kezdődő gondolat-
lomtárából és a világkultúra nagy műveiből.
Ámul az ember, micsoda műveltség elemei
hömpölyögnek a versfolyamban, amelynek
megkomponáltabb egységet még alig lát-
tam, mint ez a „*gyolcs*” a lét sebeire.

A költőasszony legszívesebben a közép-
kori állapotokat idéző kisvárosok, a régi
idők faluinak gazdálkodó és kisparos
népét vetíti vásznára. De vándoréveiben
rájött, hogy a világon mindenütt érdekes
élet zajlik, ahol mindenki eredeti és „má-
solhatatlan” (Dobozi Eszter szava). Szinte
körbejárta a világot (képzeletben biztosan),
hogy találkozzon a magyarság ősi és távoli
rokonaival, a civilizáció régi fokán megál-
lapodott népekkel, álmaikkal, isteneikkel.

Hogy tudja szeretni őket! Tudja Pál apos-
tol igéjét: „Ha embereknek és angyaloknak
nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen
bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc
vagy pengő cimbalom.” Ám a költő nem
szenteskedik – verseiben jókora sikam-
lósságok, kajánkodások is elhangzanak a
megidézett lelkek szájából, mert nélkülk
sincs teljesség, nemcsak a bölcsék és jók
nélkül, őket pedig épp a komiszok nehezen
elviselhető közegében tudjuk becsülni.

Kiss Annának is vannak bemutatkozó
versei, mint más mestereknek. Ilyenek pél-
dával: „írtam néhány / könyvet és közben /
elmúltam félszáz éves, / másfélszáz, más-
félezer, még több, *én sem / önmagammal /
kezdődöm, ábrándból és / emlékezetből
vagyok*” (*Fényképnagyítások*). Ha nem is
„megmagyaráz”, de megvilágít valamit
akkor is, ha ez a dőlt betűs szövegrész is
metafora. Eszembe jut róla Oidipusz kérése
a Szfínxhez: „Meg akarom ismerni eredet-
temet!” Az eredet a költészet mindenkori
gondja, akár logikai párja, az elmúlás meg
a mi lesz azután.

A tárgyak, tájak, embertípusok, foglal-
kozások, szerelmes és egyéb viszonyok,
ismerős, megfordított ősi mesemotívumok
(*Sötétlőfia* – vö. *Fehérlőfia*) és a művészet
legmagasabb ormain levő remekművek
aranyalmái (García Márquez *Száz év ma-
gánya*, Bulgakov *A mester és Margaritája*,
Sára Sándor *Nyolcvan huszárja*, Leonardo
camera obscurája, a görög sorsdráma, a
magyar és a világfolklór) motiválják azt az
„időtlen időt”, amelyben Kiss Anna honos.
Ez nem időn kívülség, ellenkezőleg, annak
bizonyossága, hogy az *idő egésze* a költői
egyéniség magjában rejtezik s jelenik meg
verseiben. A költő sosem lódít, de ha túloz,
az igazság súlyát növeli.

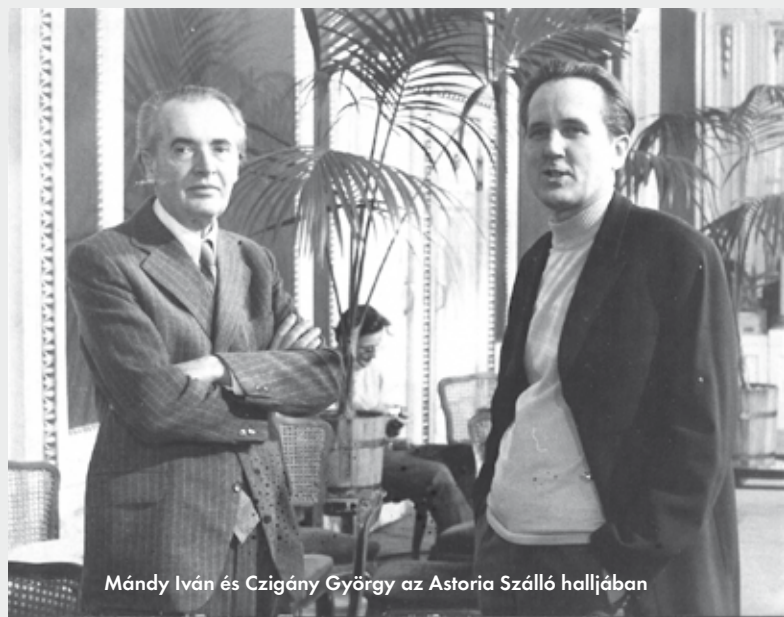
Alighanem akkor ért a zenitre, amikor
Fohász című hosszúverse 1983-ban napvi-
lágot látott. Világlátása azóta egyetemeseb-
bé tágult, de én akkor szereztem bizonyos-
ságot róla, hogy a költészet nagymesterei
közé tartozik. ♦♦

L egfőképpen in-
terjú-táj volt a
Rádió pagodá-
ja, az üvegfalú, furcsa
és zajos előcsarnok.
Sietős ebédek elköl-
tésére való, meg vá-
rótermi tűnődésekre,
amíg az emberre sor
nem kerül a stúdió-
ban, amíg meg nem
érkezik a partner, aki-
vel az anyagot meg
kell beszélni. Átkelve
ezen a zaklatott kávé-
házon – 60-as évek!
– sokszor láttalak ott.
Írtál azokon az ala-
acsony kis pultokon?
Rakosgattad a cetli-

ket... Valami hangjáték-átdolgozás lehetett az
ifjúsági osztálynak. Egy kis iparosmunka. Várni
kellett. Elég sokat kellett várni.

Aztán egyszer csak elkészült a *Mozifüzet*:
régii filmzenék összekötő anyagaként a rádió-
műsorban egy-egy novellarészlettel. Száz sor
a *Diákszerelmből*. Bánki Zsuzsa mondta el.
De meg kellett vágni, mert nem lehetett egy
zenei műsorban ennyi próza. Hatvan mondat
mégiscsak maradt. A novella vége, a csattanója.
Hogy a hatvanmondatos történet mégis érthető
legyen, a novella nagyobb részét te mondatd el
hat mondatban. S hozzá a zenék. Egyszer Nino
Rota is. Később, újabb műsorokban Fellini-
filmekről beszéltél. Régi fúvószenekarokról.
Egy verklisről, a némafilmről, egy öreg óbudai
mozigépészről. Vagy mozigongoristáról? Min-
denesetre volt valami operatőredék, valami
furcsa, szomorú zongorazene. Az biztos, együtt
voltunk Óbudán ennél az öregnél. S „rögzítet-
tük” a némafilmek zenéjét.

Zebegénybe már megszokott nyugalommal
jártunk ki. Nyaranta egy-egy „zenei és irodalmi
délután” a hegyoldalban. Szőnyi kertjében.
Erdő. Templomi méltósága volt a fenyőknek.
S a hevenyészett szabadtéri oltárnál (sivár
kis színpad volt, rones zongorával, egy szál
mikrofonnal s rengeteg napfényel) ott álltál
ingujban (nem, azt hiszem, azért zakóban) és
olvastál az *Egy ember álma* kéziratából. Kato-
nazene, Szerafin néni, Orfeumi lányok, Barlang

Mándy Iván és Czigány György az Astoria Szálló halljában

mozi... Akkor még gondolkoztál a kötet címén.
Egy ember álma – jó cím ez? 1971 augusztu-
sában már a megjelent könyv volt a kezdedben
azon a kis színpadon. Máskor a műteremben
ültünk le, s még befért a filmkamera is. Ott volt
Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza. A táj és a
költői kép... Rilke, Krúdy...

A Hungária Kávéház. A „mélyvíz” étterem,
ahonnan néha felpillantottál. Fönn álltam a
korlátnál, akár egy hajón. Vártam, hogy meg-
szólalj, a *Ki nyer ma?* szignálja. S amikor a
nagy renováláskor átköltöztünk az Astoriába?
Az ablakban ültünk az adás kezdete előtt, a
járdáról Zelk Zoltán integetett, ő lett a játék
díszvendége. Bólogatott a Wagner-áriára.

A Gerbaud-ban, azaz még a Vörösmarty
cukrászdában. A Lukácsban, a Különlegességi
cukrászdában. A hatvanas évek új folyóiratá-
nak, a Látóhatárnak a szerkesztőségében, a
Fészek Művészklub egyik estjén. A filmgyár
folyosóján, ahova Dömölky János hívott, Ott-
likkal a *Hajnali háztetők* legelső megtekintésé-
re. Est a Zichy-kastélyban Óbudán. Találkozás
a Mező Imre úton, az Aulich utcában, egy kis
presszó teraszán a Batthyány-örökmécses előtt.
Rádióstúdióban Katona Kláival. Legutóbb Pa-
saréten, a Bartók Emlékházban. Interjúk tájai.
A Teleki téri legendákról volt szó, az „előadók,
társzerzők” korszakáról.

– Mit hoztál az estünkre? – kérdeztem.

– Egy olyan részletet, ami önállóan megáll,

Mándy és barátai: Garas Dezső, Czigány György, Mándy Iván, Sándor Pál, Ragályi Elemér, Tamássy Zdenkó (1977, Lukács cukrászda)

egy régebbi jellemző darabot. De hát melyik nem jellemző? Gyöngye írásom talán van, de amelyik nem jellemző? Olyan nincsen. Régi, régi: azért nem Jókai kora. Szinte akkor írtam, amikor átéltem. Ottlikékhoz vittem az első és egyetlen példányt, mindig egyetlen példányt gépeltem, rettenetes lila papirosokon, irtózatosszerű gépeléssel. De Ottlikék lelkierőt öntöttek belém: nem baj, Iván, most teljesen reménytelen a dolog, s lehet, hogy egész életedben reménytelen marad, mégis, egyszer ezt még ki fogják adni. Hát megtörtént. Abban a korszakomban abból éltem, hogy mások rossz hangjátékaiból írtam másfajta módon rossz hangjátékokat; vagy vidékre, legjobb esetben Pestre mentem könyveket ismertetni. Hogy milyen könyveket, azt ne firtassuk. Rémes volt, fizikailag lázam lett tőle.

Hallgattuk a novellát, Bartók házában. Megjelentek a novellák, csak húsz évet kellett várni erre. Talán épp '70-ben lehetett, hogy negyedórát kértem tőled a beszélgetésre, s mivel nem akartunk megzavarni a munkádban, azt mondtuk ravaszul: hozd magaddal épp azt, amin dolgozol!

- Hoztam néhány olvashatatlan cetlit.
- Ezek valóban noteszlapok...
- A maguk teljes maszatjában. Egy gyerekregényt kezdtem el.
- Címe van már?
- Szinte csak címe van. *Arnold, a bálnavadás* – Történetek a reggeliző asztalnál. Egy alcím néha nagyon megnyugtató.
- Kénytelen vagyok hallgatóink kedvéért megkérdezni: tudsz-e rendet tartani a cédulák serege közt? S nem is tudom: a cetlik egyáltalán meg vannak számozva? Az egész könyv ilyen kéziratból áll?
- Kérlek, egyáltalán nem tudok rendet tartani. Isten tudja, azért mégis emlékszem rá, hogyan állnak össze ezek a meglehetősen vi-

harvert lapok. Én nagyon szívesen írok gépelt sorok közé. Nekem igazán érdemes levelet küldeni, mert én azonnal írok a sorok közé.

- Hol jelentek meg novelláid? Az elsők, hol is?
- Tárcák jelentek meg.
- Van még ma is tárca?
- Nincs. Kár, kár, hogy nincs. Nagyon jó iskola. Kemény, szigorú. Nekem a gályarabságot jelentette, de nagyon fontos volt.
- Milyen legyen, ha lehetne, egy tárca?
- Tömör. De ma már csak locsognak. Ez valahogy kiveszett. Rövidnek kell lennie, de nem a terjedelem miatt: összefoglalónak kell lennie. Nem lehet fecsegni, a tárca nem tűri a felesleges mondatokat. Nem tűri a linkséget, a hazugságot. Nagyon híres volt a budapesti tárca. Ambrus Zoltántól kezdve, nem is merem folytatni, meddig. De hát eltűnt.
- A te tárcáid...
- Sokáig gyászosan rosszak voltak, majd kezdtek közepesek lenni, azután elkezdtem kitalálni furcsa módon történeteket. Végül a természetem mégiscsak ellenállt, és visszataláltam a saját anyagomhoz.

*

Egy téli vasárnap délelőtt történt, 1977 februárjában, hogy a Különlegességi cukrászdában gyűltek össze Mándy Iván körül barátai: filmesek, színészek, muzsikások, a kávéház felszolgálói és vendégei, no meg a tévések...

– Nem, ez azért túlzás – mondta Iván, amikor meglátta a Népköztársaság útján fagyoskodó fúvószenekart, a műanyag védőhuzattal beborított kamerákat... Égtek a kávéházi csilárok, s világítottak a függönyökön túlról az autók fényszórói. Mint egy némafilm: elhalált az utcazaj a lassú és súlyos havazásban. A fúvószenekar ott állt és játszott ablakaink előtt, konokul, kitartóan. Mándy benn a mikrofonnal, míg odakünn egy-egy novellájának

epizódja magától életre kel... A pillanat azóta fölismerhetően s véglegesen a Mándy-költészet valóságdarabkája lett – immár olvasható a novellák egyikében.

A cukrászdában végül velünk volt a jólemben az egész fúvószenekar, csak a kottatartók és a kották maradtak még kinn az utcán, a fináléra várva. Esett a hó, s a magányos kottasereg hangjegyei lassan elmázolódtak: hólében, tintában áztak, a megbillent kottajegyek lassan csurogtak lefelé... E műsor helyszíne, téli pillanatai az *A trafik* című Mándy-novellafüzérben örökítődtek meg.

„Behavazott kottaállványok az üres téren. Eltűnt a zenekar, eltűntek a kottalapok. Egy férfi járkált felhajtott kabátgallérral az állványok között. Diamant Béla, a trafikos. Megállt. Olyan mozdulatot tett, mintha a zenekar után akarna iramodni. De aztán végigsimított a kottaállványokon. Elgondolkozva nézett, mintha valamilyen zenét hallana.”

*

– Sok-sok éven át éltél a régi Teleki tér közepében.

– Harminc, harmincöt évig laktam ott. Az volt a különös, hogy a Tisza Kálmán tér, a Mátyás tér és a Teleki tér három egymásra csúszott tér volt, mind a három különféleképpen volt borzalmas. Én szerettem őket. Tulajdonképp az egyik bódéból nőttem ki akkoriban. Azt hiszem, az, hogy szerettem ezt a tájat: hazaszeretet. Más ezt nem magyarázza.

Mándy Iván felolvas a Bartók emlékházban. Önironikus, vontatott, szomorkás hangon olvas: ez valami monoton zene. A mondatok „filmzeneje” a képek, az operatőri remeklések kíséretével. Belső realitás. Áhítat és paródia: ráismerünk az ezerszer látottra. Ha zene, repetitív zene: a banalitások monotonája, az ismétlődésekben „liturgikus” vált nyelv. A hangok, a gesztusok. Az ártani soha nem képes Mándy-féle írások kíméletlensége: csaknem szeretettel mutatja meg képtelenségeink humorát. Önironiáját megosztja velünk, jócskán jut nekünk is ebből a tisztítóútból.

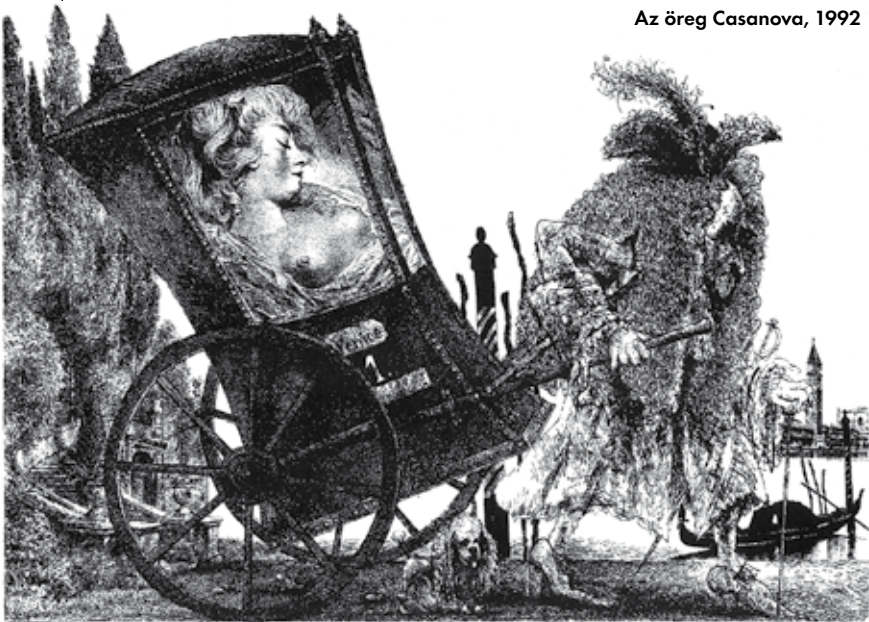
– Három és fél évtized után új helyre költöttél. Ennek a ténynek meg kellett jelennie a novellákban.

– Meg is jelent. *A létra* című novellával. Két élő személlyel voltunk akkor együtt. Az egyik egy létra, öreg, kopott létra, ami úgy nézett ki, mint egy ideiglenesen elbocsátott fegyenc, a másik egy még tragikusabb figura: gróf Batthyány, a kivégzett felelős magyar miniszterelnök. Jó társaság volt, nagyon sokáig... A Vigilia szólított fel, hogy írjunk Istenről – mi a benyomásunk róla, ez pofátlanul hangzik. „Régóta készülök egy beszélgetésre. Egyszer majd leülünk valahol. Talán egy régi kávéházi asztal mellé.” Megírtam, de hát az ember mindig csak a monomániája hajtja – és lett egy novella vagy tárca – ez az anyanyelvem. ♦♦

Búcsúzunk...

...búcsúzkodunk, sajnos mostanában egyre gyakrabban! Az alattomos koronavírus és más elhúzódó betegségek sorra ragadják el tőlünk művész barátainkat és az évek során társunkká vált alkotóinkat. Március idusán Gyulai Líviusz, a zseniális grafikusművész, szerkesztőbizottságunk illusztris tagja váratlan távozta rendítette meg lapunk munkatársait, majd egyszeriben ezután Szersén Gyula színművész, a Lyukasóra-találkozók mindenkori interpretálója elvesztését kellett gyászolnunk. És most, alig két hete, áprilisban elment Töröcsik Mari is... Számunkra most már csak az emlékezés marad, Isten veletek, drága barátaink!
(2021. április 26-án, Sággy Ildikó szerkesztő)

Az öreg Casanova, 1992

OROSZ ISTVÁN LÍVIUSZ

Könny nem marad szárazon – konstatálja Gyulai Líviusz mester, hajdani rajzfilmjének címét idézve, amint visszapillant valamelyik habzó fellegdunyha széléről. A lábát lóbázza. Ez itten, kérem – tekint körbe – egy másik világ. Másilyen, amelyben másképpen történnek a dolgok, nem jobban és nem rosszabbul, hanem másként, ráadásul nem is történnek, vannak, mert a történet valami időbeliséget feltételezne, hogy repüljön a jelenések fölött a szárnyas idő, meg minden míve, de ezek fölött nem száll, nem lebeg, meg sem moccan. Olyan, mint a sláger, az elakadt hanglemeztűvel: megáll az idő... Na persze az alkotó sem öregszik, izmusok jönnek, mennek, dagadó izmú izmusok, némelyik visszatér, mintha itt felejtette volna a pipáját (ami amúgy nem is pipa), vagy azért, hogy visszaakassza a kölcsönvett piszoárt, beleütözik az ajtóban a posztmodernbe, kalapot emel, mintha régi ismerős lenne. Mindenki ismer mindenkit, valami régi kocsmából, kávéházból, filmstúdióból, a Brazíliából, vagy a Veronikából, Hrabal mester U Ruzskujából, vagy abból a nagy deszkatákolmányból, ami a Nagymamák tengerpartján áll. Odol. A 84-es biplán és kalapos puttó.

Szóval itt ez a másik világ, amelyben másként vannak a dolgok, nem jobban vagy rosszabbul, de szerethetőbben, annyi szent. Közünk van hozzájuk, személyes közünk, talán a részletek teszik, a hozzájuk mesélt anekdoták, a végtelen, a Möbius-csavarintású történetek, amelyek sosem ismétlődnek, meg persze a kísérők, a kísérők olykor csipkés szoknyában, máskor meg talpas poharakba töltve. Tinto rosso és Tintoretto. Pálmafás, tengerhabos Delfinia – cirill betűvel skribálva föl –, mindig a Hold pálmafás túlsó oldalán. Földtöltekor fölhasan a földkóros alvajárók dala: Csapszék, pince, borkimérés, nem folyik itt borkímélés... Macskapék, a pajzán Bukolika. Rózsás labirinth... és Pepecs... és Kontúr... és Satír. Münchhausen báró ágyúgolyón ülve repül át a felhőzsölyve előtt. Animus... anima... animáció. Robinson fölteszi a pápaszemét, s Gertrúd, a szakállas nevelőnő végre megszabadul a szájaszektől, Napóleon megadja magát Hány János előtt, és egy vasúti forgalmistának egy ifjú sellőivadék elcsavarja a fejét. Egy sellőbakfis Sopronból. Együtt figyelik a tusba mártott tollhegy játékát a bordázott fehér papiroson (ez még kap fogni egy vajszerű árnyalatot), a tollszem döccenéseit, megiramodását, kanyarvetéseit, karistolását, hogy a lavírozva odaszusszantott lélegzetvételeket, a litográf köre pettyezett apróbb-nagyobb szívdobbanásokat, a harántdúc erekciót és az akvatinta pászmák lassú ernyedést már ne is forszírozzam.

Gyulai Líviusz az otthonában, 2014

Úgyis látják. Lássátok! Feleim! Fametszet? Rézkarc? Kőnyomat? Linó? Nem válogat, őt választja ki magának Psyché, a hajdani költőnő, naná, hisz tudja, hogy a legeslegnagyobb cickológust tisztelheti benne (úgy tessék érteni, a művészettudományok történetében, de egészen a Willendorfi óta ám, nem formált senki olyan érzéki ciciket, mint ő), aztán a sebesült Biciklibajnok, Lipitlotty, a pesti gavallér, továbbá a diabolós hölgy, meg a másik, a kítárt kebelű (kedvenc sportod? a száz női mell!), aki olykor sárkányt legeltet (egy flört Cyranóval, egy liezon Szindbáddal), majd átül az öreg Casanova kordéjába, vagy pucér üleppel lovagolja az ajtói-nurembergai Albrecht Dürer szenvedélyes rinocéroszát. Művészettörténeti csúcspillanat: a legeslegelső orrszarvú (Jókainál még szarvorrú), a bestiáriumok narválagyarral ékesített ázsiai gyöngye (afrikkal kitömve) nyílegyenest Lisszabonból érkezvén az Oktogonon dobrol. És abrahol. Tempera Mentum.

Nézőpontváltás vagy könnyed stílusgyakorlat? Kecsesen okos csevegés. A szereplők horizontja, a rajzoló szemszöge és a nézők látómezeje csereszabatos: folytassa az olvasó, ezt a vonalat akár ön is húzhatta volna, ezt a foltot már kegyed is idetehette volna. Érezzük a kézfogás melegét. És bepárasodik az orrunkra drótozott lupe. Az olvasó, aki „befejezi” a művet, itt egyenrangú útítárs, barát, pajtás, cimbor. Körülülük a rajzasztalt: Hertul mester és Hertul fia Miklós (akkoriban még egy egész falu járt egy könyv illusztrálásáért), Boesckay György és Bubenka – naná, hogy Jónás –, Zichy Mihály, Kondor Béla, Rékassy. Távolattan, enyészpont, kalaplengető széles panoráma. A világirodalom magyarózója, a magyar irodalom megvilágítója. Látszólag különbözők a témák: Sterne *Érzékeny utazásai*, Molière *Fösvénye*, Balzac *Borsos történetei*, Csokonai *Karnyónéja*, az édes-édes Krúdyádák, Hadova és Hamuka, az emblematisz rajzfilm-alteregő: Jónás, meg persze a kistestvére, a naplóíró Komisz kölyök – mindegyikhez tökéletes formát talál, kifogástalan technikát, eszményi stílt, és mégis, mégis minden esetben csorbítatlanul ő az: Gyulai Líviusz. *Könny nem marad szárazon*. Tessenek kérem visszaintegetni!

*Lisszabon legyen az utolsó állomás,
Itt szálljon partra a gyönyörű hasonmás,
Valóság, képzelet – nincsen, ki eldöntse?
Indulj el Barótról, Dürer Albert öccse!
Ugyanaz az álom kétszer vál valóra:
Szilfadúcba metszve, s verset írva róla. ♡*

Weöres
Sándor:
Psyché,
illusztráció

Robinson, 1986

LEXIKON: Gyulai Líviusz, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas grafikusművész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja Baróton született 1937. december 2-án. Családja 1944-ben Erdélyből menekült Magyarországra. A Képzőművészeti Főiskolán Kmetty János és Ék Sándor tanítványaként végzett, majd Olaszországban és Angliában járt tanulmányúton. Főként könyvillusztrációkat és animációs filmeket, valamint ironizáló, archaizáló tollrajzokat, linómetszeteket, litográfiákat és rézkarcokat készített. Weöres Sándor könyvének, a *Psyché*nek az illusztrálásával tört be a kulturális köztudatba, kiváló stílusérzékkel valósítva meg a grafika eszközeivel ugyanazt a szerepjátékot, amelyet Weöres az irodalomban. 2021. március 16-án halt meg Budapesten.

Főbb díjai: I. Firenzei Grafikai Biennálé aranyérme (1971); Munkácsy Mihály-díj (1973); Arany Nofretete-díj, kairói filmfesztivál (1978); Szép Magyar Könyv pályázat díja (1979); Érdemes Művész (1989); Kossuth-díj (2004); Prima díj (2005); a Magyar Mozgóképmestere (2008); a Magyar Érdemrend tisztikeresztje (2013); a Nemzet Művésze (2014).

Nagymamák tengerpartja, 1987

SZAKONYI KÁROLY

EGY SZÍNÉSZ A NEMZETIBŐL

Szersén Gyula

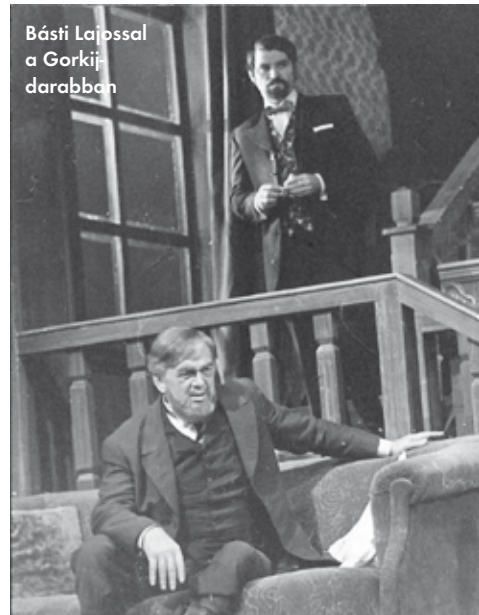
Az a fajta színész volt, akinek szépen hangzó, tiszta dikciója betöltötte a teret. A régiek utódja volt, a nagyoké, akik a hivatásukat Petőfi *Színészdalának* szellemében élték meg. Férfias alkatával, markáns arcvonásaiban is megőrzött ifjúsága jegyeivel klasszikus és modern drámák hőseit keltette életre Shakespeare-től Örkény Istvánig. Igazi *nemzetis* volt, ha már nem is játszhatott a Blaha Lujza téri színházban, de a színészet titokzatos genetikai csatornáin örökölte a ház szellemét, amit ha felrobbantottak is, de Somlay Artúr, Bajor Gizi, Timár József és mások talentuma mindig ott volt, ahol éppen a Nemzeti. Gyula most már ott az Égbe szálltakkal, meg társai közül utóbb felköltözöttekkel, Sinkovits Imrével, Kállai Ferencsel, Kálmán Gyurival, Agárdyval, Maklárral és másokkal emlékezhet közös játéka-

ikra meg a sikerekre. Megbeszélhetik egy-egy Füst Milán-, Brecht-, T. Williams-, Gyurkovics-, Hubay- vagy Gorkij-bemutató izgalmait, hiszen játszott velük ezekben a darabokban, ha nem is főszerepet, de az összjáték mégis csak vele lehetett tökéletes. Mikszáth-átiratomban, a *Szent Péter esernyőjében* Mravucsán polgármestert alakította, emlékszem az enyhén palócosra – vagyis mikszáthosra – hangolt szavaira, a remekül megrajzolt, humorral teli jellemre. Színházban nemigen találkoztunk, de Gyula éveken át eljött hozzánk a Lyukasóra-estekre, prózát, verset olvasott fel az összegyűlt hallgatóságnak. Kötődött a folyóirathoz, ott volt velünk a karácsonyi vacsorákon, a szerkesztőség tagjának számított. Társunkat veszítettük el, egy kedves, derűt sugárzó, a tehetségét szerényen megélő barátot. ♣

Szersén Gyula Molnár Piroskával
a Petőfi-filmben

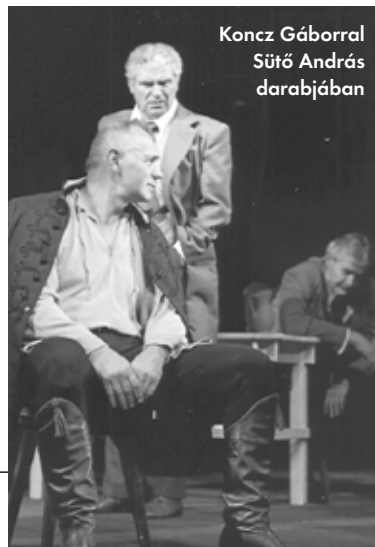
Básti Lajossal
a Gorkij-
darabban

Koncz Gáborral
Sütő András
darabjában

Szersén, Agárdy, Major, Suka
a *Dundo Maroje* című darabban

Moór Mariannával A *kőszívű ember
fiai* című előadásban

BOBORY ZOLTÁN

MADÁRITATÓ ÖRÖK LÁBNYOM

(Szersén Gyula emlékére)

Talán még a súlyos függöny mögött toporogtok izgatottan, hogy társulatotokban előadással köszöntsetek az érkeztet.

Micsoda előadás lesz! És milyen parádés szereposztás!

Kutyu, téged kérdezlek, a halálotokig hűséges barátot.

Mit szántok ott Gyulának? Van-e új műsordertv?

Vagy nosztalgiáztok, felidézve a legbonyolultabb „előadást”?

A mulandó földi színpadon mindig egy nemzetnek játszó csodálatos kollégát? Szerencsére ott nem sürget az ügyelő.

De biztosan föl-föltekintetek, várva a legfőbb „rendezőre”: akinek a kedvében akartok járni, már csak hálából is.

„Itt” nincs idő felidézni mindent, előhívni a szerepeket, csak amelyekre a leghevesebben kezd dobogni a szív.

„Ott” minden végtelen, és nem borul sötétségbe a színpad; Hallom, egymás szavába vágtok, nevetgélve – „emlékeztek”?

Irigyek vagyunk, hogy Gyula hangján hallhatjátok

Negyedik Henriket, Calvust, Fabriziót, Montague-t, Vazult.

Mi pedig csak a kerti csillagfényes orgonavirágokba képzelünk titeket, ahogy világitotok, nekünk utat, hogy eljussunk hozzátok, egy ölelésért, kézfogásért és bátorításért: előre hittel a legnemesbekért!

A Szegénylegények, Rózsa Sándor, Liszt Ferenc, Petőfi „szavaival a nemzet szinkronhangján”, éltetni hűséget,

rongyszélű hazánk szeretetét, világcsofája nyelvünket, vállunkon Boldogasszony Anyánk kezét –

örök Szersén Gyula.

Szersén Gyula Sinkovits Imrével
Az ifjúság édes madara című előadásban

LEXIKON: Szersén Gyula (Budapest, 1940. november 22. – 2021. március 17.) Jászai Mari- és Tolnay Klári-díjas magyar színművész Mátyásföldön nevelkedett, s a Corvin Mátyás Gimnáziumban érettségizett. Az 1956-os forradalom idején gimnazistaként jelen volt a Sztálin-szobor ledöntésénél. 1965-ben kapott oklevelet a színiakadémián, bár 1958-tól már szerepelt az Állami Déryné Színház és a Vígszínház színpadán. A Nemzeti Színház tagja 1965–2005 között, majd tíz évig játszott a Gyulai Várszínházban. Haláláig a Piccolo Színház társulatának volt a tagja, valamint vendégszerepelt a Budaörsi Játékszímben.

Élete során száznál több színdarabban játszott, többek között Goethe *Faustjában*, Katona József *Bánk bánjában*, Molière *Tartuffe-jében*, Dosztojevszkij *A félkegyelműjének* színpadi változatában, Shakespeare *Lear királyában* és a *Rómeó és Júliában*. Számptalan televíziós és rádiós produkcióban is főszerepek sorát alakította.

Játékfilmjei közül néhány: *Sodrásban* (1963), *Így jöttem* (1964), *Szegénylegények* (1965), *Fényes szelek* (1968), *Szívzűr* (1981), *Királygyilkosság* (1984), *Szamárköhögés* (1986), *Álombrigád* (1989), *Vad Szigetköz – A szárazföldi delta* (2013, narrátor).

Évtizedekig szinkronizált, jellegzetes hangján tette emlékezetessé szinkronszerepeit. Olyan külföldi sztároknak kölcsönözte hangját, mint Charles Bronson, Paul Newman, Terence Hill vagy a Kirk kapitányt alakító William Shatner. Szinkronizálta továbbá a *Sherlock Holmes kalandjait*, a *Poirot-t*, az olasz maffiasorozatot, a *Polipot*. Szersén Gyula 2018-ban átvehette a szinkronszakma által adományozott életműdíjat. Emlékezetes szinkronmunkái közé tartoztak David Attenborough természetfilmjei.

Moór
Mariánával
a Sodrásban
című filmben

Vörösmarty darabjában
Hunyadi Lászlóként, mellette Sinkovits

Császárszék és Szersén Gyula
Csakó Gábor darabjában

Töröcsik Mari

Töröcsik Mari, a magyar színháték állócsillaga hazatért Teremtőjéhez. Múlhatatlan alakításait, megrendítő és napsütéses játékait örökül hagyta számunkra, ajándékként. *Drága Mari, köszönjük!* (Sághy Ildikó szerkesztő)

„EGYSZERRE SENKIÉ ÉS MINDENKIÉ..”

A Kossuth-nagydíjat Orbán Viktor miniszterelnök személyesen vitte el Velembe 2019-ben

Sütő András-sal Veszprémben, a tévétalálkozón, 1991

Töröcsik és Maár Gyula, 1977

Cannes, 1977, a *Déryné, hol van?* film bemutatója után

Töröcsik Mari a Kétszeres Kossuth- és Jászai Mari-díjas, Kossuth-nagydíjas, kiváló és érdemes művész, a Nemzet Színésze, a Nemzet Művésze, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja született **Pélyen, 1935. november 23-án.** Az 1955-ben készült *Körhintától* kezdve szerepel filmen, Cannes-ban 1976-ban megkapta a legjobb női alakítás díját a *Déryné, hol van?* című filmben nyújtott alakításáért, amelyet férje, Maár Gyula rendezett. Számos hazai és külföldi filmfesztiválon kapott elismerést és életműdíjat. 1958 és 1979 között a Nemzeti Színház színésze, az 1979/80-as évadban a győri Kisfaludy Színházban (ma Győri Nemzeti Színház) játszott és volt művészeti vezető. 1980-tól egy évtizeden át a Mafilm társulatának tagja. 1990-től a szolnoki Szigligeti Színházban játszott. 1993 és 1996 között a budapesti Művész Színházát igazgatta. Docensként tanított a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 2002 óta újra a Nemzeti Színház tagja lett. 2008-ban egy kórházi rutinvizsgálat közben összeomlott a vérkeringése, a szíve megállt, kómába esett, de napok után, csodával határos módon tudata, emlékező- és mozgásképessége visszatért. 2017-ben, év elejétől egy éven keresztül a szombathelyi Markusovszky kórházban kezelték legyengült egészségi állapota miatt. 2018 januárjában térhetett haza velelmi otthonába. 2020-ban arról nyilatkozott, hogy nem lép többet színpadra. A 85. születésnapján, 2020 novemberében Velembe, a koronavírus-járvány miatt házának ablaka előtt köszöntötték Vidnyánszky Attila igazgató vezetésével színésztársai a Nemzetiből. Szombathelyen, a kórházban halt meg 2021. április 16-án.

A színésznőt legendás barátság kötötte össze Pilinszky János költővel. A költő így írt Töröcsik Mariról: „*A színészek túlnyomó többsége alakító művész, megformálja a figurát. Töröcsik Mari ritka kivétel, ő nem alakítja, ő táplálja szerepét, lázas ihlettel és folyamatosan. A színpadi alak számára nem kész ruha, mit estéről estére magára ölt: szemünk láttára, pillanatról pillanatra emeli ki szerepét önmagából és szövegéből, a teremtés forrón csupasz és kockázatos gesztusával. Józan és sugallatos egyszerre. Ezt a szélsőséges és nagyszerű ellentmondást csak zseniális művész*

tudja elviselni és megvalósítani. Kivételes lélek, ki egyszerre senkié és mindenkié...”

A *Déryné, hol van?* című filmmel kapcsolatban a Nemzeti Filmintézet honlapján ezt olvashatjuk. „Ma azt mondanák, igazi all-star csapat forgatta a filmet: Déryné naplói alapján a költő Pilinszky János írta a forgatókönyvet, Töröcsik Mari játszotta a főszerepet, a filmet a férje, Maár Gyula rendezte, Koltai Lajos fényképezte, és a mellékszerepeket is olyan neves színészek alakították, mint Kem András, Major Tamás vagy Esztergályos Cecília. A filmben elhangzó dalt pedig Cseh Tamás énekl.”

PILINSZKY JÁNOS:

KÉT ARCKÉP

Marinak és Gyuszinak

BRONTË

A kocsisok beüzennek: jövünk.
És a vendégek: érkezünk.
És a lámpások átszelik
röpködve a teret, az udvart,
fénybe vonva az éjszakát,
a diófák törzsét, a szőlők
alsósoknyáját s a kőasztal
esőbe-szélbe mártott peremét.

Hát itt vagyunk.
Nyissatok ajtót.
Ez az utolsó éjszakánk.
Ez az utolsó vendégségünk.

Terítsetek.
Ágyaztatok.
Rakjátok meg a kályhát.
Eresszétok szabadon a kutyákat.

REMBRANDT

Atyai ház: hamuból és ecetből.
Csók és kézcsók: hamuból és ecetből.
Csukott szemek a sírban és az ágyban,
halálon túli fegyelemben.

Töröcsik is sokszor mondott Pilinszky-verseket, 2006-ban hangoskönyv is készült *Töröcsik Mari kedvenc Pilinszky-versei* címmel.

Összeállította: Weltler Ildikó

Töröcsik Mari
az Édes Anna című
Fábry-filmben, 1958

Darvas Lilivel
a Szerelm című
filmben, 1971

Szolnokon a Száz év magány
című előadásban, 1990

Rádiófelvétel Bodrogi Gyulával

Soós Imrével
a Körhinta című
Fábry-filmben,
1956

Töröcsik
Shakespeare
Vízkeresztjében,
a Művész
Színházban,
1993

Sztankay
Istvánnal a Varsói
melódiában,
1968

Darvas Ivánnal
a Szerelm című
filmben, 1971

Déryné, hol van?
Töröcsik Mair
Gyula filmjében,
1975

Így játsztok ti...

A paródia, már műfajából adódóan is, ritkán szeretetteljes. Gyurkovics Tibornak azonban az Így játsztok ti sorozatában – amelyet felvállaltan Karinthy Frigyes Így írtok ti sorozata átértelmezéseként indított útjára hajdani lapomban, a Taps Színészmagazinban, sikerült ez a képtelennek tűnő kezdeményezés. Színészalakjai ugyanis – akárcsak az 1988 őszén született Törőcsik-paródiában Törőcsik Mari – sorra „trónra kerülnek”. (Sághy Ildikó szerkesztő)

GYURKOVICS TIBOR

TÖRŐCSIK A TRÓNSZÉKEN

Ripoter féloldalas hajú, félkopasz, fiatal, de nem eléggé. Okos. Látszik az arcán. Fél arcán is. Ahogy bemegy a színházba, mintha kijönne. De halkán köszön. Az öltöztető már várja. Bólint, amikor a riportert sorolja a címeit, újságjait, ahonnan jött, s ahová megy. Az öltöztető meg sem rendül. Int a fejével az öltöző felé. A riportert félénken be.

– Kezét csókolom!

Hiába csókolja, a művésznő nincs sehol. A riportert alapos. Körülnéz, felhajt. Benéz a színházi ruhák kacetjai közé is. Sehol. A fiókot is kihúzza, aztán röstellkedve visszatolja: ilyen kicsi volna? El se férne.

– Miau . . .

Riportert meghökken. Újabb miau. Igen, ott van. Ez nem lehet igaz! A nagy királynői karszékben ül egy macska. Néz. Gyönyörű szem. Piros macska. És miau. A riportert kirohan. Az öltöztető megragadja.

– Nos?
– Egy... piros macska... ül a trónszéken.
– Igen. Ő az.
– Kicsoda?
– Akit keres. Nem Törőcsik művésznőt keresi?
– Ne nézzen hülyének! Én egyetemet fejeztem.
– Ő az, ha mondom. Most egy kicsit el van idegenedve.
– Elidegenedve?
– Na, ja. Magától.
– Tőlem?
– Fenéket! Saját magától. Idefigyeljen! Emlekszik, vidéken gyönyörű, egyszerű kislány volt. Igaz?
– Igaz.
– Érzett rajta a tornácok szaga, a vászonlepedők illata. Lebegett egy körhintán, bele a szívunk közepébe. Igaz?

– Megőrültem érte!
– Én is, nyugodjon meg, pedig öregebb vagyok magánál! Repesett. Olyan volt, mint a természet. Aztán azt mondták, nem kell a természet.
– Ki mondta?
– A GenerálMajor. Te el fogsz idegenedni magadtól, mint Brecht a töltött káposztától! Mondta a...
– GenerálMajor.
– Na, ja. És nyulat csinált belőle.
– Jézus Mária! Nyúl? Akkor milyen hangja volt?
– Semmilyen. GenerálszaftMajornak nem kellett a hang. Homorítás. Nyúlormozgás. Fülmozgatás.
– De... de most benn . . . egy piros macska ül.
– Barátom! Mert aztán jött a magyar ImMaár Bergmann.
– Újabb idomítás?
– Elképesztő!
– És nyávog!
– Én is hallom. Nem vagyok süket. Kihal-latszlik a folyosókig.
– De miért?
– Mélylélektan. Kihozni a mélyt.
– Macskául? De miért?
– Médium. Azt mondja ImMaár, egy macska lelke ül benne.
– Akkor hogyhogy akkora színésznő? Ma is imádom! Olyan természetes, mint saját maga.
– Na, ja. Kítoolt velük. Láthatta közben is, egy egyszerű Varsói melódiában. Átverte a GenerálMajorot. Ember volt. Nő. Lélek.
– És most?
– Most is ezt csinálja. Kibújik a körből. Másokkal? Magától? Azt nem tudom.
A riportert kiveri a víz, újra be. Néz. A művésznő ott ül a trónszéken. Felejthetetlen tűzű szeme fölényes mosolyba bújik, deleje erősebb, mint egy párdúcé. Mert az emberarc mögött felvillan.
– Na, jöjjön, jöjjön, nem eszem meg! Azt terjesztik, hogy én nyúl vagyok, meg macska, meg... Jöjjön csak! – és megsimogatja a fényes arcú riportert. Enyhe vércsíkok peregnek alá.
– Művésznő! Ez vér?
– Ne izgassa magát! Majd az öltöztető ad ragtapaszt. Maga kis csacsi... ❖

SIMON ERIKA

REGŐCZI ISTVÁN ALAPÍTVÁNY

Áder János és Herczegh Anita kezdeményezése

Alapítványt hozott létre Áder János köztársasági elnök és felesége, Herczegh Anita a koronavírus miatt árván maradt gyermekek megsegítésére. Az államfő felesége azt mondta: nagy különbségek vannak a segítségre szoruló családok között, ezért felméri, kinek mire van szüksége. Ebben többek között önkormányzatok, iskolaigazgatók segítségére számítanak.

Áder János ismertette, hogy az anyagi támogatás mellett jogi és pszichológiai segítséget is nyújtanak. A koronavírus-járvány miatt több mint hatszáz gyermek maradt árván vagy félárván, és ez több mint négyszáz családot érint. Az alapítvány vagyona ötmillió forintból indul. Az összeg a köztársasági elnök és felesége saját megtakarítása.

Az államfő beszélt arról is, hogy segíteni kell anyagiilag az érintett gyerekeket a nagykorúvá válásukig vagy addig, amíg szakmát, esetleg diplomát szereznek. A jogi előkészítő munkálatok befejeződtek, elkészült már az alapító okirat; jogi értelemben az alapító Áder János, a felesége pedig a kura-

tórium tagja. Felkérték prof. dr. Bagdy Emőke klinikai szakpszichológust és prof. dr. Ürges-Vorsatz Diána fizikust is, és ők igent mondtak.

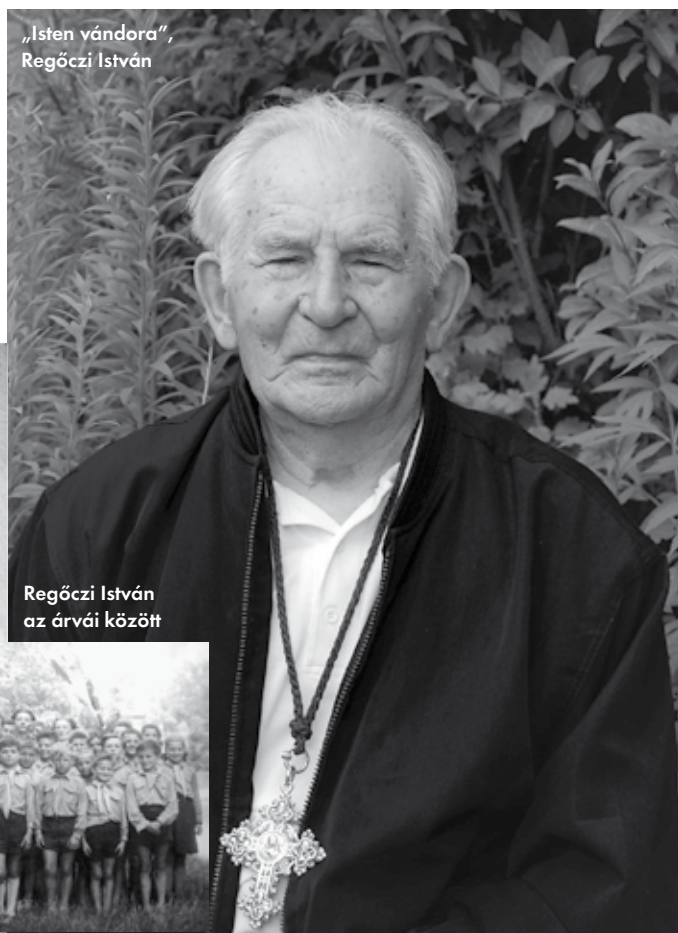
Adományt az alapítvány bírósági bejegyzése után fogadnak. Áder János abban bíz, hogy széles körből érkeznek majd támogatók. Az önkormányzatok, a polgármesterek és a jegyzők segítségével ezt a programot nem lehet sikerre vinni, hiszen ők ismerik az érintett családokat, és azt is, hogy pontosan milyen anyagi támogatásra van szükségük. Az elnök és felesége sokat gondolkodott az alapítvány névén, végül Regőczi István katolikus pap neve mellett döntöttek, aki már a második világháború előtt is, majd egész életében árva gyerekekről gondoskodott.

A Baranya Megyei Közgyűlés elnöke máris felhívással fordult a többi megyei önkormányzathoz, hogy a dél-dunántúliakhoz hasonlóan felajánlásokkal támogassák a köztársasági elnök és felesége alapítványát.

A Regőczi István Alapítvány javára jótékonyági koncertet rendeznek az István, a király rockoperából. A rockopera koncertváltozata Fekete Pál és társulata előadásában kerül színpadra szeptember 28-án, a Papp László Budapest Sportaréna-ban. Az István, a király szerzői, Szörényi Levente és Bródy János, valamint a Fekete Pál által létrehozott társulat tagjai a koncertből befolyó összeget az alapítványnak adományozzák.

Isten vándora

Regőczi István, vagy ahogyan tisztelői nevezték, Isten vándora 1915. október 5-én született Látrányban, molnárcsalád gyermekeként. Teológiai tanulmányait a belgiumi Bruges-ben végezte. 1943. március 28-án szentelték pappá. 1945-ben visszatért Magyarországra. Máriaremetén volt hittanár és káplán; majd a váci egyházmegye szolgálatában Vácon megalapította a *Sasfőlkák* elnevezésű gyermekotthont több mint háromszáz

„Isten vándora”,
Regőczi István

Regőczi István
az árvái között

hadiárva számára. Mint minden egyházi egyesületet és intézményt, a kommunista hatalom 1949-ben államosította, és feloszlatta az árvaházat is. Regőczi Istvánt Kistarcsára internálták. 1953-as szabadulása után Máriabesnyőre került, ahol lelkipásztori szolgálata mellett újból gyermekotthont létesített, illegálisan. 1957-ben újból letartóztatták. A szabadulása

után írt könyvei miatt, illegális sajtótevékenység címén 1969-ben mint politikai foglyot huszonhárom hónap szigorú fegyházra ítélték. Összesen hat évet ült a kommunisták börtönében.

Büntetése letöltése után Pestszentlőrincen kiegészítő lelkészként szolgált, majd a XII. kerületben hozzáfogott a romos Boldogasszony-kápolna felújításához, amelynek már lebontását fontolgatták. A kápolna mellett létrehozta a táborhegyi zarándokházat, s a helyet a magyarság engesztelő központjává tette. A kegyhely egy idő után szűkösnek bizonyult, így jóval nagyobb kőkápolnát építettek, melyet 1991-ben szentelt fel Katona István váci segédpüspök. A kútvolgyi kápolna ma is a szentségimádás, az engesztelés, a hálaadás és az imádság helye.

Regőczi István 1992-től, amikor Vác díszpolgárává választották, tíz éven keresztül szolgált lelkipásztorként a városban – nem messze a fegyháztól, amelyben évtizedek óta végzett börtönmissziót. Munkásságáért a Hit Pajzsa díjjal tüntették ki. 2013. február 28-án, életének 98. évében hunyt el. A kútvolgyi kápolna előtt újonnan kialakított teret 2019-ben nevezte el a Fővárosi Közgyűlés *Regőczi István térnek*. ♦♦

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXX. évfolyam, III-IV. szám 2021/3-4.

A szerkesztőbizottság tagjai:
**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gülch Csaba, Gyulai Líviusz
Iancu Laura, Kalász Márton,
Markó Iván, Pröhle Gergely,
Rózsássy Barbara, Szakonyi Károly**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezetők: **Weltler Ildikó,
Simon Erika**
Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 06-30-131-0264
Mobil: 06-20-465-9232
E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailel a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu.
Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft. Egy példány ára: 450 Ft.
Megjelenik: kéthavonta.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza

LEXIKON
HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Belső csend, **Hager Ritta** kiállítása a Pesti Vigadóban **B/2**

Szakonyi Károly: Talán a nyár... **1**
A HÓNAP KÖLTŐJE **VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ**
Vári Fábán László: Képeslapok Genovából, Szellembeszéd, A szitakötő, Megkésztet vallomás, Két madármitosz: A madáristen fia, A holdmadár, Fogó hold, Egy vérből, Fekete rímek, Szeptember végén **2-4**

Borbély László:
Eszmecsere Vári Fábán Lászlóval **5-7**
Illyés Gyula: Az öregedés hasznáról **7**
Stancsics Erzsébet:
Táncsics Mihály Summáriuma **8-9**
Társművészeti találkozók hangversenyeken **10**
Kokas Katalin és Kelemen Barnabás pályáira **11**

Nagy-Kálózy Eszter és Rudolf Péter beszélgetése **Vitray Tamással 12-13**
Réfi Zsuzsanna: Ahova Pilinszky és Kocsis Zoltán is beülne **14-16**
Juhász Judit: Az 55. Kazinczy-verseny **17**

Olvassuk újra! **Alföldy Jenő:**
Ratkó József költészete **18-19**
Ratkó József versei, Mégiscsak ők, Ölelés után, Anyám, Felkenyér csillag, Törvénytelen halottaim **19-20**
Markó Iván különvéleménye:
Az emberi lét legnagyobb csodája **21**
Simon Erika: Találkozás Mécs Károly színművésszel **22-25**
Riport **Karikó Katalinnal 26-27**

Kitüntettjeink, 2021 **28-29**

Fides et ratio, Az érsek, a rabbi, a református püspök és az agykutató eszmecsereje **30-35**
Hager Ritta 90 **36-37**

Józsa Ágnes: „Hogyan lettem Nagy Bálinttá?” **38-40**

Weltler Ildikó: Irány: a Magyar Tavak Fesztiválja! **41**

M. Lovas Krisztina: A millennium felejthetetlen pillanatai **43-46**

Versjáték, **Rimbaud:** A részeg hajó **47**

Gülch Csaba: Párizsi beszélgetés Tardos Tibor íróval – 1994 **48-50**

Virtuális Mozaik Múzeumtúra **51**

A Godot galéria online licitje **52-53**

Vannak versek... **Alföldy Jenő:**

Kiss Anna teremtett világa **54-56**

Czigány György: Mándy Iván tájain bolyongva **56-57**

Búcsúznak, **Orosz István:** Líviusz **58-59**

Szakonyi Károly: Egy színész a Nemzetiből **60**

Bobory Zoltán: Szersén Gyula emlékére **61**
„Egyszerre senkié és mindenkié”

–Töröcsik Mari **62-63**

Gyurkovics Tibor: Töröcsik a trónszéken **64**

Simon Erika: A Regőczy István Alapítványról **65**

Lukács Sándor: Mikor minden kialszik **67**

Székely Dezső: Kérvény **67**

125 éves a Múcsarnok **67-B/3**

Online licit a Godot galéria kiállításán **B/4**

KÜLÖNSZÁM

Könyvünnepek karanténban – 2021

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmasszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adó-juk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számaikat. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap
Pest Megyei Kormányhivatal
Szerencsejáték Zrt.
NMI Művelődési Intézet
Nonprofit Közhasznú Kft.
Magyar Építő Krt.
Ferencvárosi Önkormányzata
Körmendi Galéria
Márkus Antikó Bt.

Számunkat a Múcsarnok kiállításainak képeivel, Hager Ritta tárlatának képeivel, a FAB Ensemble felvételeivel, Felvégi Andrea fotóival, Kokas Katalin és Kelemen Barnabás családi felvételeivel, Markó Iván albumának fotóival, az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet felvételeivel, az MTI fotóival, Eöri Szabó Zsolt fotóival, Simon Erika fotóprodukcióival, a Magyar Nemzeti Múzeum archív felvételeivel, Gülch Csaba fotóival, a Godot galéria kiállításának képeivel, a Mozaik Múzeumtúra felvételeivel, Czigány György archív fotóival, Gyulai Líviusz rajzaival, Szersén Gyula előadásfotóival, Töröcsik Mari archív felvételeivel, valamint a Lyukasóra folyóirat archív fotó- és dokumentumanyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Bobory Zoltán, 1946
Borbély László, 1968
Czigány György, 1931

Gülch Csaba, 1959
Gyurkovics Tibor, 1931-2008
Illyés Gyula, 1902-1983
Józsa Ágnes, 1946
Juhász Judit, 1947
Kiss Anna, 1939

Markó Iván, 1947
M. Lovas Krisztina, 1970
Orosz István, 1951
Ratkó József, 1936-1989
Réfi Zsuzsanna, 1974
Sághy Ildikó, 1941
Simon Erika, 1971

Stancsics Erzsébet, 1944
Szakonyi Károly, 1931
Szilágyi László, 1952
Vári Fábán László, 1951
Weltler Ildikó, 1970

LUKÁCS SÁNDOR MIKOR MINDEN KIALSZIK

„Riadtan elszorul szived,
az út lapulva elsiet,
távoli, kétes tájakon
készülődik a fájdalom.”

(Pilinszky János: *Őszi vázlat*)

Olyan ez, mikor minden kialszik:
a napvilág, a belső fény –
Mikor nem leled valódi helyed,
s azt hiszed, te vagy az első lény,

aki nem látod a mélységet sem,
csak érzed, hogy mohón szív magába,
és eszedbe jut, hogy szivednek
talán mindig is ez volt a vágya –

Eltűnni lármából, riadalomból,
valami ártatlan, csendes messzeségből,
ahol ha ki is alszik minden,
te emlékszel még a régi fényre –

SZÉKELY DEZSŐ KÉRVÉNY

Teremtő Isten! Mennyei Atyám!
Kérlek, ha ráérsz, tekints néha rám:
még tart a hosszú, rögzös vándorút,
ahol túléltem nyomort, háborút.
Nézz rám, Istenem: mint egy hű eseléd,
Bűnbánó hittel állok most éléd.
A szájalmat mintha most tanulnád,
Robot helyett adj értelmes munkát,
bár nem voltam a (kényszer)munka hőse,
végy fel, legalább csak próbaidőre,
ne hagyj kallódní, korholj, de szeress!
Házad körül lehetnék mindenes:
nyáron favágó, télen tűzrakó
(nem holmi kontár rigmusfaragó!).
Nem henyélnék, mint a finnyás urak,
söpörném a fényporos tejutat;
lennék a Göncölszekéren kocsis,
felültetnélek tán a bakra is,
s ha alattunk a tengely el nem törne,
kirándulhatnánk a forrongó földre,
megmutatnám korábban hol éltem,
kis hazámban is száműzetésben.
Ott ígézett meg a legszebb zsolttár,
amikor még tőlem messze voltál.

*Székelly Dezső költő, újságíró:
Bükkaranyos, 1936 – Budapest, 2020*

125 ÉVES A MŰCSARNOK

Hét év – 150 kiállítás, enteriőr

Kik vagyunk? kiállítás enteriőr

1896 május 4-én nyitotta meg kapuit a Műcsarnok az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Millenniumi Országos Kiállításával. A közelmúltban, a hajdani megnyitó 125. évfordulója napján, 2021. május 4-én nyitott újra a járványhelyzet miatt hosszú ideig vendégeket nem fogadó kiállítóhely. A kettős dátum öröme a sok izgalmas tárlat mellett jubileumi programokkal és kedvezményekkel várják újra a Műcsarnokba látogatókat. Szegő György művészeti igazgató ünnepi köszöntője után már személyesen is látogathatók lettek védettségi igazolvány bemutatásával a következő aktuális kiállítások: *A fény képei | II. Fotóművészeti Nemzeti Szalon 2021; Kik vagyunk | Fotográfiai képzőművészekről; Hét év – 150 kiállítás | 125 éves a Műcsarnok; Fotóikonok – Archívumból történelem | Howard Greenberg Gallery, New York; Dorogi János | Ars Naturae; Képekben gondolkodnak | Filmesek fotói.*

„A látás nyilvános helye”

A millenniumi ünnepek keretében, 1896. május 4-én I. Ferenc József adta át a városligeti Műcsarnok-épületet, s ekkor nyitotta meg kapuit a Műcsarnok első kiállítása. Mint tudjuk, a millenniumnak köszönhetően sok, még ma is fennálló köz- és reprezentatív épületet készült el ekkor. Ilyen például az Országház

kupolacsarnoka, a régi Néprajzi Múzeum épülete, azaz a Kúria, az Iparművészeti Múzeum, a Vígszínház épülete...

A Műcsarnok környéke az építkezés kezdésekor bozótos, fás terület volt, tehát a tervezéskor semmihez nem kellett alkalmazkodnia, így épülhetett fel Alpár Ignác és Schickedanz Albert tervei alapján az új épület. Az új Műcsarnok első kiállításán a katalógus szerint 267 művész 1353 műve került bemutatásra. A művészekre volt bízva, hogy mely alkotásukat küldik be, amelyek célja természetesen a reprezentáció volt, de néhányat meg is lehetett vásárolni. Ezt segítették elő az esztétikusan, enteriorként berendezett kiállítóterek: tizenhat teremből háromban építészeti tervrajzokat, egyben szobrokat, kettőben grafikai munkákat, tízben pedig festményeket mutattak be. A millenniumi kiállítás képzőművészeti részével foglalkozó szakirodalom kiemeli, hogy a Műcsarnok 1896-os, első kiállításának a kiállított képek változatosságán túl más érdeme is volt. A kiállított képek ráirányították a látogatóközönség figyelmét a képzőművészet fontosságára és a képzés örömeire, a műalkotás mint esztétikai látvány élményszerű befogadására. Ahogy *Keserü Katalin* művészettörténész – az intézmény korábbi igazgatója – egy helyütt megfogalmazta: a Műcsarnok „a látás nyilvános helyévé” vált.

1

2

3

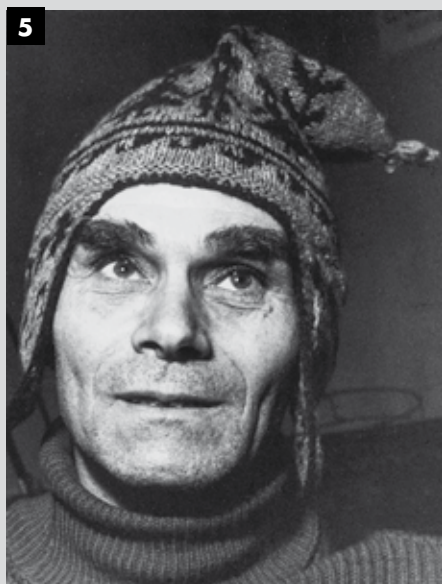

4

1. Martin Munkácsi: *Hölgy, napernyővel*
2. Lillian Bassman: *Anneliese*
3. Medvigy Gábor: *Játék*, 1984
4. Gink Károly: *Egry József*, 1950
5. Vattay Elemér: *Bálint Endre*, 1970
6. Matkocsik András: *Virág*, 1977

6

5

Hét év – 150 kiállítás

2014-ben új időszámítás kezdődött a Múcsarnok számára, ekkor lett a Magyar Művészeti Akadémia intézménye. Az elmúlt hét évben a Múcsarnok csapata az épület falai között 150 kiállítást rendezett, amelyekről a jubileumi évforduló alkalmával összegező, retrospektív kiállításon számolt be *Hét év – 150 kiállítás* címen.

Sturcz János művészettörténész a megnyitón így emlékezett meg erről: „Az gondolom, hogy Szegő György igazgatónak van egy sajátos, egyéni víziója a világról, a történelemtől, a művészetről és a kortárs magyar vizuális kultúráról, amelyben globális és lokális, hagyomány és újítás, szubjektív és közösségi nézőpont jól megfér egymással. Hogy ebből azután a nagyközönség által is élvezhető és látogatott kiállítások legyenek, kellett egy olyan fenntartó, nevezetesen a Magyar Művészeti Akadémia, amely anyagi biztonságot és szellemi függetlenséget biztosított az elképzelések megvalósításához. És kellett – s ezt többször belülről is megtapasztaltam – egy szakmailag kiválóan felkészült, szinte már a megszállottságig elhivatott, kurátorokból, gazdasági szakemberekből, műszakiakból, szerkesztőkből, grafikusokból, marketingesekből, kiállításrendezőkből, múzeumpedagógusokból, programszervezőkből, sajtósokból álló csapat, akiknek neveit szívem szerint most egyenként felolvasnám, de mivel túl teatrális lenne, most eltekintek tőle...”

Filmesek fotói

És lapzártakor kaptuk a hírt a Múcsarnok legújabb kiállításáról. Május 7-étől látogatható legújabb, *Képekben gondolkodnak – Filmesek fotói* című tárlata, amelyen magyar filmes alkotókat ismerhetünk meg – másképpen.

Gelencsér Gábor filmesztéta, a kiállítás kurátora elmondta, hogy a kiállított művek nem filmjelenetek, vagy werkfotók, hanem olyan magyar filmes alkotók munkái, akik a fotográfiához önálló művészeti céllal folyamodtak. „Fényképező filmesekként elsősorban azok jutnak eszünkbe, akik épp az elmúlt években távoztak közülünk: Gaál István, Kósa Ferenc, Sára Sándor, Zsigmond Vilmos. Ez az összeállítás természetesen az ő, ma már klasszikusnak tekinthető munkáikból is válogat. De bemutatjuk elődjeiket is: azoknak a filmeseknek a fotóit, akik a némafilm vagy a korai hangosfilm korszakában gyakran fényképészként kezdték pályájukat, s abból váltottak át az új médiumra. A kortársak tekintetében pedig az egész szakmát megszólítottuk, azaz nemcsak operatőröket és rendezőket, hanem a filmezés bármely területén működőket is, hogy küldjék el művészi szándékkal készült fényképeiket. Így ezen a kiállításon a legkülönbözőbb korszakban, filmtípusban, műfajban és stílusban dolgozó filmesek fotói kerülnek egymás mellé; megannyi önálló alkotói világ, képi gondolat.”

◆ Weltler Ildikó

7

9

8

- 7. Stalter György: Rákosrendező pályaudvar
- 8. Bérczi Zsófia: Önátadás
- 9. Illés Katalin: Kollekción
- 10. Felvégi Andrea: Hiatus (Kocsis Zoltán)
- 11. Depot
- 12. Ádám Gyula: Paradicsomban
- 13. Ciprian Muresan: The end of five-year plan

11

10

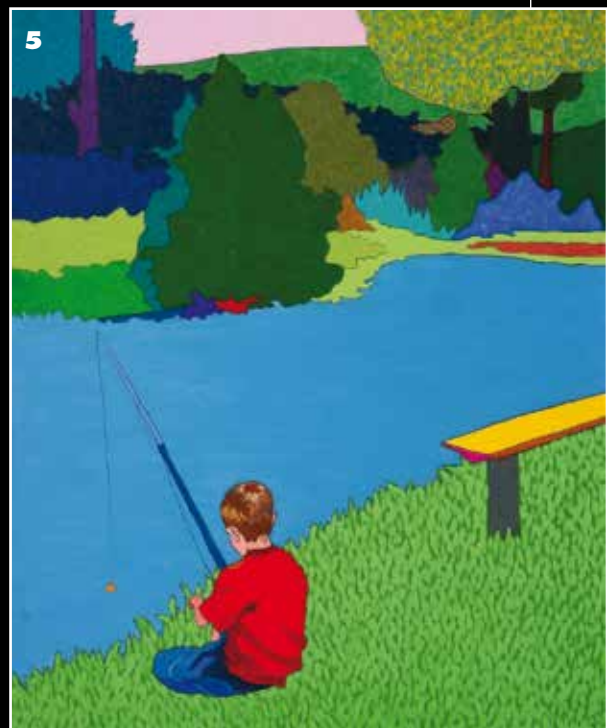
12

13

ONLINE LICIT A GODOT GALÉRIA KIÁLLÍTÁSÁN

Cikkünk az 52. oldalon

1. Bukta Imre:
Dinnyeőrző kutya
2. Ádám Zoltán: Anna
3. Csató József:
Lány, sárga ruhában
4. Scholz Erik: Kisfiú
5. Radák Eszter:
Filozófus I.
6. Kaszás Konrád:
Zöldek megerősítése
7. drMáriás:
Gyümölcsotthon

